

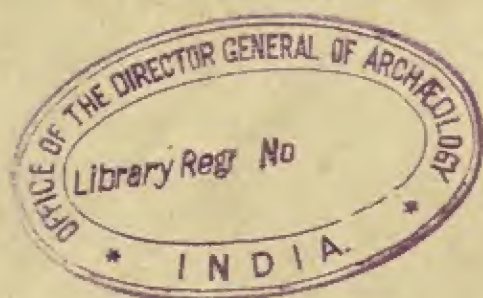
GOVERNMENT OF INDIA
ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA

ARCHÆOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO. 38947

CALL No. 572.099/Eer.

BALISCHE KINDEREN.

coll. Delprat.

phot. Harrison Smith.

KOLONIAAL INSTITUUT TE AMSTERDAM.

MEDEDEELING NO. 1.

Communication

AFDEELING VOLKENKUNDE NO. 1.

Section of Ethnology

38947

KOLONIALE VOLKENKUNDE

Ethnology

DOOR

J. C. VAN EERDE

Directeur van de Afdeeling Volkenkunde van het Koloniaal Instituut.

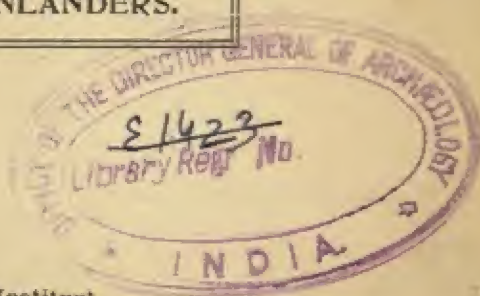
572.099

Eer

Eerste Stuk:

OMGANG MET INLANDERS.

Intercourse with

Uitgave van het Instituut.

Druk van J. H. DE BUSSY, Amsterdam.

1914.

CENTRAL ARCHIVES SIGAB
Library of Congress

Acc. No. 38947 .....

Date 21. 12. 62 .....

Call No. 572.0.99/... *Ede*

Wij moeten elkaar leeren verstaan, opdat geen misverstand de goede verstandhouding store; wij moeten den weg weten te vinden tot het hart van onzen medemensch, zal onze wederzijdsche oögang nuttig voor beiden zijn.

Professor KERN.

INHOUD.

INLEIDING	Blz. 1
I. AANRAKING MET INLANDERS	13

Eerste indrukken —. Groot verschil in beschaving van verschillende inlandsche volksgroepen —. Verschil in de Europeanen en hun taak —. Gedachtenwisseling over den omgang met inlanders kan tot een overtuiging omtrent hunne juiste behandeling voeren —. De koloniale politiek moet berusten op een goeden omgang van Europeanen en inlanders —. Wetenschap en ervaring kunnen daaromtrent inlichten —. Verheffing van den inlander en deugdelijke kennisneming van zijn denken door den Europeaan veroorzaken toenadering —. Beide worden door de regeering bevorderd —. Het bestuur moet kennis van de inlandsche toestanden tot grondslag hebben —. Miskennis van het volksleven is voor bevolking en bestuur nadeelig —. Tegenwoordig zoekt men het goede in de inlandsche maatschappijen —; de zelfbesturenpolitiek —; grooter invloed aan de inlandsche bestuursambtenaren —; in bestuurskringen is een goede omgang onontbeerlijk —. Bij de rechtspraak niet minder —; de adatrechter kan niet zonder kennis van de inlandsche maatschappij —. De zendeling evenmin —. Wat wil de zending? —. Zonder ethnologisch inzicht kan zij haar taak niet volbrengen —. De onderwijzer moet ook het gedachtenleven zijner leerlingen kennen —. Ieder, die in Indië iets wil bereiken, is aangewezen op medewerking van de bevolking en moet haar zooveel mogelijk begrijpen: koopman, planter, industrieel —. De studie van de volkenkunde doet den inlander naar waarde schatten —. Fouten bij den omgang met inlanders —. Zulke fouten moeten hoe langer hoe meer vermeden worden —. Studie van de landstaal en van de volkenkunde is noodig voor ieder, die met inlanders heeft om te gaan —.

II. INLANDERS EN VREEMDELINGEN 45

Geringe saamhoorigheid bij primitieve groepen —. De geographische gezichtseinder en het zielenland —. Zullen wij op primitieve volken neerzien of hen benijden? —. Ongunstige omstandigheden waaronder zij leven —. Ziekten, vrees, invloed nabuurvolken —. Niet van inlandsche zijde kon voor hen de beschaving komen —. Hindoe- en Islam-invloeden. —. De hooger ontwikkelde standen ondergingen vooral den vreemden invloed —. Zal het beschavingsproces slagen, dan dient het rekening te houden met den geestelijken aanleg der inlandsche volken —. Eerste gevolgen van het optreden der Europeanen in eene inlandsche maatschappij —. Oordeelkundige aanraking is noodig —. Beteekenis van het bijgeloof —. Voordeel van onze gezagsuitoefening —. Zending en onderwijs zijn noodig —. Mits rekening houdende met het wezen van den inboorling —. Om dat te kennen is wetenschappelijk onderzoek vereischt —. Vooral door ethnologisch geschoolde deskundigen —. De tijd dringt naar zulk onderzoek —. Practische wenken voor dat onderzoek —. Hoe ziet de inlander den Europeaan? —. Vertrouwen kan worden gewonnen, wanneer als hulpmiddelen dienst doen: kennis van de taal en van de volkszedes —.

III. REGEERINGSSINZICHT.. . . . 88

Saamhoorigheid der rassen —. Verdraagzaamheid en onderlinge waardeering —. De regeeringshouding ten aanzien van de geestelijke en economische ontwikkeling van de bevolking —. Regeeringszorg —. Waarde van het regeeringsinzicht nopens den omgang met inlanders —. Verschillende tijdperken —. De O. I. Compagnietijd —. Begin negentiende eeuw —. Na den Java-oorlog —. Vervolg negentiende eeuw en later —. Hormat-aanschrijving —. Nederlandsch sprekende inlanders —. Misbruiken —. Atjeh-voorschriften —. Eischen aan de inlanders te stellen —. De taak der Europeesche landsdienaren —. Waardige, zachte, welwillende behandeling, die beslistheid niet uitsluit —. De volgzzaamheid der Javanen en andere inlanders —. Is dit een erfelijke eigenschap? —. De nieuwe tijd. —. Inlandsch conservatisme —. Medewerking en hulp van den inlander zonder misverstand zijnerzijds zijn noodig —. Zoomede kennis van den inlandschen gedachtenkring bij den Europeaan —.

IV. VOLKENKUNDE 131

De wetenschap van den mensch —. De volkenkunde —. Ontwikkelingshoogte en geestelijke aanleg —. Karakterbeschrijvingen van de Maleische volken —; hun verstandelijke aanleg —; technische bekwaamheid der Javanen —. Westersche invloeden —. Wetenschappelijke onderzoeken —; gebrekkige karakterschetsen —; familie-onderzoek —. Ontoereikende kennis omtrent de moreele eigenschappen —; tegenstrijdige mededeelingen —; de deskundigen zijn voorzichtig bij het vellen van een oordeel —; de tijd maakt het oordeel milder —; vermelde goede eigenschappen —; aan concrete psychische analyse is behoefte —. De studie der volkenkunde laat overeenstemming zien en verschillen —. Zij kan inzicht geven in de verhoudingen van menschen en van maatschappijen —. Gelijke beschavingsuitingen in verschillende wereldstreken —. Vier verklaringen —. Voorbeeld gemeenschappelijk uitgangspunt —. Voorbeeld overeenstemmend stoffelijk bezit —. Voorbeeld overeenstemmend geestelijk bezit —. Overnemingstheorie en psychologische theorie —; sociologische theorie —. „Praelogica” en logica —. Gebrek aan juiste feitenkennis —. Verstandelijke en zedelijke ontwikkeling brengt verbetering —. Wederzijds goed verstaan van Nederlanders en inlanders is noodzakelijk —. Want het leidt tot juiste wederzijdsche beoordeeling —.

REGISTER 177

LIJST DER PLATEN.

	BLZ.
I. Balische kinderen	bij den titel.
II. Pesechem-Papoea's van Nieuw-Guinea.	13
III. Bataks uit de Karo-landen	20
IV. Soesoehoenan Pakoe Boewono X van Soerakarta (1898)	27
V. Atjehsche vrouw uit Seulimeum	35
VI. Mentawai-eilanders aan boord van een Gouvernementsschip . . .	44
VII. Plateau van het gerestaureerde eerste terras van den Boroboedoer	54
VIII. Mohammedaansch bedehuis in de Padangsche Bovenlanden . . .	64
IX. Bruggen in den Anai-Kloof ter Sumatra's Westkust	75
X. Javaansche begroeting	86
XI. Javaansche regent in de officieele kleeding, omschreven in de Bijbladen Nos 2308 en 2410	97
XII. Desaschool in de Preanger-Regentschappen	106
XIII. Samenwerking van Europeanen en inlanders in het pathologisch laboratorium te Medan	120
XIV. Balische poort	129
XV. Kajan-opperhoofd van Borneo	145
XVI. Zeeman van de Lombok-kust	156
XVII. Prahoe Majangan van Demak	168

INLEIDING.

Hoe komt het toch, dat wij niet als zeer gewoon aanvaarden de mededeeling, dat een inlander van Insulinde een belangrijk wetenschappelijken arbeid verrichtte (1913)? Of het bericht, dat een landschapshoofd naar Nederland kwam om de regeering in te lichten omtrent zijne, door hem gekrenkt gewaande, rechten (1908)? Of wel het relaas omtrent inlandsche zelfverloochening bij de bestrijding van eene gevreesde volksziekte (1911)? Wat doet ons met eenigen nadruk van zulke gevallen gewag maken?

De zeldzaamheid van hun voorkomen kan toch geen reden tot verbazing wezen voor dengene, die weet, hoe gering voor den inlander tot nu toe de gelegenheid was om te ieders aanschouwe uit te blinken in wetenschap, energie of zelfopoffering; en nog minder kan die zeldzaamheid stof tot verwondering leveren aan hem, die in inlandsche omgeving het oog geopend heeft gehouden voor veel goeds, dat in de maatschappijen der inlanders leeft. Doch zelfs dezulken onderstrepen gaarne, dat in Indië meestal schadevergoeding wordt en werd geweigerd voor op hoog bevel in vrijheid gelaten slaven (die immers haast als huisgenooten worden beschouwd) of soms voor bij runderziekte afgemaakt ploegvee (dat immers

INLEIDING.

geacht werd door zijn diensten reeds ruimschoots zijn waarde te hebben vergoed). De vrienden van den inlander gevoelen behoefte om ijverig te wijzen op de moeder, die moeilijke bergsteilten afzoekt om kruiden ter genezing van haar kind of op een edelman, die den dood verkiest boven nederlaag, of op den jongeling, die weet als moordenaar te zullen worden gestraft en toch den beleediger van zijn familie-eer opwacht en ombrengt.

Is dat alles, evenals zoo menige onjuiste uiting omtrent inlandsche eigenschappen, eigenlijk niet het gevolg van het vrij algemeene gebrek aan inzicht in wezen en omgeving van den inlander, in zijne karakterdeugden en -gebreken, in de omstandigheden, welke gunstig of belemmerend werken op de ontplooiing van hetgeen er aan goeds of slechts — naar des beschouwers maatstaf — in de inlandsche hoofden en harten omgaat?

Inderdaad, hoevelen kunnen zeggen, dat zij den inlander voldoende kennen om de lijnen te zullen aanwijzen, langs welke de ontwikkelingsgang van de inlandsche maatschappijen moet plaats hebben om deze, zoo mogelijk, te doen groeien tot een sieraad van de menschheid? En toch — wie het ernstig meent met de bewering, dat de inlanders en hunne maatschappijen tot een hooger peil zullen worden opgevoed, kan niet ontkomen aan de noodzakelijkheid om zich rekenschap te geven van de karaktereigenschappen en de zielsvermogens van dengene, die het opvoedingsproces zal hebben te ondergaan, en, wat even zwaar weegt, van dengene, zonder wiens samenwerking en zonder wiens hulp men niet slagen zal.

Samenwerking immers van den met zijne machtige middelen toegerusten Europeaan en van den met zijne omgeving van geslacht op geslacht vertrouwden inlander is alleen dan te verwachten, wanneer die Europeaan van dien inlander hulp

erlangt in dezelfde mate als hijzelf tot helpen geneigd is. De in menig opzicht voor het overwinnen van moeilijkheden toegeruste Europeaan zal de ter plaatse onontbeerlijke bekwaamheden van den inboorling niet kunnen verwaarloozen op straffe van in de vervulling van de koloniale taak te kort te schieten. Die bekwaamheden zijn te leeren uit het voor den deskundige, den belangstellende, den toewijdingsgezinde opengeslagen boek van het levende inlandsche leven in al zijn laagten en hoogten van stoffelijke en geestelijke ontwikkeling, waarin de Europeaan zegt wijziging ten goede te willen aanbrengen. Een reuzentaak, omdat hetgeen hij meent nuttig te zijn voor den inlander door dezen veelal niet als een behoefte gevoeld wordt; omdat de bij dat nuttig gemeente behorende maatstaf naar westersch model gesneden is, hetgeen niet zeggen wil, dat hij aan oostersche dingen aangelegd, de juiste verhoudingen wijzen zal; en ten slotte, omdat aan veel van dat voor den inlander nuttig geachte door den Indischen bodem voorshands groeikracht onthouden wordt.

Wie in de inlanders louter lazzaroni ziet, slechts bestemd om bij de voor hen hoogst mogelijke ontwikkeling als Europeanen gekleed te gaan zonder zich tot arbeid genoodzaakt te wanen, is even eenzijdig als degene, die in hen slechts de oostersche aristocraten ontdekt als dragers van de oude beschaving, welke wij in een groot deel van Indië aantreffen. Hij, die den inlander schenken wil, wat ons naar westerschen trant rationeel en begeerenswaardig toeschijnt, zal bedrogen uitkomen, zoolang hij — bij gemis aan een daaromtrent gevormd eigen oordeel van de inlandsche gemeente — niet te rade gaat met hare voorgangers en woordvoerders en door stage bestudeering een volledig denkbeeld van hare nooden en wenschen vormt. De oplevingsverschijnselen van de inlandsche maatschappij zijn

INLEIDING.

ook daarom zoo verblijdend, omdat zij de mogelijkheid kunnen openen voor menigvuldige medewerking van de zijde der bevolking bij het bedenken en uitvoeren van maatregelen te haren nutte en voor juister waardeering van hetgeen in dat opzicht reeds geschiedde. Hoe meer algemeen van inlandsche zijde wordt deelgenomen aan het zelfonderzoek naar gekoesterde verlangens en wenschen, hoe ernstiger aan dien kant wordt overwogen wat onder de bestaande omstandigheden aan verbetering mogelijk is, hoe meer kans geopend wordt voor het slagen van een geleidelijk ontwikkelingsproces. Geleidelijke ontwikkeling zooveel mogelijk, in stede van plotselinge, ruwe terzijdestelling van het inheemsche ter wille van door als niet bestaande behoefte gevoelde, ontijdige beschavingsproducten, die aan hun westerschen naam alleen nog niet de pretentie ontleenen kunnen van voor den inlander waardevol goed te zijn.

Ontmoetten wij op Java, op Bali, op Sumatra en elders eenē beschaving, die slechts waard is verdrongen te worden door West-Europeesch kultuurbezit, dat van de inlanders ideaal-menschen zal maken? Of komen wij met sterk materialistische levensuitingen beroering brengen in eene maatschappij, waarvan de beschaving in menig opzicht kostbaar genoemd kan worden, of de kiemen tot schoonen opbloei bevattend? Zijn de dragers van de Europeesche beschaving, wat fijnheid van gevoelen en denken en manieren betreft, immer de meerdere van de inlanders? En verder: het was toch geen Europeesche invloed, die de terrassen van den Boroboedoer deed worden tot overpeinzingswegen van diepgevoelde mystiek? Bovendien, de Balische waterschapsregelingen zijn toch zonder inmenging van Europeesche rechtsbemoeienissen ontstane, weldoende, volkomen ter plaatse passende beschavingsuitingen, en de Hindoe-Javanen en de

Maleiers kwamen wel zonder onze zeekaarten naar China en Madagascar. Het is toch thans wel duidelijk, dat wij in Indië in aanraking kwamen met volkeren, wier kunstenaars gevoelige gedachten konden weven in hun doeken, die in donkerbruin en vaalrood den bescheiden, geduldigen, voornamen schoonheidszoeker verraden.

Er is van ouds een belangwekkende beschaving in een groot deel van Indië, in menig opzicht een waardevolle beschaving en wie zich daar deugdelijk van rekenschap geeft, wordt milder gestemd ten opzichte van den inlander en critischer beoordeelaar van ons zelf en van hetgeen wij den inlander bieden in ruil voor veel, dat ons ingrijpen in zijn maatschappelijk leven hem doet verliezen.

Maar zijn slechte eigenschappen dan, zooals zijn onbeschaafdheid, zijn wreedheid en barbaarschheid? Wanneer wij lezen, dat op Nias een beschuldigde met messteken of brandwonden tot bekentenis werd gebracht, en dat men dat doel bij de Dajaks bereikte door op den nagel van den grooten teen van den beklaagde een zaadkorrel te leggen en die met een steen of een stuk hout plat te slaan, dan vervullen ons dergelijke foltering en afgrijzen. Verkeert dat afgrijzen in verachting en neiging tot het trekken van onoverkomelijke beschavingsgrenzen, dan is het nuttig en rechtvaardig de vraag te doen opkomen, hoe lang het nog maar geleden is, dat bij ons de pijnbank in schrikkelijke verfijning van wreedheid dienst deed. Met andere vragen: hoe weinig tijds verliep sinds in Europa het besluit viel tot daadwerkelijke, algemeene afschaffing der slavernij; hoeveel bijgeloof leeft er nog voort onder de onbeschaafde en half-beschaafde elementen der Europeesche samenleving, e. d.? Het is juist de studie der volkenkunde, die leeren kan, dat hetgeen wij met de inlanders gemeen hebben (denk aan: neiging tot zelfbehoud,

INLEIDING.

logisch en zedelijk besef, kunstzin, drang om aan een hoogere macht gebonden te zijn — religie —, bewustzijn van eigen waarde, enz.) overtreft hetgeen ons van hen onderscheidt; dat hetgeen wij aan onbeschaafdheid bij hen aantreffen, grootendeels terug te vinden is bij onze voorvaderen van een luttel aantal eeuwen geleden; dat de beschaving van de menscheid er bij winnen kan, wanneer de westersche wetenschap in het Oosten rekening houdt met de hooge waarde, die daar aan de behoeften van het zieleleven wordt gehecht. Het is goed dat voor oogen te houden, want het thans veel misbruikte woord *associatie* duidt toch op *eene toenadering van twee kanten*; ook op toenadering van onze zijde; ook op ons streven om te leeren van hen; ook op onzen wensch om hunne hulp in te roepen en te aanvaarden.

Indien de stichters van Batavia er ook maar een zeer flauw voorgevoel van gehad zouden kunnen hebben, dat hun drang naar den specerijenhandel na drie eeuwen ten gevolge zou hebben het ernstig streven naar een goede oplossing van de vraag, hoe de Nederlanders een zeven maal hun aantal tellende inlandsche bevolking kunnen houden en brengen op den weg naar voorspoed en geluk, die oude Hollanders zouden zeker zulk een streven, als liggende buiten elke gezonde koloniale overweging, waardig geacht hebben om met een leeggeplunderd inlandsch vaartuig aan de elementen te worden prijsgegeven. En toch houdt de gestelde vraag thans de Nederlanders bezig, vooreerst, omdat verantwoordelijkheid voor het wel en wee der Indische inlanders gevoeld wordt, maar ook, omdat in een goede oplossing van dit vraagstuk waarborg gelegen schijnt voor het doen voortbestaan van den band tusschen de Nederlanders en de inlanders, die beginnen na te denken over lot en toekomst van hunne kinderen en kindskinderen, en die stemmen doen opgaan, welke vragen om rekening te houden met inland-

sche idealen. Het kan nuttig zijn, dat zulke stemmen gehoord worden, want zij doen ernstig nadenken over de te volgen politieke gedragslijn en over den juisten omgang tusschen personen van verschillend ras, die op onderlinge samenwerking zijn aangewezen. In dit opzicht beleven wij thans een tijd van groote beteekenis voor de vraagstukken, welke met ons koloniaal bezit verband houden, omdat de grondslag van die beteekenis nauw verband houdt met de opleving van het geloof in eigen kracht en eigen kunnen, dat zoowel in de Nederlandsche als in de inlandsche maatschappij valt waar te nemen. Er heerscht leven in de Nederlandsche koloniale wereld en er is een begin van leven merkbaar in die groote millioenenmassa, die aan de Nederlandsche zorgen is toevertrouwd. Blijde teekenen voor dengene, die van nieuw leven bloei verwacht en voortgang verkiest boven stilstand.

Wie geen vreemdeling is in Indisch Nederland weet, dat daar sedert 1894 de nieuwe tijd is ingeluid, die sinds '80 in Nederland zich aankondigde. In 1894, toen in bange Lombok-tijden twijfelmoed van terugtrekken gewaagde, maar door landvoogd en legerbevelhebber is gelast tot herwinnen en tot het vervullen van de eenige rol, die ons paste: tot regeling van hetgeen wij wenschten te regelen, en van hetgeen wij konden regelen, wanneer maar geloof in eigen kracht tot daden voerde.

Een paar jaar later de Pidiëtocht en daarmee het afschudden van den ban, die onbekende binnenlanden en veel te sterk gewaande daarin huizende vijanden uitoefenden op den onnoodig schuchteren beheerscher der kusten. Na het bereiken van die lichtende plekken in het eindeloos gedachte donkere oerwoud, het blijmoedig verder voorwaarts dringen in het geheimzinnige van inlandsche landen en maatschappijen en het verlustigen in het weder bewust

worden van eigen kracht en eigen kunnen op koloniaal gebied. Vooral bij het bezien van het resultaat: een tot één politiek geheel samengevoegd Indisch eilandenrijk, vereenigd onder het gezag van Nederland, dat overal zijn invloed doet gelden en tot in de uiterste schuilhoeken van den Archipel zijn kolonialen naam handhaaft. Een politiek resultaat en daardoor een belangrijke kulturhistorische uitkomst: nu niet meer in naam, maar als feit was ontstaan de gemeenschap van de veertig millioen inlanders in Nederlandsch-Indië, die nu daadwerkelijk kunnen ondergaan den invloed, die hun welzijn beoogt.

Daarbij komt nog, dat de bijna op stilstand gelijkende geleidelijkheid, waarmede de toestanden van de inlandsche maatschappij op Java zich ontwikkelden, in den laatsten tijd is overgegaan in een tempo, dat spot met de voor de tropen haast typisch geworden onaandoenlijkheid en traagheid. Waren die jaren voor de Nederlanders jaren van actie en ontwikkeling, voor de inlanders scheen het wel of ook zij den terugslag ondervonden van een deel der factoren, die de Nederlanders tot een nieuw koloniaal leven voerden en drongen.

Het geheele Oosten ontwaakte; niet alleen in Indië, maar ook in de Britsche, de Fransche en de Amerikaansche koloniën van Zuid-Oost-Azië werd de invloed gevoeld van hetgeen in de Philippijnen, Japan en China geschiedde. Kwam daar de nationale zelfbewustheid tot verhoogde uiting van zelfkunnen en zelfdoen, het waren de uit die landen afkomstige lieden in onze koloniën, die om meer rechten en meer voordeelen vroegen. Mede door hun voorbeeld ontwaakte ook de groote inlandsche wereld, die gaat toonen zichzelf te schatten even hoog of hooger dan de vreemde oosterlingen, aan wie meer rechten en vrijheden werden toegekend. Het onderwijs droeg eveneens vruchten. De

zelfbewustheid, het gevoel van eigenwaarde werd er door verhoogd; vroegere reden tot achting ging er soms door te niet en oude nederigheidsbanden werden er vaak door geslaakt; men onderscheidde meer en beter wat eerbied verdiende dan voorheen. De terugslag van de ethische koloniale richting in Nederland uitte zich in Indië; een deel der bevolking komt het streven van die richting bevorderen; zij zegt te willen medewerken aan eigen opheffing en ontwikkeling en opvoeding, die zij liefst sprongsgewijze wil doen, hier en daar verder doelende dan de middelen vermogen; ineens vragend om zooveel vruchten van den boom der kennis en der wetenschap als het Nederlandsch bestuur nauwelijks vermag aan te dragen. Naast de vraag naar kennis, die vooral onder de hoogere standen van de inlandschē maatschappij opkwam, viel een ander verschijnsel op te merken, dat wees op drang naar hooger beschavingspeil: de onderlinge aaneensluiting van inlandsche groepen tot eenswillende vereenigingen. De totstandkoming van deze in de kern heuchlijke beweging is te beschouwen als een overwinning op het egoïsme en de vasthoudendheid van een nog niet op hoogen trap van beschaving staand volk, waarvan een groot aantal individuen zich opofferingen wil getroosten bij het streven naar hetzelfde economische en ethische doel. Voorzoover dat streven naar betere bestaansvoorwaarden, naar meerdere ontwikkeling, naar ontplooiing van zelfstandig kunnen zich aansluit bij de maatregelen, die de regeering treft om tot verheffing van de inlandsche maatschappij te geraken, kan ook dat streven tot de gewenschte samenwerking leiden.

Een ander streven van dien aard bestaat in Nederland zelf, waar het zich openbaart in de stemmen, die daarvan getuigen, in door regeering en particuliere personen of ver-

eenigingen getroffen maatregelen tot geestelijke en stoffelijke verheffing van de inlandsche maatschappijen en in de vermeerderde belangstelling in alles wat Indië en de Indische menschen betreft. Die belangstelling is van een geheel anderen aard dan die, waarmede minister FRANSEN VAN DE PUTTE spotte (*gedr. st.* 2de Kamer 1865, '66, — 55 no. 17, blz. 19) en die hij aanduidde als ten grondslag te liggen aan het betoog, dat de Javaan op bevel en onder toezicht zijner hoofden suikerriet behoort te planten. Thans betreft het de belangstelling, die zich o.a. uit in de oprichting van Indische instituten, welke langs wetenschappelijken weg zoeken naar hetgeen ten nutte van de inlanders en hunne maatschappijen kan worden tot stand gebracht. Kan zulk eene belangstelling voeren tot juiste waardeering van den inlander en zijne behoeften, zij zal slechts reden worden tot aanhanke-lijkheid van inlandsche zijde, wanneer de individuen, welke de vreemde beschaving brengen, des inlanders genegenheid weten te winnen en wanneer de wederzijdsche omgang hoe langer hoe beter wordt. Daarom worden in dit geschrift aan de orde gesteld eenige onderwerpen, welke betrekking hebben op hetgeen er plaats vindt in het gebied, waar Nederlanders en inlanders elkander ontmoeten en waar zij wederzijds ver-kennen met wien zij te doen hebben in den onderlingen omgang, tot welke de geschiedenis noopte. Op deze aan-raking van persoon tot persoon en het gewicht, dat zij voor een goeden gang van zaken in de koloniën hebben kan, wordt meer en meer de nadruk gelegd. REINSCH in zijn *Intellectual and political currents in the far East* (1911), BEVAN in zijn *Indian nationalism* (1914), ROECKEL in zijn *Education sociale des races noires* (1911) en het streven van de Deutsche Ge-sellschaft für Eingebornenschutz doen b.v. aan de waarde van den juisten persoonlijken omgang van den westerling

met den oosterling recht wedervaren, terwijl de rassencongressen ook de goede persoonlijke aanraking tusschen de tot verschillende rassen behorende individuen in het volle licht stellen. Het betreft den aanvang van alle koloniale volkenkunde en een onderwerp, dat nauw verband houdt met eene zinsnede in de jongste Troonrede (1913), die gewaagt van het aankweeken van het besef van saamhoorigheid van moederland en koloniën en van al de bewoners dezer gebiedsdeelen, zoomede van het opwekken tot verdraagzaamheid op het gebied van den godsdienst en de onderlinge waardeering der rassen.

Voor die onderlinge waardeering der rassen kan ook in het moederland de grondslag versterkt worden. De tijden zijn er rijp voor, want ook hier is verlevendigd plichtsgevoel jegens Indië ontwaakt; het begrip van de afscheiding tusschen overheerscher en overheerschte vervaagt meer en meer en maakt plaats voor het bewustzijn van de verhouding van voogd tot pupil. Tot den pupil, wiens toekomstige mondigheid wordt beoogd en te wiens opzichte bij vaste leiding dus niets meer kan worden ondernomen, zonder dat deugdelijk kennis is verkregen van zijne capaciteiten en zijne toekomstplannen.

Nederlander en bewoner van Insulinde hebben elkanders toenadering van noode, zij zullen elkander hoe langer hoe meer hebben te beschouwen als medewerkers aan dezelfde taak.

De bedoeling van deze, in het begin van 1914 gehouden, vier voordrachten is derhalve: vooreerst om het belang te doen uitkomen van een behoorlijken omgang met inlanders; dan om een indruk te geven van hunne ondervinding bij de aanraking met vreemde beschavingselementen; vervolgens om na te gaan, welke inzichten de regeering terzake heeft, en ten slotte om te wijzen op het nut van de beoefening der volkenkunde voor het leeren waardeeren van den inlandschen medemensch.

PESECHEM-PAPOEA'S VAN NIEUW-GUINEA.

coll. Pallé.

phot. 3de Zuid Nieuw-Guinea expeditie.

I.

Aanraking met Inlanders.

Wanneer een stoomschip Straat Soenda, een der tot den Indischen Archipel toegang gevende poorten, binnenvaart, kan het gebeuren dat daar tusschen den Java- en den Sumatrawal een klein vaartuigje wordt voortgepagaaid door een paar inlanders, die met wat vischtuig of wat klappers naar hun stranddorp terugkeeren. Den Nederlander, die zich op den mailstoomer bevindt, met het voornemen bezielde om, als zoo-vele zijner landgenooten, een deel van zijn leven te wijden aan onze koloniale zaak — zij het dat hij in wereldlijke of in geestelijke zending het heil der inlanders zal trachten te bevorderen, zij het dat hij met een ander doel met de inlanders zal moeten omgaan —, zulk een' Nederlander kan dan de vraag verontrusten, hoe hij ooit met deze in zijn oog zoo primitieve menschen, die daar in een uit een boomstam gehouwen vaartuigje rondzwalken, op goeden voet van verstandhouding zal geraken. Want hij ontkomt niet aan den indruk dat er een kloof gaapt tusschen het materieele kultuurbezit van die inboorlingen in hun boomstam en dat van hem, Europeaan, die in zijn stalen zeekasteel komt gevaren over de oceanen.

Die indruk wordt wel wat gewijzigd, wanneer die Europeaan eenmaal temidden van de inlanders is gevestigd en hen dus in eigen omgeving kan leeren kennen; die indruk blijft als de gewaarwording, dat een min of meer groote afstand in beschaving Europeaan en tropenbewoner scheidt. Want wordt men zich bewust omtrent het verschil in woningtoestand, in lichaamsbedekking en versiering, in de voedingsmiddelen, in de wijze tot voorziening in het levensonderhoud, in het huisraad en de huisdieren, in de ornamentiek en de kunst-uitingen, in maatschappelijke verhoudingen, in zeden en gewoonten, in het rechtsbewustzijn, in de religieuse voorstellingen en in de taal, dan gevoelt men, dat men in den Indischen Archipel is gekomen, niet alleen temidden van een andere natuur en een ander klimaat, maar ook temidden van volken, die een eigen standpunt onder de menschheid innemen; een standpunt dat van het onze verschilt, zoowel in materiele menschelijke beschavingsuitingen, als ook treffend op het gebied van de geestelijke beschaving.

Voorzoover de godsdienst van het individu zich uit in geloof, in gemoedsleven en eeredienst of in de gemeenschappen van godsdienstige vereenigingen; voorzoover het rechtsbewustzijn gespeurd kan worden in inheemsche rechtspraak en adatregelen; voorzoover het verlangen naar schoonheid te zien is in weefpatroon of snijwerk in hout of bamboe of hoorn of ivoor; voorzoover de literatuur verhalen geeft van gebeurtenissen, welke zich op aarde of in den hemel afspelen, of dierenfabelen en rijmelarijen voor lyrische of wijsgeerige gedachten; voorzoover in dat alles het Indische gemoedsleven zich openbaart, gevoelen wij dat ons, westerlingen, eene andere beschaving deelachtig werd dan den bewoners van onze koloniën in het verre Oosten. Want onze beschaving met goederen als des grootmeesters schilderkunst, die het zonlicht mengde onder

de kleuren van zijn palet, als het jubelkoor der menschen-verbroedering en als de blijde boodschap der evangeliën, komt daar samen met de voor ons vaak raadselachtige patronen der inlandsche ornamentiek, het mineur-getinkel van de gamelan en het bij eene wandeling door de bamboedorpen gehoorde eentonige koran-reciet of mantra's tot afwending van demonengevaar.

Wij gevoelen, dat daar van ons verschillende individuen wonen in die voor ons vreemde wereld met hare groote verscheidenheid van menschen en menschengroepen, die de een minder, de ander meer, vertrouwen hebben leeren stellen in den Nederlander, die onder hen gaat wonen.

Er ligt tusschen den Papoea, die den vreemdeling met het strooien van asch denkt te keeren, en de regentsdochter KARTINI, van wie men beweerde, dat zij meer Europeesch dan Javaansch was in haar hart, een afstand van eeuwen; men zou haast kunnen zeggen de geheele beschaving, die den neolithischen mensch uit den „âge de la pierre polie." scheidt van den kultuurmensch. Zij durfde ronduit hare meening over de verhouding van den Nederlander tot den Javaan zeggen; zij had zich omtrent die verhouding eene overtuiging gevormd, die er op wijst, dat bij haar de verkenning had geleid tot eene zekerheid, die haar den moed tot getuigen gaf: „De Europeaan ergert zich aan vele eigenschappen van den Javaan, b.v. hunne onverschilligheid, gemakzucht, enz. Welnu, Nederlander, als gij U zoo daaraan ergert, waarom doet gij dan niets om die ondeugden te verjagen?"

Ieder gevoelt ook den afstand tusschen den in de bosschen van Sumatra rondzwervenden Koeboe en den Balischen aristocraat, een afstand, die verder reikt dan die, welke de Germanen van Tacitus van de kruisvaarders scheidt; en wanneer daarbij bedacht wordt, dat tusschen hen in een lange

reeks van andere min of meer beschaafde inlanders wordt aangetroffen, komt al dadelijk de vraag op den voorgrond of het eigenlijk wel mogelijk is te spreken over den omgang met de inlanders van Insulinde, het uitgestrekte eilandenrijk met zijn tal van bevolkingsgroepen, welke verschillen in beschavingsstadium, in taal, in godsdienst; groepen waarvan de individuen ook onderling naar rang en stand, naar verstandelijke en zedelijke ontwikkeling soms zeer uiteenloopen.

Ziedaar de eerste moeilijkheid aangestipt.

Een tweede bezwaar is niet gelegen in de inlandsche maatschappij, maar bij ons, Europeanen. Want ook wij, die geroepen zijn om met den inlander om te gaan, verschillen onderling in menig opzicht. Afgescheiden van afkomst, opvoeding en ontwikkeling bestaan er tusschen hen, wier werkring omgang met inlanders noodig maakt, zulke diepgaande verschillen in karakter, in intellect, in moraal, dat ook te dien aanzien gevraagd mag worden, of wel met vrucht kan worden gehandeld over den gewenschten omgang van al deze Europeanen met al die verscheidene inlanders.

Dan is er nog een aanleiding tot onderscheiding: de aard van den werkring van den Europeaan, die op den omgang met inlanders is aangewezen. Het valt toch gemakkelijk in te zien, dat een wetenschappelijk reiziger, die geschenken en medicijnen uitdeelt en zich alleen ten doel stelt te onderzoeken en op te teekenen, wat hem merkwaardig voorkomt, op geheel andere wijze met de door hem bezochte inlanders kan omgaan dan hij, die met een wereldlijke of geestelijke opdracht den inboorling in bepaalde banen wil leiden. Het valt niet moeilijk te begrijpen, dat een onderhandelaar, die politieke of handelswinst wenscht te behalen, op andere wijze met den inlander zal omgaan dan de militair, die zoo noodig met geweld, zonder dralen, een gesteld doel moet bereiken.

Ondanks deze groote verscheidenheid van personen en omstandigheden, verscheidenheid, die haast zou doen twijfelen aan het nut van eene behandeling van het hier gestelde onderwerp, laten zich toch daarbij lijnen onderkennen, die voor den een meer, den ander minder tot richtsnoer kunnen dienen. Het is er mede als met de behandeling van opvoedkundige vraagstukken; door de gedachtenwisseling daarover wordt men zich eerst het belang en de draagwijdte van het onderwerp bewust; door er over na te denken, geeft men zich pas rekenschap van het gewicht daarvan en door zijn eigen, op ervaring en studie gegronde meening te toetsen aan die van anderen, komt men tot een beter inzicht, eene gevestigde overtuiging, wellicht tot eene verandering van gedragslijn. Zoo is het met het vraagstuk betreffende den omgang met inlanders ook; al voert de gedachtenwisseling daarover niet altijd tot bepaalde voorschriften, zij kan wel ten gevolge hebben, dat ieder voor zich een voornemen gaat koesteren: het voornemen om bij den omgang met inlanders te streven naar het betrachten van sommige regelen en het nalaten van sommige door anderen begane fouten.

Welnu, wanneer een dergelijk voornemen, dat is een op nadenken gegronde overtuiging, zich vastzet bij hen, die met inlanders hebben om te gaan, is eigenlijk al bereikt, wat te bereiken is, namelijk de uitsluiting van de onwillekeurige opwellingen en de later vaak betreurde handelingen, welke het gevolg zijn van het niet voorbereid wezen, zedelijk en verstandelijk, voor de moeilijkheden, die zich vaak onverwacht voordoen bij den omgang met inlanders.

Zulk een overtuiging kan men zich alléén vormen door zich te verdiepen in de vragen met *wien* men heeft om te gaan, *wiens* hulp men zal behoeven, *wien* men heeft op te voeden, naar welke zijde de evenaar overhelt bij de weging

van de waarde der verschillende inlandsche en vreemde beschavingselementen, en bij *wien* men dus in de leer zal hebben te gaan om te ervaren, wat er aan eigen kennis en opvoeding ontbreekt bij de vergelijking met elkanders bekwaamheden en karakter.

In deze bespreking van dit onderwerp mag dan ook alleen een poging gezien worden om tot nadenken te stemmen, voorzoover die vraag betrekking heeft op de aanraking met de bevolking in Nederlandsch-Indië.

De zaak schijnt de behandeling waard, want de wijze van omgang van den Nederlander met den inboorling onzer koloniën, dat is de toestand die er heerscht in het verkeersgebied, waar Europeaan en inlander elkander ontmoeten, is eigenlijk de grondslag van de koloniale politiek. Heerscht er in dat verkeersgebied misverstand, dan kan die politiek, die gedragslijn bij de behandeling van de publieke zaak, niet voeren tot het doel, dat zij beoogt, omdat dan de eerste voorwaarde voor eene goede verstandhouding en eene juiste keuze van argumenten ontbreken. Dan treft men op dat terrein kwetsende bejegening en den plantersstok aan naast wrok en kris en in het groot een ondraaglijk bestuursrégime naast volksverzet en heerschappij van dwang en onbegrepen rechtsregelen.

De wegwijzers op den weg, die naar een juisten omgang met inlanders voeren zou, zijn ook hier de wetenschap en de ervaring, want de struikelblokken op dien weg zijn veelal gelegen zoowel in gebrekkige kennis als in onvoldoende voorlichting, gepaard met gemis aan inzicht in het inlandsche zieleleven. Om onze medemenschen rechtvaardig te kunnen beoordeelen, moeten wij hen begrijpen, hunne handelingen terugbrengen tot hunne motieven, niet zooals deze door *ons*, maar zooals zij door *hen* voorgesteld, geschat en met elkander vergeleken worden (HEIJMANS).

Wie zich terdege bewust wordt, dat er een min of meer diepgaand verschil bestaat tusschen den Europeaan en den inlander, met wien de eerste heeft om te gaan of dien hij te leiden heeft, vindt in tweeërlei grond bemoediging. Vooreerst in het feit, dat moreele en intellectueele verheffing van den inlander in den regel tengevolge heeft, dat een gevoel van eensgezindheid de kloof dempt en bovendien in de wetenschap, dat goede kennisneming van het inlandsche leven en denken haast bij allen tot juister waardeering aanleiding is. Van twee oevers kan dus de brug worden geslagen: van den inlandschen oever door wetenschappelijke, zedelijke en economische verheffing en van Europeesche zijde door deugdelijke verdieping in de inlandsche toestanden en denkbeelden.

Dat dit ook in de koloniale bestuurspractijk opgaat, blijkt uit het dubbele streven van de Indische regeering tot volksopvoeding en tot verzameling van kennis omtrent land en volk. Met betrekking tot dit laatste onderwerp moet de aandacht gevestigd worden op eene uiting van koloniaal beleid, die zich in sommige regeeringsdaden laat kennen. Met waardeering dient toch melding gemaakt te worden van de maatregelen, die er toe bijdragen om de kennis nopens de bevolking te vermeerderen en het gebruik, dat de regeering — hoe kan het anders? — van die kennis maakt. Ondersteuning van wetenschappelijke ondernemingen op het gebied der volkenkunde; deskundige voorlichting met betrekking tot de politiek-religieuse grondslagen en stroomingen betreffende het Mohammedaansche leven in de koloniën; ambtenaren voor de beoefening der inlandsche talen; een bureau, dat encyclopaedische kennis omtrent land en volk vergadert, het zijn alle uitingen van de behoefte, welke zich in de regeeringskringen doet gevoelen aan kennis nopens de bevolking als onmisbaar hulpmiddel voor een behoorlijk bestuur.

Welke ommekeer in het regeeringsbeleid het gevolg is van deugdelijke kennis van land en volk en welke goede uitkomsten de plaats innemen van reeksen van mislukkingen, is voor Nederland in de laatste jaren tastbaar geworden in Atjeh, waar naast voortvarend en zelfvertrouwend ingrijpen, kennis van zaken de factor is geweest, die eindelijk ten goede heeft geleid. Kennis van zaken, die nu eens meer dan eens minder tot haar recht komend, eindelijk tot even geduldig als krachtig en beleidvol optreden de aanleiding was, en als richtsnoer van het bestuur tot een goed einde voeren moest. De moderne bewapening van de militairen en het boek van den geleerden SNOUCK HURGRONJE over de Atjehers hebben ten slotte de zegepraal behaald, toen zij benut werden door mannen, die hunne militaire bekwaamheden verbonden met de hun geboden kennis van het volk.

Hoe meer deskundigheid ten aanzien van land en volk bij de Europeesche bestuurders van een kolonie wordt aangetroffen, hoe meer waarborgen voor een goed bestuur over de inlanders worden verkregen, en alleen in deze omstandigheid kan reeds een beweegreden voorhanden zijn om aan de deskundigen in de kolonie zelf een stem te geven in de regelingen en de wetgeving, welke aan de koloniale bevolking in haar geheel ten goede zullen komen. Deskundigen te midden van welke de daarvoor geschikte elementen uit de inheemsche bevolking eene goede plaats kunnen innemen.

Het is dan ook een verblijdend en tegelijk opmerkelijk verschijnsel, dat in de laatste jaren, waarin de zelfbewuste kracht van het Nederlandsche kunnen op koloniaal gebied op zoo heuchlijke wijze tot uiting is gekomen, met de krachtsuitoefening een streven is gepaard gegaan om het goede in de Indische maatschappij te zoeken, te verheffen en tot wasdom te brengen. Niet alleen, voorzoover betreft het geven

BATAKS UIT DE KARO-LANDEN.

coll. Kol. Institt.

phot. Nieuwenhuis.

van stem in de plaatselijke regeeringszaken aan Indische elementen, maar ook ten aanzien van het geven van nieuw leven aan de inlandsche staatshuishouding van de gebieden of gebiedjes met zelfbestuur. Vanwege de regeering is toch herhaaldelijk verklaard, dat de door de korte politieke verklaringen zeer beduidend in hun macht beperkte zelfbesturen daardoor niet uitsluitend instrumenten in de handen van onze bestuursambtenaren zijn geworden, doch dat die verklaringen wel degelijk de bedoeling hebben die inlandsche besturen te handhaven en op te voeren op eene wijze, die de vervulling van de bestuurstaak hoe langer hoe meer uit de handen van het Europeesch bestuur overbrengt in die van de zelfbestuurders. De onlangs vastgestelde zelfbestuursordonnantie in *Ind. Stbl.* 1914, no. 24 schijnt reeds een eerste stap in die richting te zijn, omdat zij de tot nog toe niet scherp onderscheiden rechten en bevoegdheden van het gouvernement en die van deze zelfbesturende landschappen afbakent, den zelfbestuurders waarborgt, dat de bestuursinrichting van hunne landschappen hoofdzakelijk blijft ingericht overeenkomstig de in elk landschap bestaande instellingen, gewoonten en gebruiken, en bovendien aan de bestuurders de vertegenwoordiging van het landschap in en buiten rechten opdraagt. Zoodat thans bij de zelfbesturen het bewustzijn boven twijfel kan staan, dat inderdaad beoogd wordt hunne opvoeding en niet hunne vernietiging, hetgeen slechts kan bijdragen tot de vermeerdering van hunne belangstelling in de landschapszaken, die vroeger „menschelijk maar oostersch” (MORESCO) door hen werden behartigd en waarbij zij toen uit verveling in verkwisting en in allerlei dwaasheden vervielen (BALLOT). Daarin kan thans, nu onze bestuursinvloed zich kan laten gelden, verbetering komen, dank zij de opvoedende kracht, die

er van het Nederlandsch bestuur uitgaat. Eene opvoeding, die niet anders berusten kan dan op het antwoord op de vragen, van welken aard de tot hooger ontwikkeling te brengen organisaties zijn; welke de voor de opvoeding juiste middelen zijn en in welk opzicht de invloed van den opvoeder kan of moet worden gemist. Het is des te meer noodig, dat omtrent zulke vragen bij de opvoeders algeheele, op plaatselijke kennis van land en volk berustende duidelijkheid besta, omdat het krachtig optreden van de laatste jaren met zich bracht, dat vaak over gelijken kam werd geschoren, wat afzonderlijke bewerking vereischte, en omdat dikwerf tegelijk werd aangevat, wat in tijdsorde gescheiden had behooren te blijven. Uniformiteit moge ten aanzien van de groote lijnen van onze politiek ook ten opzichte van de zelfbesturen wenschelijk zijn, in bijzonderheden eischt elk hunner eigen regeling; gelijktijdigheid van de regeling hunner rechtspositie mocht uit een oogpunt van opportuniteit gevraagd worden, eigen ontwikkelingsstadium dwingt tot eigen groeien en bloeitijdperk.

Hier zijn wij weder aangekomen bij de onmisbare factoren bij het bestuurswerk: kennis van de inlandsche toestanden en verhoudingen, het voeling houden met hetgeen er omgaat in de inlandsche maatschappij; het begripen van den inlandschen volksgeest, het doorgronden van het inlandsche kunnen en streven. Laten die factoren hunnen invloed gelden, dan zullen de opvoeders weten wat kan worden tenietgedaan, wat voor eene goede ontwikkeling der zelfbesturen schadelijk is en tevens wat dient te worden tot stand gebracht tot heil van land en volk door middel van de eigen geldmiddelen der zelfbesturen, welke een waarborg schijnen op te leveren voor het aanwenden van de belastingpenningen der inlanders ten bate van hunne gemeenschappen. Uit de geheele bestuurs-

politiek der laatste jaren blijkt een ernstig streven naar de erkenning van de wenschelijkheid tot handhaving en ontwikkeling van het goede in de inlandsche maatschappij¹⁾ met voorbijgang van eene inlijving bij het rechtstreeks bestuurde gebied, die al onze algemeene verordeningen al dadelijk zou van toepassing maken en dus het inlandsche leven grootendeels verstikken zou. Zal zulk een gedragslijn tot het doel voeren, dan treedt het vraagstuk nopens de wijze, waarop met den inlander en zijne maatschappij dient te worden omgegaan, weder met alle kracht op den voorgrond, en dit laatste geldt niet alleen voor de hoofden der bevolking in de zelfbesturende landschappen, het geldt evenzeer voor de inlandsche hoofden, welke een ambtelijke positie innemen in het groote regeeringslichaam, dat waken moet voor de belangen van de tientallen millioenen inlanders in het rechtstreeks bestuurd gebied. Meer dan immer dient thans de nadruk te vallen op onzen bestuursregel, dat zooveel de omstandigheden het toelaten de inlandsche bevolking gelaten wordt onder de onmiddellijke leiding van hare eigene, van regeeringswege aangestelde of erkende hoofden, dat beginsel, wel genoemd de sleutel tot de Nederlandsche koloniale geschiedenis.

Gelukkig wordt er dan ook naar gestreefd om het inlandsch element onder de bestuursambtenaren zooveel mogelijk op een peil te brengen, dat het mogelijk maakt hun de dagelijksche bestuursuitoefening over te laten met beperking van de taak van het Europeesch bestuur tot het houden van toezicht over den algemeenen stand van zaken en dus

¹⁾ In dit verband valt ook te wijzen op de Inlandsche Gemeente-ordonnantie in *Ind. Stbl.* 1906, No. 83, die de rechtspersoonlijkheid van de Javaansche desa boven twijfel stelt. Dat intusschen ook gehandeld is in strijd met deze gedragslijn kan blijken uit prof. VAN VOLLENHOVEN'S *Miskenningen van het adatrecht*, Leiden 1909.

ook over het beleid van hunne jongere broeders, de inlandsche hoofden. Op die wijze wordt, mits de onderlinge verstandhouding eene goede is, eene samenwerking verkregen tusschen het Europeesche en het inlandsche bestuurselement, die zoowel waarborgen kan, dat de door de koloniale regeering gewenschte koers wordt gevolgd, als dat aan de wenschen en verlangens der bevolking de waarde wordt gehecht, die zij verdienen.

Het is duidelijk, dat in deze zône, waar Europeesch en inlandsch bestuurselement elkaar ontmoeten, de vraag hoe door den westerling met den inheemschen bewoner van de koloniën wordt omgegaan, zich in al haar gewicht laat gevoelen. Hierbij is immers van grooten invloed de wijze, waarop men elkander bejegt; de mate van vertrouwen, die men elkander schenkt; de waardeering, die men wederzijds hebben kan; en het duidelijk op den voorgrond komen van ieders bedoelingen zonder eenig misverstand. In deze zône moet een taal worden gesproken, die wederzijds in al hare bijzonderheden begrepen wordt, en de woorden moeten er gepaard gaan met een omgangsvorm, die grondslag is voor welwillende aanvaarding van de wederzijdsche denkbeelden. Zulk een zône bestaat voor alle takken van den kolonialen dienst, waarbij westerling en oosterling elkaar ontmoeten ¹⁾, en de onderlinge omgang is van te

---

¹⁾ Dat ten aanzien van dit onderwerp nog veel te verbeteren valt, kan volgen uit hetgeen mr. VAN DEVENTER zeide in de zitting van de Tweede Kamer van 12 November 1913, *Handelingen* blz. 120, o.a.:

„De houding, die in Indië tegenover inlanders wordt aangenomen, moet veranderen, zoowel van de zijde van particulieren als van de zijde van vele ambtenaren, want, de goeden niet te na gesproken, ook wat de ambtenaren betreft, ontbreekt dikwijls daaraan veel.”

De fout is niet uitsluitend Nederlandsch; in Britsch-Indië schijnt zij in

meer gewicht, naarmate door de samenwerking van beiden een hooger doel wordt nagestreefd; het gewichtigst, wanneer het betreft het vermeerderen, het veredelen en verheffen van het geestelijk kultuurbezit der inlanders, dat het erfdeel der vaderen is en dus op hooge waarde wordt geschat.

Hieruit volgt reeds dat de wijze van omgang met de inlanders van belang is, zoowel bij het bestuur als bij de rechtsspraak, de zending en het onderwijs, en voorts bij alle takken van dienst, waarbij aanraking bestaat tusschen Europeaan en oosterling. Niet het minst ook bij de land- en de zeemacht, die voor een deel bestaan uit inlandsche Christenen van de Molukken en inlanders van verschillende andere streken uit den Indischen Archipel, en bij handel en nijverheid, die haast geheel op de medewerking van inlanders zijn aangewezen.

„Dat de Nederlanders met hun koloniaal bestuursbeleid geslaagd zijn, hebben zij alleen te danken aan het leeren begrijpen van de inheemsche instellingen”, zegt Clive Day niet zonder eenige overdrijving. Dat onze machtsverhoudingen zeer nauw verband houden met de noodzakelijkheid om het juiste aangrijpingspunt te zoeken in de inlandschen maatschappij, staat echter vast.

De politieke waarde van de kennis van land en volk is niet alleen gelegen in haren invloed op de wijze van de gezagsuitoefening, zij is ook te zoeken in eene goede rechtsbedeeling,

---

veel erger mate te worden begaan, te oordeelen naar hetgeen EDWYN BEVAN mededeelt in zijn boekje *Indian Nationalism*, London 1914, p. 73 s. q. Hij zegt onder meer en verduidelijkt met krasse voorbeelden het volgende:

„That one of the gravest factors in the situation is the frequent rudeness with which educated Indians are treated by Englishmen and Englishwomen in India seems to me certain. It is a very ugly fact and shows an ugly side of our national character.”

welke plaats laat aan het adatrecht der bevolking. De eerbiediging van dat adatrecht is een oud beginsel van onze koloniale rechtsbedeeling, een beginsel, dat zich ten aanzien van de inheemsche bevolking uit in eene hier minder, ginds meer beperkte handhaving van de eigen rechtspleging. Moge het adatstaatsrecht der inlanders over het algemeen slechts ten deele van kracht gebleven zijn in het rechtstreeks bestuurd gebied, in sommige deelen van dat gebied en in de zelfbesturende landschappen heerscht het nog in beduidende mate. Het adatrafrecht der inlanders is in de sfeer van het gouvernement in hoofdzaak verdrongen, doch is daarbuiten voor inlanders in stand gebleven. Het adatprivaatrecht der inlanders is echter in den geheelen Archipel in hoofdzaak gehandhaafd, zij het dat daarop in de gouvernementssfeer enkele inbreuken zijn gemaakt. Het overgroot bestanddeel van het adatrecht is nog immer inheemsch Maleisch-Polynesisch recht, terwijl van godsdienstige bestanddeelen slechts sprake is in die streken, voor die straffen en in zoodanige mate, als waarin Hindoe-godsdienst, Islam of Christendom het adatrecht mochten hebben vervormd of verdrongen¹⁾.

Bekendheid met het adatrecht is dus noodzakelijk voor den rechter, die het heeft te hanteeren en zoo noodig te verzachten in verband met de humaniteits- of billijkheidsoverwegingen der Europeanen. Want zonder die bekendheid kan kwetsing van het rechtsgevoel der inlanders niet uitblijven en zal bovendien het vreemde recht somtijds als onrecht worden aangemerkt. Het recht der inlanders, dat in hoofdzaak moet worden nagespeurd in het dagelijksch leven en dat dan ook een bij uitstek levend recht is, laat zich niet onderkennen

---

¹⁾ Mr. C. VAN VOLLINGHOVEN. *Het adatrecht in Nederlandsch-Indië*. Leiden 1906 ev. blz. 37, 62.

SOESOEHOENAN PAKOE BOEWONO X VAN SOERAKARTA (in 1898).

coll. Kon. Inst.

phot. Charis & Co.

door hem, die vreemd staat tegenover de inlandsche maatschappij. Welk een kracht ten goede van den met het adat-recht vertrouwde kan uitgaan, kwam treffend uit bij het vragen van rechterlijke beslissingen aan onze ambtenaren (WESTENBERG) door partijen uit toen nog zoo goed als geheel van ons gezag onafhankelijk gebied, waarin de roep van adatrechtkennis van den drager der Europeesche onpartijdigheid was doorgedrongen.

Die kennis is te meer noodzakelijk, wanneer men let op de proceslievendheid des inlanders. Naast bevrediging van het rechtsgevoel openen processen hem soms kans tot gewin zonder arbeid, dan weer uitzicht op overwinning van een tegenpartij, d.i. zelfverhooging. De behandeling van rechtszaken kan bovendien gepaard gaan met oratorische successen, die het gemoed aangenaam aandoen en dit te meer naarmate de bloemrijke of gezwollen vorm de overhand heeft boven de zakelijkheid. Van de Gajo's wordt medegedeeld, dat zij eigendomsquaesties soms tot oplossing brengen door een duikproef. Na de noodige plechtige voorbereiding duiken de partijen in tegenwoordigheid van familieleden en hoofden onder water: wie het eerst boven komt heeft het proces onherroepelijk verloren¹⁾. „De Gajo's, groote dobbelaars, beschouwen zulke processen gaarne uit het oogpunt van een spel, welks inzet het betwiste recht is. De omstanders zetten daaraan nog meer levendigheid bij door om den uitslag der proef weddenschappen aan te gaan. De toeschouwers zijn veelal gewapend bij wijze van demonstratie tegen dezulken, die anders eventueel hunnen overwonnen partijgenoot te luide mochten uitjouwen". Zulk een duikproef, met de emoties

¹⁾ SNOUCK HURGRONJE. *Het Gajoland en zijne bewoners*. Batavia 1903, blz. 121.

van een hanengevecht, doet levendig denken aan hetgeen de inlander beleeft bij het voeren van en het getuige zijn bij processen.

Maar het zou kortzichtig zijn de neiging tot processen alleen op rekening te stellen van winzucht, sportlievendheid of de liefhebberij tot het vinden van oplossingen van vaak vernuftig bedachte raadsels. De hang naar recht en rechtvaardigheid, waaromtrent men algemeen in de berichten omtrent inlandsche volken gewag gemaakt vindt, is de voornaamste ondergrond van de vele in de inlandsche maatschappijen voorkomende rechtsgedingen. Om aan dien rechtvaardigheidszin te voldoen en bij alles wat het onderzoek naar en de toepassing van het adatrecht betreft, is de studie der volkenkunde onmisbaar, omdat zij aan de terzake kundige inlanders vragen doet stellen, die hun het bewijs zijn voor degelijke belangstelling en dus aanleiding tot het schenken van vertrouwen, waarvan het gevolg kan zijn, dat zelfs tegen de inlandsche rechtsbegrippen ingaande beslissingen worden aanvaard, omdat men die beslissingen gegrond weet op een eerlijk streven om recht te doen. Een streven, dat mede blijken kan uit hetgeen ter rechtszitting voorvalt, uit de inkleeding en den aard van de vragen van den Europeeschen rechter aan beklaagden, partijen of getuigen, op de overleggingen van dien rechter met zijne inlandsche mederechters, kortom uit de geheele wijze van zijn omgang met de inlanders in het algemeen. Die wijze van omgang is hier als elders voor een groot deel afhankelijk van de kennis van het inlandsche volkskarakter en van de mate van waardeering, die voor anderer moraal en anderer intellect wordt gevoeld. Hier als elders geen beter inleiding tot die kennis en tot die waardeering dan de volkenkunde, die den medemensch laat zien in al den rijkdom van zijn streven en kunnen en die allereerst bijdragen

kan tot het inzicht, dat rechtsbeginselen gemeengoed van de gansche menschheid zijn en dat eene inlandsche samenleving zonder een bepaald recht ondenkbaar is.

De beteekenis van eene deugdelijke kennis van de inlandsche rechtsbegrippen is in den laatsten tijd toegenomen in verband met de uitbreiding van het Nederlandsch gezag in de Buitenbezittingen en de handhaving van de inheemsche rechtsspraak in daar onder onzen bestuursinvloed gebrachte streken, zoodat ook daar thans, wat de hoogere rechtsspraak betreft, onder de leiding of het toezicht van de Europeesche landsdienaren voor een goed deel wordt rechtgesproken volgens het adatrecht. Dit is een delicate zaak, omdat de vaste leidraad van een wetboek ontbreekt en dus alles aankomt op vertrouwdheid met de inlandsche toestanden, de bij de rechtszaak betrokken belangen der justiciabelen en de zeden en gewoonten der inlanders, die eerst vooral dan vertrouwen stellen in de uitspraken van hunne tegenwoordige adatrechters, wanneer de invloed van het Europeesch gezag te herkennen is in meer rechtszekerheid dan hun vóór de Nederlandsche inmenging in hunne aangelegenheden ten deel viel. Die invloed kan alleen dan ten goede werken, wanneer hij gepaard gaat met een zich verdiepen door den Nederlandschen ambtenaar in het adatrecht en de adatinstellingen. Dat niet alleen: die ambtenaar zal doordrongen moeten zijn van de noodzakelijkheid om een studie te maken van het denken, de nooden en de behoeften van de bevolking, omdat afgescheiden van zijn rechterlijke functiën die studie het beste middel is voor eene juiste waardeering van alles, wat hij in zijne omgeving opmerkt en ziet gebeuren, en voor het begripen van de handelingen der inlanders.

De adatrechter toch komt te staan voor medewerking

aan de toepassing van rechtsregels als de volgende:¹⁾ „Afspraken nopens verloven of huwelijk doen over het algemeen eerst dan een recht ontstaan, welks schending leiden kan tot een verzoek om rechtsherstel, wanneer die afspraak is bevestigd door een daad of een uiterlijk teeken” of zulk een regel van het delictenrecht: „Het nadeel, dat aan iemand is toegebracht door de ongeoorloofde gedraging van een ander, moet zooveel mogelijk worden hersteld of vergoed”.

Dat ethnologische studiën voor het opvoedingswerk der zending onontbeerlijk zijn, ligt voor de hand. De opvoeder moet zich verplaatsen op het niveau van het kind, zich inleven in zijn gedachtenwereld en zodoende daarop inwerken (Jonkvr. DE LA BASSECOUR CAAN). Om den overgang van den heiden tot het Christendom te begrijpen moet men allereerst den heiden zelf kennen. Veel misverstand van de zending laat zich verklaren uit het feit, dat men den inlander niet begrijpt (PASTOR SIMON). De zendeling vraagt immers van den inlander liefde en vertrouwen en hoe kunnen die hem geschonken worden door lieden met „een levenssfeer, waar de zijne nagenoeg geheel buiten ligt en waartoe hem niet zoo geheel gemakkelijk acces wordt verleend — wantrouwend als uit den aard zijner onbeschaafdheid en zijner geringe mate van ontwikkeling de heiden zich stelt tegenover al wat vreemd is” (LIMBURG). De zending wil immers aan de inlandsche bevolking inplaats van de animistische levensbeschouwing de Christelijke geven en „haar doordringen van stemmingen, voorstellingen, straks overtuigingen, die haar in staat zullen stellen, ook in ander opzicht, schoon altoos naar eigen aard en aanleg met

---

¹⁾ Mr. C. VAN Vollenhoven. *Een adatwetboekje voor heel Indië*, Leiden 1910 onder 11 en 93.

de Christelijke beschaving mee te gaan. Zoo wil zij haar geven om dit eene maar te noemen, in de plaats van de alles beheerschende, maar ook alles verlamdende vrees voor de geesten, het vertrouwen op den Hemelschen Vader, het geloof in de verlossing door Jezus Christus, het beginsel der naastenliefde, het gevoel van menschenwaarde, en het bewustzijn geroepen te zijn tot een eeuwig leven" (VALETON). Het eigenlijke doel der zending is de verkondiging van het Evangelie om daardoor zielen te winnen voor Christus. De zending heeft nu eenmaal opvoedingswerk — de opvoeding tot zelfstandigheid door middel van de Evangelieprediking — te verrichten en zij moet als elk verstandig opvoeder trachten hare volgelingen te overtuigen van het afkeurenswaardige der zonde, maar tegelijkertijd pogingen in het werk stellen om de gelegenheid tot zondigen te verminderen (GUNNING). Welnu, wie zulk een taak op zich neemt, zou op zandgrond bouwen, wanneer hij niet uitzag naar de aangrijpingspunten in het inlandsche denken voor de gewenschte „stemmingen, voorstellingen en overtuigingen", wanneer hij niet bij zijn prediking rekening hield met hetgeen indruk maakt op het inlandsche gemoed en met hetgeen bevattelijk is voor den inlandschen geest. De zendeling, die zich niet inspant om in den dagelijkschen omgang met inlanders door zijne woorden en zijne daden hun vertrouwen te winnen en hunne maatschappelijke toestanden en hungeestelijk volksleven te doorgronden, zal waarschijnlijk nimmer zijn doel bereiken. Want ook voor hem geldt, wat waar is voor den bestuursambtenaar, dat op het verkeersterrein, waar de Europeaan en de inlander elkander ontmoeten, wel verschil van meening maar niet misverstand toelaatbaar is. En misverstand is, zoolang de inlander niet voldoende geestelijk en zedelijk ontwikkeld is om de gedachten en de overwegingen van den

Europeaan te volgen, alleen dan te voorkomen, wanneer de Europeaan zich zooveel mogelijk moeite geeft om den inlander te begrijpen, om zijne motieven voor zijn doen en laten te leeren kennen, om zich de kennis van de taal en het volk ten nutte te maken. Wie de zendingsliteratuur volgt, stuit immer weder op hetgeen nopens de wenschelijkheid van het verwerven van de bekendheid met de inlandsche toestanden en verhoudingen wordt gezegd, en hij wordt tevens getroffen door het vele, dat door zendelingen en missionarissen is en wordt bijgedragen tot vermeerdering van de kennis der gedachtenwereld van onbeschaafde volken. Hoe kon dit anders zijn, waar de zendelingen er naar streven, den heidenen te doen weten, dat zij mensch zijn, mensch in den vollen en rijken zin van het woord (WIELINGA). Zij zouden daarbij nimmer slagen, wanneer zij de wetenschap van den inlandschen mensch veronachtzaamden en den rug toekeerden aan al het wetenswaardige, dat de mensch te zien geeft bij de vergelijking met zijnen elders verblijvenden of van elders gekomen medemensch.

Om een paar voorbeelden te noemen.

Ethnologisch inzicht is noodig, wanneer de missionaris op Timor begrijpen zal wat er omgaat in zijne volgelingen, die onder den indruk zijn van een op een staak gestoken gesnelden kop van een dief.¹⁾ Zonder eenige kennis van de regelen omtrent de geoorloofde, onmiddellijke vergelding bij betrapping op heeterdaad volgens het adatrecht en van de schedelvereering blijft die indruk den Europeaan duister. Wanneer de missionaris op Flores eene verklaring zal kunnen geven van den voorgewenden afkeer tusschen bruid en

---

¹⁾ *Berichten uit Nederlandsch-Indië voor de leden van den Sint-Claverbond.* (Niet in den handel.) 's-Gravenhage 1907. II. blz. 110 ev.

bruidegom,¹⁾ zal inzicht in de huwelijksgebruiken in den Indischen Archipel noodig zijn, en opdat aan zijn ambtgenoot op de Kei-eilanden duidelijk zij, welke gedachte ten grondslag ligt aan zijne waarneming, dat iemand na de ontvangst van geneesmiddelen nog wat tabak bovendien vraagt („dat is een soort van dankzeggen”),²⁾ dient hij bekend te zijn met de gemeenschap, die het geven van geschenken bij primitieve volken tot stand brengt. Wanneer de missionaris op Sumatra kennismaakt met het geloof aan weerwolven³⁾, zal hij niet tegenover iets vreemds staan, als hij ingelicht is nopens de door den geheelen Indischen Archipel aangetroffen lykanthropie, volgens welke de menschenziel tijdelijk kan huizen in een dier: een tijger, een krokodil, een varken, een hond, een kat, een vuurvlieg, enz.

Wanneer in de Mededeelingen van wege het Nederlandsch Zendelinggenootschap⁴⁾ verslag wordt gedaan van een doodenfeest bij de Tonapoe en wordt verteld, dat op een zeker oogenblik de verzamelde menigte met rijst wordt bestrooid, geeft de zendeling-ethnoloog Dr. Kruyt van dat gebruik de verklaring door de toevoeging, dat het strooien van rijst de bedoeling heeft om de zielestof der menschen te roepen, als deze mocht zijn heengegaan, of te bevestigen in verband met de voorstelling alsof de zielestof de gedaante van een vogel zou hebben, die men roept en lokt door het strooien van rijst. En wanneer bij die gelegenheid bamboestengels worden doorgehakt, zegt de deskundige: ziet gij wel, het is net als bij de echtscheiding, dan verbreekt men de gemeenschap zinnebeeldig

¹⁾ Aldaar 1908. I. blz. 65.

²⁾ Aldaar 1909. II. blz. 114.

³⁾ Aldaar 1911. I. blz. 13.

⁴⁾ 1913. blz. 41.

door het doorhakken van een kokosnoot, hier maakt men een einde aan de gemeenschap met de dooden door het doorhakken van bamboes.

Deze enkele voorbeelden mogen doen zien, hoe de zendeling voortdurend in aanraking komt met het inlandsche gemoedsleven, wanneer hij tracht „ieder volk, ieder ras in hare eigenaardigheid ongestoord te laten, maar alleen een heiligend, vernieuwend, reinigend beginsel, den persoon van Christus, in dat vreemde leven wil dragen” (BROUWER). Om daarin te slagen, zoo wordt in een voor ons onderwerp belangrijk artikel van Dr. BROUWER ¹⁾ medegedeeld, moet de zendeling zijn: knap in de oogen van den inlander, d.w.z. handig, moedig, geduldig, hulpvaardig, beslist, beleefd, bescheiden, ernstig; hetgeen hij alleen van harte kan zijn, als hij de taal, den godsdienst, de gewoonten en het denken van den inlander begrijpt.

Erkent men in de zending opvoedenden invloed, die alleen te nutte kan werken, wanneer vertrouwen tusschen opvoeder en leerling is ontstaan, dan volgt daaruit tevens, dat ook bij het eigenlijke onderwijs door Europeanen aan de inboorlingen van de Nederlandsche koloniën vóór alles noodig is eene op wederzijdsche waardeering gegronde verhouding. Dan blijkt bovendien, dat men niet kan geraken tot een opvoedkundig systeem bij dat inlandsche onderwijs, zonder dat men de geaardheid van de leerlingen en de maatschappij, waarin zij leven, begrijpt. Want volksontwikkeling zonder kennis omtrent de begaafdheid en den aanleg van een volk en zonder zich rekenschap te geven van de omstandigheden, welke den geest van dat volk benevelen of gevangen houden, laat zich haast

---

¹⁾ *Mededeelingen vanwege het Nederlandsch Zendelinggenootschap*, 1913 blz. 293 e.v.

ATJEHSCHÉ VROUW UIT SEULIMEUM.

coll. Kol. Instit.

phot. Nieuwenhuis.

niet denken. Vandaar dan ook, dat b.v. de Europeesche onderwijzers aan de kweekscholen voor inlandsche onderwijzers in Nederlandsch-Indië een voldoende examen in het Maleisch en de land- en volkenkunde moeten afleggen; een eisch, welke te stellen ware aan iederen Europeaan, die inlanders te onderrichten heeft. Wie inlanders wil leiden en opvoeden kan daar niet zonder en uit hetgeen hierboven over den werkkring van de zendelingen is medegedeeld, volgt reeds van hoeveel nut het is, dat ook bij hunne opleiding rekening wordt gehouden met de vreemde omgeving, waarin zij zullen moeten arbeiden. Wij zien dan ook, dat Indische geschiedenis, land- en volkenkunde, de Islam van Indië en Maleisch onderwerpen van onderricht uitmaken voor vele aanstaande zendelingen en dat voor de opleiding van missionair-predikanten der gereformeerde kerken als eerst examenvak wordt genoemd: kennis van het land, het volk en de religie in betrekking tot het aangewezen zendingsterrein.

Hoe kan het onderwijs voor den inlandschen leerling belangwekkend zijn, hoe kan dat onderwijs aanleiding zijn tot de associatie van verschillende volksgroepen, wanneer de onderwijzer niet weet, waarin de leerling belang stelt? Hoe kan het onderwijs tot goede uitkomsten voeren, wanneer de onderwijzer onbekend is met het gedachtenleven van zijne leerlingen, met hun vermogen tot waarnemen, tot het maken van voorstellingen, het vormen van begrippen, hun geheugen, hun verbeelding; wanneer hij niet heeft nagedacht over de eigenschappen, welke hen doen verschillen van de leerlingen, die hij in Nederland te onderwijzen had en wanneer die vergelijking hem niet heeft geleid tot de overweging van de noodzakelijkheid van andere leerstof en andere leermethode?

Wanneer de gedachten van den inlandschen leerling afdwalen, moet de onderwijzer kunnen vermoeden, dat zij nog

bezig zijn de voor hem machtige indrukken te verwerken van de den vorigen nacht bijgewoonde wajangvoorstelling of dat die gedachten verwijlen bij de kudde buffels, die aan de zorgen van het kind waren toevertrouwd. Bij de wajangvoorstelling, het schimmenspel, dat niet nalaat sedert eeuwen en eeuwen de geheele Javaansche gemeente te boeien met zijn lakons, ontleend aan de Maleisch-Polynesische mythen of aan de Sanskrit-literatuur, en met zijn helden en prinsessen, zijn volgelingen en demonen, zijn krijgs- en liefdesavonturen, zijn trouw en zijn ontrouw, zijn strafgericht en zijn belooning door weldaden.

Of bij de buffelkudde, die zoo gehoorzaam door struikgewas en weidevlakte en moeras voorttrok, wanneer de knapen haar met hun woordgevelei of hun kindertoorn leidden van den vroegen morgen tot den avondval. Dergelijke stemmingen moet de onderwijzer kunnen meegevoelen, wanneer het hem ernst is met het begripen zijner leerlingen.

Werd in het bovenstaande gehandeld over de wenschelijkheid van de kennis van de taal en de kennis van den mensch van de landstreken, waar met vrucht zal moeten worden gewerkt door bestuursambtenaar, rechter, zendeling en onderwijzer, het spreekt vanzelf en het werd hooger reeds vastgesteld, dat hier slechts voorbeelden werden genoemd. Want die wenschelijkheid bestaat voor iedereen, landsdienaar of particulier, die bij zijne aanraking met inlanders en door samenwerking met hen een beoogd doel wenschte te bereiken.

Hetgeen haast van allen geldt, die zich in eene kolonie vestigen; want zonder de medewerking van de inheemsche bevolking kan daar door niemand een goede uitkomst worden verkregen. De koopman in den omgang met zijne handelsvrienden en bij het beoordeelen van hun smaak en hunne behoeften, de zeeman bij zijne aanraking met inlanders op zijn schip of

aan den wal; de planter en de industrieel bij het verkrijgen van bouwgrond of bij het toezicht over hun werkvolk; voor hen allen doet zich de noodzakelijkheid gevoelen om te weten, wat zij aan die inlanders hebben en hoe zij hen hebben te bejegenen om te geraken tot de achting en het vertrouwen, die de grondslag voor elken goeden gang van zaken zijn. De planter en de industrieel niet het minst; vooral ook voor hen geldt de noodzakelijkheid om zich rekenschap te geven van de beste wijze om den inlander te nopen tot ordelijken arbeid en van de argumenten, die zij gebruiken moeten in-stede van den stok, die noch in het belang van de zaak, noch in hun persoonlijk belang wordt in werking gebracht. Want een inlander, die door een ruw woord of eene ruwe bejegening alle vrees van zich zet, elke dienstverhouding vergeet, en slechts bedacht is op eene uiting om zijne eigen persoonlijkheid de bovenhand te doen hebben over die van hem, die zich niet ontzag te tergen of te kwetsen, zulk een mensch zoekt de voldoening in zijn wapen, dat de meerdere is van den plantersstok. Niet op die wijze moet de persoonlijkheid van den inlander worden opgewekt; veel beter is het door een behoorlijken omgang die persoonlijkheid te ontwikkelen en te sterken en haar te leiden op voor beide partijen gewenschte banen. Door den behoorlijken omgang, die slechts verkregen wordt bij belangstellende kennisneming van gegevens betreffende de inlandsche toestanden en van alles wat eene inlandsche omgeving te zien geeft.

Uit de speciale opleiding voor de zending blijkt reeds, dat zoomin in de practijk als in theorie voldoende waarborgen voor een juisten omgang met en eene goede behandeling van inlanders worden gevonden in de uitzending naar de koloniën van personen, die door hun karakter en hun zedelijk standpunt als vanzelf aangewezen schijnen om op een lageren trap

van beschaving staanden te leiden en op te voeden. Karakter en geestesadel vermogen zeer veel, doch niet alles, omdat onverstand en wanbegrip onder alle omstandigheden ten kwade werken.

De koloniale practijk wees immer gebiedend naar de studie van de volkenkunde, omdat zij de oogen opent voor de moeilijkheden, welke de leiding van inlanders met zich brengt, en omdat zij kan bijdragen tot het vermijden van fouten in den omgang met inlanders, die te eerder worden begaan naarmate men minder goed voorbereid met de in landsche wereld in aanraking komt.

Welke zijn dan die fouten? Men zou ze in opklimming kunnen aanduiden met: terughoudende bejegening, een te hoogen toon, schampere en driftige uitvallen, grievende behandeling, spot. En bovendien met: den eisch van onnoodige cerbiedsbetuigingen, die tegenover den Europeaan geen zin hebben, eisch, die evengoed wijst op aanmatiging als nooit te verdedigen ruwheid. Voorzoover die fouten niet in opvoeding of karakter gegrond zijn, kunnen zij worden teruggebracht tot domheid of onwetendheid, die een onoverkomelijken afstand aanwezig acht, waar hij niet is; die den invloed van vreemde beschavingen miskent, of die — en ziehier ten slotte een fout van geheel anderen aard — zich uit in een te lossen toon, welke op genegenheid moet wijzen.

Dergelijke fouten zijn ook daarom zoo verwerpelijk, omdat het niet inachtnemen van de goede vormen door een enkelen Europeaan van nadeeligen invloed is op de wijze, waarop de inlanders de geheele Europeesche gemeente gaan zien. Zeker, de aangeboren geschiktheid om in macht boven hem staande menschen in hun kracht en hun zwakheid te beoordeelen, doet den inlander spoedig bemerken, met wien hij te doen heeft; en eene onbehoorlijke bejegening

schrijft hij daarom ook veelal toe aan onopgevoedheid, zoodat de genoemde fouten in menig geval den dorpskomiek aanleiding zijn om den vreemdeling als karikatuur voor te stellen. Menig, sedert zijn verblijf onder inlanders zich gewichtig gevoelend en gewichtig zich voordoend Nederlander zou aan zijn zelfbewustheid voedsel onthouden zien, wanneer hij bijwoonde hoe een grollende dorpsclown hem aan de verdiende lachlust der omstanders prijs gaf. Menig druk doend en snel pratend Europeaan zou zich wellicht in inlandsche omgeving wat rustiger houden, wanneer hij zich door gesloten en deftig gewaande inlanders hoorde en zag nabootsen met *sècherèssèpèssè* en bespottelijk gemaakte gebaren. Menige tropische deftigheid zou ervaren, dat ook door de inlanders onechtheid niet ernstig wordt genomen, wanneer hij zich als door alle aanwezigen genoten karikatuur op het inlandsch tooneel teruggavond.

De regent van Serang heeft eens verteld, dat men in een Javaansche pesantrèn de dragers van het Nederlandsch gezag durft vergelijken met de clowns van de Wajang poerwa,¹⁾ die als wajangpoppen karikaturen zijn van leelijke menschen, welke als uitermate komische individuen worden beschouwd.²⁾

Zulk eene mededeeling verwondert niemand, die over de inlandsche wijze van Europeaan-bezien heeft nagedacht tijdens een langdurig verblijf in eene inlandsche omgeving.

Aan den anderen kant kunnen de bovenbedoelde fouten echter ook leiden tot kwetsing van ongekennde, bij de inlanders nochtans bestaande en hooggeschatte begrippen en gevoelens; tot eene bejegening uit de hoogte, die zich niet ontziet

¹⁾ *Tijdschrift B. B.* 1908, blz. 17.

²⁾ ECKHART (H. E. STEINMETZ) *Indische brieven aan een Staatsraad*. Haarlem 1888, blz. 113 en 155 noot.

soms te ontaarden in krenkende terechtwijzingen of tot bespottung van inlanders in bijzijn van anderen, zoodat bij de wond de schaamte schrijnt; tot een zich in scherts uitende gemeenzaamheid, die den inlander nog meer ongepast voorkomt dan zulk een optreden van een vreemde den Europeaan onbehoorlijk schijnen zou. Ten slotte tot de miskenning van de gevolgen, die voor den inlander eene opvoeding in westerschen trant of het onderwijs in westerschen zin met zich brengen. De aanmoediging en allermint vernedering verdienende neiging tot ontwikkeling brengt met zich verhooging van het gevoel van eigenwaarde en juistere beoordeeling van anderen, wier autoriteit vroeger eerbied afdwong en dit nu alleen kan doen, wanneer in wezenlijk hoogstaande eigenschappen van hoofd en hart reden tot overwicht wordt ontdekt.

Tot de kwetsende bejegening, die immer veel meer pijn doet dan gedacht wordt, en zich dan ook wreekt door den geheelen tegenstand van het niets meer ontziende inlandsche wezen, behoort het geven van een slag tegen eens inlanders hoofd, dat door hem als een centraal zielsorgaan wordt beschouwd. Het kloppen van de fontenel bij zuigelingen en het doodelijke van hoofdwonden ¹⁾ leveren den natuurmensch tastbare bewijzen ter stijving van dat geloof, dat zich in allerlei gebruiken uit: het vermeesteren van des vijands hoofd (of een deel daarvan, de scalp of een haarlok) in plaats van het geheele lichaam en de daarin huizende ziel (koppensnellen), het zegenend aanraken of bestrooien met rijst van het hoofd, ²⁾ het blazen van een bewusteloze of een zieke op het voorhoofd of in ooren en oogen, het tegen

¹⁾ CRAWLEY. *The idea of the soul*. London 1909, p. 239.

²⁾ KRUYT. *Het animisme*. 's-Gravenhage 1906, blz. 17 e. v.

elkaar drukken van de hoofden van bruid en bruidegom ¹⁾, dat alles wijst er op, hoe hoog het hoofd wordt aangeslagen als zetel van de ziel ²⁾.

Is het dus in alle gevallen afkeurenswaardig een inlander lichamelijk te tuchtigen, zulk een misslag wordt een roekeloos bedrijf, wanneer het hoofd wordt getroffen. Uit een en ander volgt reeds met hoeveel bedachtzaamheid naar een juist strafmiddel voor inlanders moet worden gezocht. Barsch en driftig optreden zal gewoonlijk veel minder uitwerken dan rustige terechtwijzing en het opwekken van gerechtvaardigde schaamte (maloe).

Bedachtzaamheid is ook vereischte bij het schenden van een verbodsteeken, dat verband houdt met het door den geheelen Archipel gangbare begrip pemali, taboe, poso, potoe en hoe het verder heeten mag.

Ook hier weder eene handeling, die veel meer kwetst dan een vreemdeling zich veelal bewust is. In het denken der inlanders volgt toch op zulk eene schending de straf der geesten, zich uitende in lichamelijk letsel, ziekte of dood. Een verboden dier, dat men tegen inlandsche waarschuwing in neerschiet; een verboden terrein, dat men betreedt; een verboden boom, waarvan men de vrucht neemt of dien men laat omhakken, al zulke handelingen ontketenen de wraak der onheilbrengende geesten (of hunne menschelijke handlangers). In welken vorm men het pemali-teeken in den Indischen Archipel ook aantreft: als langs den weg of langs den rivieroever geplaatste of gehangen bladeren (overal), als een wit kruis op een pot (Ambon), als de afbeelding van een dier (Molukken en elders) of als amuletten van

¹⁾ WILKEN, *Verspreide Geschriften*, uitg. VAN OSSENBRUGGEN, I, blz. 558.

²⁾ Vergel. C. J. DIXON. *De Assistent in Deli*. Amsterdam 1913, blz. 1 e. v

anderen aard, steeds mogen zij tot nadenken stemmen over de omstandigheid, dat men zulk een teeken niet achtende, een religieus gevoel der inlanders kwetst. Men kan ten opzichte van zulke, niet zelden met eigendomsrechten in verband staande bijgeloovigheden, de houding aannemen, dat men er geen rekening mede wenscht te houden; men kan ook van meening zijn, dat men de gevolgen van het terzijde laten van zulke inlandsche opvattingen wel dragen wil; men kan er naar streven inlandsche gevoelens niet noodeloos te veronachtzamen; men kan in omstandigheden komen, dat men door zulke gevoelens te ontzien zeer veel bereikt — noodzaak is, dat men zulke gevoelens kent en dat men zich bewust is, wat zij in het inlandsche leven beteekenen.

Vooraf, wanneer men zich geroepen gevoelt aan de inlanders een voor hen vreemde beschaving te brengen, omdat daarbij zorgvuldig dient te worden overwogen, welke waarde de inlandsche beschaving reeds heeft.

Dat het brengen van beschaving aan de inlandsche maatschappij hoe langer hoe meer gepaard gaat met hogere eischen aan de kennis en de moreele eigenschappen der Europeesche koloniale gemeente, wie die het in verband met het vorenstaande ontkennen zou? Niet alleen worden die eischen gesteld door de vraag naar beter en naar meer, die opkomende ontwikkeling met zich brengt¹⁾, maar ook wijzigt zich de reden

---

¹⁾ Dit geldt zelfs ten aanzien van contractkoelies, naar blijkt uit het jongste (3de) *Verslag van de arbeidsinspectie*, dat in zijne inleiding op blz. 2 het volgende meldt: Kon in vroegere tijden, toen de contractarbeiders nog als koopwaar beschouwd en geheel dienovereenkomstig behandeld werden, van den koelie, door een ruw en hardhandig optreden, ontzag en vrees voor den planter worden afgedwongen, zoodat de arbeiders in het algemeen slechts *en masse* den moed bezatten hunne ontevredenheid te toonen (de z.g. row), thans, bij veranderde omstandigheden, een gevolg van de algemeene van

voor blijvend overwicht met betrekking tot de te eerbiedigen eigenschappen van het koloniseerende ras. Mits verstandig geleid en voor uitspattingen behoed, zal de opkomende ontwikkeling van de inlandsche maatschappij leiden tot opheffing van de geheele koloniale bevolking en tot eene toenadering, die op gezonderen grondslag rust dan op den in de toekomst toch niet te bewaren onnatuurlijken, tot dusver veelal bestaanden verren afstand tusschen menschen, die in hetzelfde terrein arbeiden. Maar dan dient er ook voor gezorgd te worden, dat die toenadering geen belemmering vinde in de hinderpalen, die worden opgericht, wanneer de volksgeest wordt miskend.

Teneinde dien volksgeest te begrijpen is noodig: vertrouwen, geduldig en zaakkundig onderzoek, dat, mits met een juist oordeel ingesteld, reeds een bewijs van belangstelling en toenadering wezen kan. Om de volksziel te verstaan is bovendien vereischt een omgang met den inlander op den voet van welwillendheid en waardigheid, die hem doet gevoelen, dat in hem den medemensch wordt gezien. Den medemensch, dien volksbeschrijving en volkerenstudie ontdekken aan allen,

---

zelf ontstane en niet — zooals wel eens beweerd wordt — door de arbeidsinspectie geschapen opleving van het zelfbewustzijn van den inlander, zullen de planters, willen zij althans niet aan aanvallen blootstaan, bij de behandeling van- en omgang met het werkvolk met dien veranderden geest van den oosterling rekening *moeten* houden.

Ter erlanging van een goede verstandhouding tusschen werkgever en werknemer zal daarom, meer dan tot nu toe het geval was, de eisch van talenkennis en van een tactvol optreden aan de assistenten gesteld moeten worden en zal van de zijde van de administraties meer moeten worden gedaan om den assistenten-stand in de oogen der koelies te verheffen, welk doel gedeeltelijk zal worden bereikt door het huwelijk dezer geëmployeerden te bevorderen, daar toch het moreel overwicht van den Europeaan tegenover den inlander mede afhankelijk is van de levenswijze van den eerstgenoemde.

welke zich de moeite getroosten van hare uitkomsten kennis te nemen, en wiens achting en vriendschap niet zeer gemakkelijk te verkrijgen zijn, omdat achterdocht is te overwinnen, die vaak onder vormelijke nederigheid verborgen, slechts bij den lichtgeleide den indruk wekken kan van aanhankelijkheid. Aanhankelijkheid van den inlander verwerft slechts hij, die vertrouwd is met de landstaal en de volksgebruiken. Zij is het loon voor een goeden omgang met inlanders, die de grondslag kan zijn voor het leggen van een hechten band tusschen het moederland en de koloniën. Die band wordt het sterkst, wanneer de pupil zijn verstandelijke en zedelijke beschaving dankt aan den voogd, die met goed vertrouwen aanstuurt op de geleidelijke opvoeding tot zelfstandigheid van degenen, die aan zijne zorgen zijn toevertrouwd. Want eene aldus verworven zelfstandigheid is iets hoogers nog dan overheersching; zij kan aanleiding wezen tot onverbreekbaar bewustzijn van eensgezindheid.

MENTAWEEILANDERS AAN BOORD VAN EEN GOVERNEMENTSSCHIP.

coll. Kol. Institt.

phot. Nieuwenhuis.

II.

Inlanders en Vreemdelingen.

Bij lageren beschavingstoestand ontbreekt geheel het gevoel van saamhoorigheid van de eene volksgroep met andere groepen van menschen, wat blijken kan uit de zelfaanduiding, die bij primitieve, kleine groepen van individuen „mensch” was.

De NIHA, de TO, de ANIM, zij waren ieder in hun eigen gebied in Nias, Centraal-Celebes en Zuid-Nieuw-Guinea „de mensch”. Een verzamelnaam voor verscheiden groepen ontstond veelal eerst bij de aanraking met van verre gekomen vreemdelingen, welke die groepen als één geheel beschouwden en dus behoefte hadden aan een saamkoppelende benaming.

Naast „mensch” kwam ter onderscheiding de naam van een rivier, een dal of een berg, doch ook deze „mensen van de kust” en „mensen van het binnenland” (West-Sumatra), „deze beneden- of bovenstroomsche menschen” (Palembang), deze menschen in een zeker dal of aan een zekere rivier woonachtig (Celebes), leefden in hun eigen wereldje, dat al zeer nauw begrensd, ook voor gevoelens van broedermin buiten eigen omgeving veelal geen plaats liet. En wanneer dan het land der afgestorvenen op een in nevelen

gehulden bergtop of op een in het verschiët geweten of vermoed eilandje werd gedacht, dan was daarmede de geographische gezichtseinder van deze „mensen” bepaald.

Die geographische gezichtseinder weerspiegelde zich in de aanduiding van het zielenland, dat voor de bewoners van kusten of kleine eilanden gelegen was over de zee en elders zoo mogelijk over de rivier om de terugkeer der zielen van overledenen te bemoeilijken of onmogelijk te maken.¹⁾ Den dooden gaf men kisten, die als vaartuigen waren bedoeld, of men dacht zich hun tocht naar het in de richting van de ondergaande zon gelegen zielenland langs smalle, soms stroo-brede bruggen en langs overzetveeren met grimmige veerlieden.

Waar de geographische kennis zich uitbreidde, werd het zielenland verder vermoed; in het Oosten van den Archipel lag het op een naburig eiland, maar de zielen van Holland-sche afstammelingen op Leti gingen naar Holland terug en sedert een deel van Zuid-Nieuw-Guinea in geregeld boot-verkeer met Java is, ontstond daar het zielenland Soerabaja.

Zullen wij nu, omdat de onbeschaafden zich het leven in dat zielenland veelal voorstellen als een intensiever voort-zetting van het aardsche leven, op hen neerzien, omdat wij ons van het zijn na den dood gaarne eene voorstelling maken, die gunstig afwijkt van het afmattende, eentonige dagelijksche bestaan? En zullen wij zeggen, dat zij, natuurmensen, onzer niet waardig zijn, omdat zij geene of gebrekkige maatregelen treffen voor de toekomst van zichzelf en de hunnen, terwijl wij ons en de onzen omringen met zorgen voor

---

¹⁾ Vergel. WILKEN, *Verspreide geschriften* III, blz. 48 e. v.; ROBINSON, *Psychologie der Naturvölker*. Leipzig s. 119 ff.; SAMTER, *Geburt, Hochzeit, Tod*. Leipzig 1911, s. 85 ff.; KRUYT, *Het animisme*, 's-Gravenhage 1906, blz. 349 e. v.

hetgeen komen kan? Of zullen wij hen benijden om het bezit van de tevredenheid, die gemis aan behoeften met zich brengt en wenschen te zijn als zij in eene omgeving, die meewerkt om aan die behoeften te voldoen?

Het antwoord op die vragen ligt niet zoo voor de hand als wellicht schijnen mocht. Van het neerzien op in een lager beschavingsstadium verkeerende volken genas eigenlijk pas de volkenkunde in de vorige eeuw, toen de ontwikkelingsgedachte zich baan brak en toen den kultuurvolken de vraag werd voorgehouden, in hoever en in welke mate nog onder hen de survivals werden aangetroffen, die wezen op een beschavingsniveau, dat veel overeenkomst vertoonde met dat van vele tegenwoordige natuurvolken. En eene onwaardigheidsverklaring kon mede de volkenkunde niet gemakkelijk uitspreken, sedert de ontdekkers van de over de geheele aarde verspreid wonende volksgroepen rapporteerden, dat zij medemenschen hadden ontmoet, echte menschen, die gastvrij den wederzijds door hen ontdekten medemensch hadden ontvangen. Ook voor het benijden terwille van behoeftegemis en gemoedsrust ontnam de volkenkunde aan hen, die streefden naar „terugkeer tot de natuur”, stut en steun, sedert de juiste inlichtingen werden verkregen met betrekking tot de moeilijkheid van het volksbestaan van sommige natuurvolken, die, bij gemis aan gemeenschappelijk optreden en door gebrek aan het juiste inzicht in vele werkelijkheden, lijden onder den invloed van klimaat en ziekten, zoodat de angst voor eigen omgeving voor een groot deel hun denken beheerscht.

Noch minachting, noch afgunst schijnt hier ter plaatse; veeleer een ernstig streven om te begripen en te doorgronden en de wil om, steunende op wat wij aantreffen, te ontwikkelen en te leiden in de richting, die bij gezamenlijk overleg be-

geerenswaard voorkomt. Dus: daden van koloniaal beleid met de bestaande behoeften en wenschen ten grondslag.

De bij Europeanen heerschende indruk omtrent den goedstoestand, waarin op lagen trap van ontwikkeling staande volken verkeerden, schommelt tusschen twee uitersten. Aan den eenen kant de voorstelling van den wreeden krijg van allen tegen allen en van den ban, waarin zij door kannibalisme, tooverij en slavernij gevangen zijn, en aan den anderen kant de idylle van het vrij zijn van de beschaving en van de droomige rust in harmonie met de milde natuur van hunne omgeving.

In beide indrukken ligt een kiem van waarheid verscholen. Dat eene omgeving, die alles aanbiedt wat men verlangt te bezitten of te vervaardigen tot tevredenheid zou stemmen, wie die het ontkennen zou? Dat afwezigheid van aanraking met andere behoeften kennende individuen of menschengroepen een rustwaarborgende omstandigheid zou zijn, wie die dit niet toegeeft? Maar hoe wanneer, zooals veelal het geval is, naburige, halfbeschaafde kustbewoners beslag trachten te leggen op wat hun begeerlijk toeschijnt: boschproducten, bouwgrond en zelfs persoonlijke vrijheid van mannen of vrouwen?

Zeker, de voorstelling als zouden de vreedzame landbouwers der inlandsche maatschappijen van de afgelegen binnenlanden oorlog- en moordzuchtig elkander belagen, is meestal onjuist; het dagelijksch levensonderhoud vraagt veelal geen zware inspanning naast de vrijwillige gaven van de natuur. Maar toch, hoeveel ongunstige factoren beheerschen in menig opzicht het leven en streven van de onbeschaafde volken? Wat onzen Archipel betreft is te denken aan ongunstige sanitaire verhoudingen, aan de vrees, die een groote rol speelt in hun kultuurleven, en aan de invloeden, die zij ondervinden of ondervonden van de aanraking met andere

inlandsche volken, die op een min of meer van hen verschillend beschavingspeil staan.

De schadelijke invloeden van den slechten gezondheidstoestand op de economische verhoudingen kwamen in verschillende streken aan het licht. Voor Borneo (*Ind. Gen.* 20 Jan. 1903), voor het Gajoland (*KEMPEES' Tocht van Daalen*, bl. 225); voor de Karo-Bataks (*Hygiënische Misstanden*). En ook voor Silindoeng is aan het sprookje van de „gezonde natuurmenschen” een einde gemaakt (*Uitgaven Bataksch Instituut*, No. 5), evenzoogoed als voor de Toradja-landen (*ADRIANI en KRUYT*, 1912, I, blz. 87 ev., II, 413 ev.) en voor Nias (*KLEIWEK DE ZWAAN*). Een tegenstelling met deze berichten betreffende volksstammen, die nauwelijks onder den Nederlandschen gezagsinvloed waren gebracht, vormt de buitengewone toeneming van de bevolkingssterkte op Java en Madoera, die van 1880 tot 1905, dus in 25 jaren, steeg van omstreeks twintig tot haast dertig millioen zielen. Ook al neemt men aan, dat verbeterde tellingen eenigen invloed hebben gehad op deze stijging, dan schijnt er ondanks nog in vele streken te wenschen overlatende hygiënische toestanden nog grond te over om met den Engelschen reiziger *JOHN WHITEHEAD*¹⁾ daarin een bewijs te zien voor een ernstig streven van het Nederlandsch bestuur om tot heil van de bevolking werkzaam te zijn.

Het behoeft intusschen geen betoog, dat in streken waar de bevolking vrijwel weerloos is overgegeven aan de haar teisterende ziekten, de menschen ook psychisch verzwakken en angstig worden voor hunne omgeving. Vandaar angst voor de geesten en demonen, vandaar angst voor hunne medemenschen en voor mogelijk dreigende gevaren, van-

¹⁾ *The Exploration of Kina Balu.* — London 1893, p. 87.

daar achterdocht tegen alles, wat nieuw is en jegens ieder, tegen wien men zich niet opgewassen voelt. Ook al houdt men rekening met de omstandigheid, dat de beteekenis van den door het veelvuldig voorkomen van ziekten teweeggebrachten deprimeerenden invloed bij gebrek aan vergelijking met gunstiger verhoudingen den natuurmensch ten deele ontgaat en op hem dus niet den indruk wordt gemaakt, dien deskundige Europeanen ondergaan, dan blijft nog over het angstmoment, dat vrij algemeen is opgemerkt bij volken, die zich voortdurend bedreigd wanen door overal huizende demonen. Wanneer in elken steen, elken boom, elke rivier, elk bosch, op elken berg, in elke vallei een vijand schuilen kan, hoe zou men zich dan persoonlijk sterk wanen om iets tot stand te brengen door eigen kracht en eigen kunnen? Wanneer de kennis en het inzicht ontbreken om de juiste oorzaken van tegenslagen te ontdekken, hoe kan de zekerheid heerschen, die gerustheid en vertrouwen geven moet? Wanneer de uitkomsten van den landbouw, de jacht, de vischvangst, den handel afhankelijk zijn van mysteriën en demonen en gestorven voorvaderen, hoe kan dan een bewustheid van eigen kracht tot groote dingen voeren? Want zelfs na die geesten aan inwilliging van al de door hen gestelde eischen te hebben herinnerd of gepaaid met beloften van nog veel meer, blijft de vrees over voor hunne trouweloosheid, die evenredig is aan de menschelijke slimheid, welke hen tot gunstbetoon trachtte te bewegen. De vrees, die een gewichtige factor is bij alle animistisch geloof, kan slechts wijken door een hoogere beschaving en door verstandelijke ontwikkeling, die aanraking met andere volken brengen kan. Op de met het animisme gepaard gaande, smartelijke aandoening van den geest, de vrees, wordt dan ook door sommige schrijvers zeer sterk de nadruk

gelegd. Men omschrijft haar dan als het onbehagelijke onveiligheidsgevoel steeds gadegeslagen te worden en dadelijk na het begaan van een fout straf te zullen ontvangen en zijn lot toegemeten te krijgen van de onzichtbare machten. Zooals op adatvergrijpen dadelijk de boete volgt, zoo waakt de straffende macht alom, en onvermijdelijk treft de straf uit het onbekende.

Het schijnt, dat men dezen vreesfactor niet te buitensporig moet onderstrepen; in de eerste plaats in verband met de antropomorphe voorstelling, die men zich veelal van de omringende machten maakt. In hoofdzaak zijn de zielen van afgestorvenen door gewone huiselijke middelen tot volharding in den rol van schutsgeest te bewegen, en waar die middelen falen, blijven woorden en handelingen ter beschikking om tot een koopmansverhouding te nopen. Voor de zielen van de afgestorvenen, welke door den tijd of om andere redenen tot een grooteren kring van vereerders zijn gaan behooren, kan ook gemeenschappelijk worden gezorgd en de gecentraliseerde zorg kan worden overgedragen aan een bepaald persoon, die zich op de finesses van het verkeer met de geesten kan toeleegen. Wat voor de zielen der afgestorvenen geldt, betreft eigenlijk ook de geesten in het algemeen; hoe meer organisatie er in de geestenwereld werd gedacht en gebracht, des te gemakkelijker werden zij beheerscht en des te meer vervaagde de angst; vooreerst, omdat men door den beschermenden invloed van hooger geplaatste geesten gansche scharen van mindere machten in bedwang kon houden en ten tweede, omdat men de zorg voor de georganiseerde geestenwereld en vooral die voor de hoogste machten aan bijzonder daarvoor aangewezen deskundigen kon opdragen. Hindoeïsme en Islam zijn ook daarom als beschavende invloeden in den Indischen Archipel aan te merken, omdat zij den inlander bijstand

hebben gebracht tegen de gevaren, welke zijn gemoedsrust bedreigden. Het Hindoeïsme bracht zijn goden-hiërarchie met Siwa als opperste Mahadewa en tegelijk de pedanda's met hunne Weda's en hun toja tirta, zoodat den kleinen man persoonlijk nog slechts de zorg overbleef voor de privaatgoden van menschen en vereenigingen; de Islam met zijn eenigen Allah schonk of versterkte het geloof aan een Opperheer.

Ten aanzien van beschavingsinvloeden, die door een volksgroep uit den Indischen Archipel op een andere groep kunnen worden uitgeoefend, mogen een drietal voorbeelden worden medegedeeld, omdat het niet zonder eenig belang is na te gaan, of wij hier met WUNDT ook moeten spreken van het ten offer vallen van den natuurmensch aan de barbaarschheid der halfkultuur, dan wel, of in den Indischen Archipel op gunstiger uitkomsten kan worden gewezen.

De bedoelde drie voorbeelden zijn te vinden op Nieuw-Guinea, waar in het Westen invloeden uit de Molukken hebben ingewerkt, op Borneo, waar de Dajaks van het binnenland den invloed van de Maleiers hebben ondergaan en op Lombok, waar de Mohammedaansche Sassaks geruimen tijd onder het bestuur der Hindoe-Baliërs hebben gestaan.

Wat West-Nieuw-Guinea betreft, het behoort tot het Oostelijkste deel van Nederlandsch-Indië, dat door zijn geïsoleerde ligging het langst buiten de aanraking met meer ontwikkelde volksstammen is gebleven. Toch onderscheidt het zich gunstig van Zuid-Nieuw-Guinea, waar de eerste kiemen voor een beter georganiseerde maatschappij haast geheel ontbreken (COLYN). En al mag men de Makassaren de Arabieren, de Chineezers, de Cerammers en de Gorammers, die West-Nieuw-Guinea en vooral het tegenover Ceram, Ceram Laoet en de Goram-eilanden gelegen kustgedeelte van Nieuw-Guinea bezochten als handelaren, niet de meest gewenschte beschavingspioniers noemen,

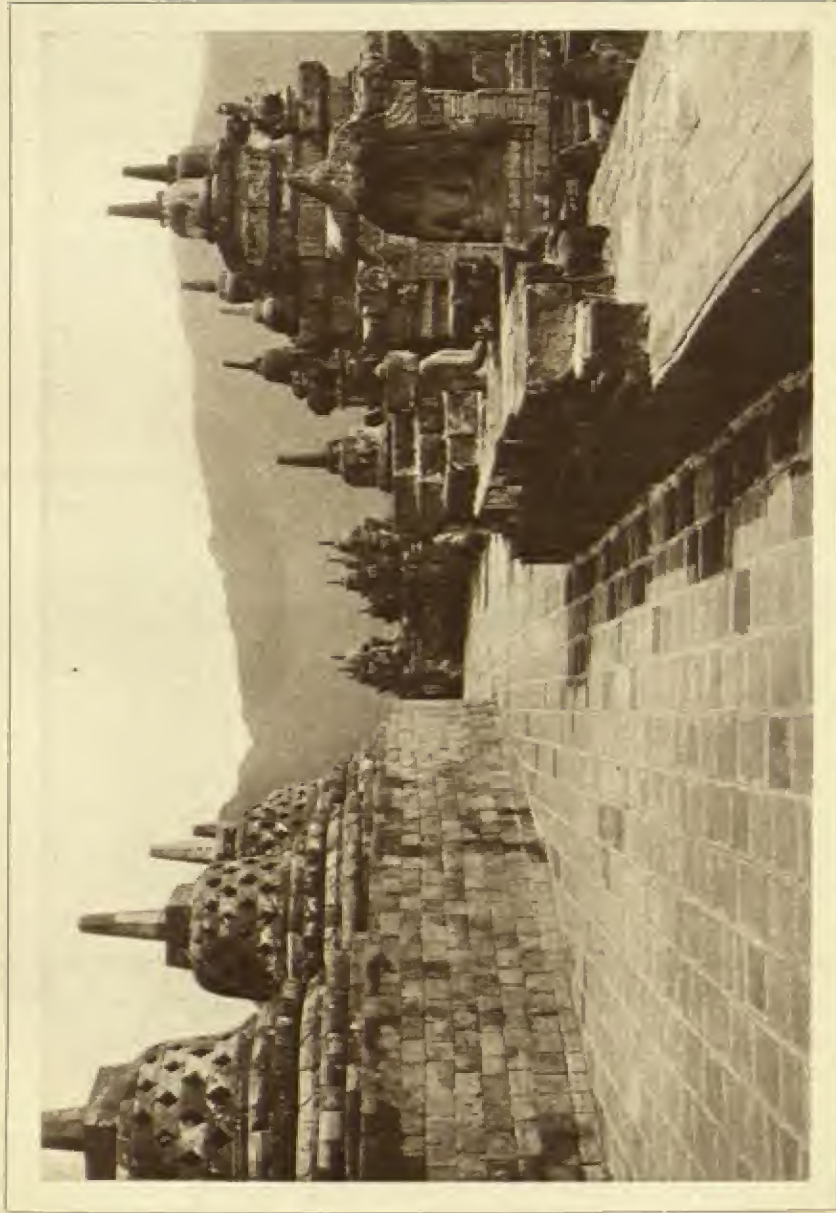
zij en de Ternataansche paradijsvogeljagers worden toch van ambtelijke zijde beschouwd als elementen, van welke meer invloed ten goede uitgaat dan ten kwade. Wel maken zij dikwijls misbruik van de onwetendheid der bevolking en berekenen zij bij hunne handelstransacties een zeer hooge winst, maar zij ijveren om „begrijpelijke redenen” tegen de anthropophagie. Bij de beoordeeling van de handelingen dezer vreemdelingen zal men in het oog hebben te houden dat hun onderneming getuigt van grooten moed, dat aan hun bedrijf veel risico is verbonden, waarvoor noodwendig vergoeding moet worden gevonden in de gemaakte handelswinst. Een en ander ontslaat natuurlijkerwijze het bestuur ook hier niet van zijne verplichting tot bescherming van de inheemsche bevolking tegen onrecht. Het tijdperk van duur-betalen voor het voordeel van aanraking met de buitenwereld is een stadium, dat zich in de ontwikkelingsgeschiedenis van wel elk volk zal hebben voorgedaan en dat de Papoea's thans als een natuurlijk ontwikkelingsproces doormaken (LULOFS).

Waar men op West-Nieuw-Guinea van bestuurswege nog eenigen invloed kan uitoefenen op den ontwikkelingsgang van de bevolking in hare aanraking met al zeer ongunstige elementen, zoodat de kwaadste gevolgen daarvan misschien eenigszins kunnen worden voorkomen, daar heeft op Borneo die aanraking tusschen Maleiers en Dajaks vrijwel geheel buiten ons bestuur om plaats gevonden. Hetgeen wel zeer te betreuren schijnt, want NIEUWENHUIS maakt in dit verband melding van „het drama, dat zich afspeelt, waar een weinig ontwikkeld en ethisch laag staand, maar meer energiek ras, zooals de Borneo-Maleiers, hun juk opleggen aan een ander, dat meer ontwikkeling en aanleg bezit, maar dat zwakker van karakter is, zooals de Dajaks”. Bij de van de Maleiers afhankelijke Dajaks een staat van verval, die aan hun toe-

komst doet wanhopen; bij de onafhankelijk gebleven Dajaks inlandsche rijkdommen en overvloed. De Maleier, ondernemender en moediger dan de Dajak, had bij die onderling verdeelde Dajaksche stammen vrij spel, vooral ook omdat hij toegerust was met de wapenen en de hulpmiddelen, die hem door de vreemdelingen over zee waren aangebracht. Gewetenlooze vorstentelgen en handelaren konden de onder hun bereik wonende, goedgeloovige Dajaksche landbouwers uitzuigen en bedriegen, totdat zij economisch en zedelijk te gronde waren gericht.

Het derde voorbeeld wordt ontleend aan Lombok, waar het beschavingsproces van het eene inlandsche volk, de Baliërs, op het andere, de Sassaks, buiten onze bemoeienis om heeft plaats gehad, doch ten laatste ook ons inbegrijpen heeft noodzakelijk gemaakt. De hoofdreden tot de Lombok-expeditie was immers volgens de verklaring van den toenmaligen minister BERGSMÄ „het gevaar voor den ondergang van een groot deel van de bevolking van het eiland Lombok tengevolge van hongersnood door den voortdurenden toestand van wanbestuur, welke op het eiland heerschte”, en toch maakte LIEFRINCK (*Ind. Gen.* 30 Dec. 1902) gewag van den „goeden invloed, door het Balisch bestuur gedurende zijn bloeitijd op land en volk uitgeoefend, en van de voortreffelijke regelingen, welke dat bestuur heeft ontworpen en in schrift laten brengen”. Ondanks die voortreffelijke regelingen en dien goeden invloed gebeurden er echter in de van den zetel van het Balisch bestuur ver-verwijderde streken daden, die zelfs een aan vele vexatiën gewend geraakte Sassak niet meer verdragen kon. Bovendien wat hielpen schoone regelingen, wanneer voor den ouden vorst geen ontzag meer hebbende vorstentelgen die regelingen niet ten uitvoer brachten of toepasten op een voor de bevolking ondragelijke manier?

PLATEAU VAN HET GERESTAUREERDE EERSTE TERRAS VAN DEN BOROBEDOER.
coll. van Erp.

Ook hier was ondanks de beste bedoelingen en ondanks veel goeds, dat tot stand was gebracht, op den duur geen plaats voor het bestuur van het eene inlandsche volk over het andere; een derde macht moest ingrijpen om de verlossing te brengen.

Noch van den ongebreidelden invloed der Cerammers en Ternatanen op Nieuw-Guinea, noch van dien der Maleiers op Borneo, noch van dien der Baliërs op Lombok zijn dus duurzame en gunstige uitkomsten het gevolg geweest of op goeden grond te verwachten. Uit de drie voorbeelden, die ontleend zijn aan geheel verschillende gebieden en daarin heerschende zeer uiteenloopende verhoudingen, blijkt toch wel, dat het beschavingsproces van de volken in den Indischen Archipel niet aan hunne onderlinge aanraking kan worden overgelaten.

Niet van inlandsche zijde, zelfs niet van eene onder de volken van den Indischen Archipel hoogstaande groep als de Baliërs, kan voor de inheemsche bevolking de invloed komen, die eene beschaving tengevolge heeft, welke haar een houdbare plaats onder de menschheid doet innemen. Het geldt hier even grootsch als subtiel werk, dat niet alleen door den meest beschaafden kultuurdrager in den Archipel met hoop op den besten uitslag kan worden verricht, doch dat bovendien alleen door personen, welke krachtens aanleg en opleiding voor dit werk het geschiktst zijn, dient te worden geleid.

Alle koloniale werk vraagt twee eigenschappen; vooreerst durf en krachtig aanvatten; daarnaast echter ook het fijne beleid, dat elk beschavingswerk kenmerken moet. De kleinere naties, door de historie geroepen tot energie- en intellectvragenden kolonialen arbeid, bieden dan ook meer waarborgen voor het in toepassing brengen van dat beleid dan de grootere naties, die allicht geneigd zullen zijn door plomp geweld van

overmacht te geraken tot het terzijde stellen van het aanpassingsproces, dat voor de inboorlingen van koloniën onontbeerlijk is om langs den weg van evolutie op hooger beschavingspeil te komen. Hoe meer ook in de machtige Europeesche staten ingang vindt het elders reeds lang heerschende denkbeeld, dat de inheemsche bevolking het kostbaarste bezit van eene kolonie is, des te meer plaats zal worden ingeruimd aan het op deugdelijke kennis gegronde bestuursbeleid, dat ten slotte nuttiger is dan domme kracht.

Wat Nederlandsch-Indië betreft, daar heeft een groot deel der bevolking hier meer, ginds minder den invloed ondergaan van twee belangrijke kultuurstroomen, die uit Azië zijn komen aangolven, evenals sommige beschavings-elementen, die door de Chineezzen in Indië werden gebracht. Het schijnt, dat reeds sedert het begin van onze jaartelling Hindoesche handelaren uit Voor-Indië naar Java zijn gekomen, waar zij gedurende de middeleeuwen den stempel van hunne beschaving op het volksleven hebben gedrukt. — Sedert de 13^e eeuw en vooral in de 16^e eeuw hebben daarna Mohammedaansche invloeden gewerkt, en sedert de 16^e eeuw en vooral in het laatst van de 19^e eeuw laat de Europeesche beschaving zich gelden.

Naarmate de Hindoebeschaving zich meer deed gevoelen, won de ontwikkeling van de inlandsche bevolking in verfijning en zachtheid van zeden; haar letterkunde en kunst ontloek, haar gezichtskring verruimde zich. Kenden de inlanders van Midden-Java uit den tijd van vóór den eigenlijken invloed der Hindoe's reeds metaalbewerking en munten, versmaat, de gamelan, de wajang en den natten rijstbouw¹⁾,

¹⁾ Volgens de vaststelling van Dr. Brandes behoort hierbij ook genoemd te worden het batikken, dat echter in Rouffaer en Juynboll's prachtwerk *De batikkunst in Nederlandsch-Indië*, blz. 392 ev., niet als van

de Hindoe's hadden grooten invloed op hun godsdienst, hunne overleveringen, denkwijze en maatschappelijke instellingen, die als nadeel medebrachten, dat de groote menigte der bevolking in ons oog slaafsche manieren aannam in een maatschappij, die zich veelal vervormde tot despotische rijkjes, welke ook in ander opzicht kenmerken van de half-kultuur aannamen. Eene maatschappij bovendien, waarin een scherpe, onoverkomelijke afscheiding was getrokken tusschen de goddelijke overheerschers met hunne afstammelingen en trawanten en de groote menigte, die niettemin met haar arbeid de tempelreeksen opbouwde, welke de allengs meer en meer een eigen Javaansch karakter vertoonende uitheemsche kunst tot een sieraad nog van den huidigen dag maken zou. De groote geschiktheid van het Hindoeïsme om zich met primitieve godsdiensten te vereenigen moest ook op de Indische eilandenwereld, waar het met de kolonisatie en de daarmee gepaard gaande machtsuitbreiding der Voor-Indiërs zijn intrede deed, grooten invloed uitoefenen op de belijders van animisme, spiritisme en feticisme, die het hier, evenals in de bergen en bosschen van het Zuidelijk deel van Vóór-Indië, heeft aangetroffen. Zooals wij thans op Bali waarnemen, zal in het oude Java wellicht de oud-Indonesische godsdienst van velen in den lande min of meer Indisch gekleurd zijn geweest, en geen godsdienst bereikt zulk een resultaat, wanneer niet ruimschoots rekening is gehouden,

---

ouds Javaansch te zijn wordt aangeduid. Intusschen wees WILKEN er in 1888 reeds op (*Verspreide geschriften* II, blz. 492 noot 113), dat volgens de mededeelingen van FREYSS in het binnenland van West-Flores een oervorm van het batikken voorkomt. Sedert zijn daaromtrent belangrijke mededeelingen gedaan door LOEBER, *Het bladwerk en zijn versiering in Nederlandsch-Indië* (1914), blz. 31 ev. en *Textiele versieringen in Nederlandsch-Indië* (1914), blz. 17 ev.

bewust of onbewust, met de behoeften, die er bij de overneming van het nieuwe geloof bestonden, desnoods met achterstelling der eigen dogma's, voorzoover die oorspronkelijk tegenover de heerschende denkbeelden mochten staan. Aan dit zeer gunstig aanpassingsvermogen zal het wel mede te danken zijn, dat de begrippen der bewoners van een groot deel van den Archipel nog sporen van Hindoeïsme vertoonen. Een andere factor ter verklaring van deze omstandigheid kan gezien worden in den langen duur van het bestaan der Hindoesche rijken op Java en in hun politieken invloed en het gezag, dat zich over bijna den geheelen Archipel moet hebben uitgestrekt. Ook is het waarschijnlijk, dat reeds enkele eeuwen, nadat de eerste kolonisatie der Hindoe's op Java plaats vond, zelfstandige koloniën elders waren gevestigd, zoo b.v. in Koetei reeds in de vijfde eeuw onzer jaartelling. En volgens prof. KERN heerschten in de 9^e eeuw de Indische gebruiken, instellingen en godsdienst reeds zoo volledig, als ooit later het geval is geweest, zoodat men kan aannemen, dat de ontwikkeling van het Indische Hindoeïsme tot een ruim verspreide aanpassing van de oorspronkelijke denkbeelden en instellingen heeft geleid. Hindoe-woorden voor begrippen, met godsdienst of zedelijkheid verband houdende, wijzen er op, dat de Indische invloeden zich in wijde kringen in den Archipel verspreid hebben.

En toch staan thans de oude, grijze getuigen van het Hindoeïsme in den Archipel eenzaam en verlaten. Een jonge godsdienst roept van de minarets de geloovigen op tot het gebed; bij de bevolking is de oudheid voor een groot deel vergeten (BASTIAN). Nog slechts op een paar eilanden worden nog algemeen de heilige mantra's geuit bij de aanroeping van de Trimoerti en spaart men het rund van Siwa. Want de Islam, die den Indischen Archipel eveneens

vanuit Voor-Indië bereikte en daar reeds het aanpassingsproces aan de inheemsche elementen had doorgemaakt, drong het Hindoeïsme omlaag en nestelde zich eerst in de kustkoloniën, later over gansche landstreken en eilanden. In tegenstelling met wat op Bali te zien is, waar de Islam tot nu toe geen vat op de bevolking in haar geheel wist te verkrijgen, omdat de machthebbers zich ver wisten te houden van Mohammedaansche invloeden, en waarschijnlijk ook in verband met de omstandigheid, dat de Balineezen het gewoonlijk zoo druk hebben met hun eigen zaken „die hun steeds van het allerhoogste gewicht toeschijnen, dat geen tijd overblijft om ook nog aan die van anderen te denken” (LIEFRINCK).

Uit de geschriften van prof. SNOUCK HURGRONJE blijkt, dat een belangrijke oorzaak voor de verbreiding van den Islam is te zien in de omstandigheid, dat ondanks het officieel zeer onverdraagzaam karakter van zijn kindsheid, bij den wasdom van den Islam in de practijk vele concessies zijn gedaan ten opzichte van vreemde kultuurelementen. Daardoor kon slechts ten koste van een minder innige bekeering de overgang van groote scharen plaats hebben, doch de Islam heeft getoond in deze een groot aanpassingsvermogen te bezitten, dat ruimte laat aan de levensbeschouwing en de bijgeloovigheden van de heidensche volken, al wordt daaraan door wat Moslimsche uiterlijkheden een geloovig tintje gegeven. De groote missionaire kracht en de gemakkelijke aanvaarding van den Islam door het uitspreken van de Mohammedaansche geloofsbelijdenis, zoomede de door de mystiek aan de heidensche wijsheid gelaten plaats, maakten den overgang gemakkelijk tot den nieuwen godsdienst, die nu reeds gedurende verscheiden eeuwen op het overgrootste deel der bevolking inwerkt en voor haar kultuur belangrijke

gevolgen met zich bracht. Als zoodanig dient vermeld te worden de hier minder, ginds meer op te merken geslotenheid voor invloeden van buiten, welke den aanhangers van het Mohammedanisme eigen is, vooral wanneer die invloeden bekeering beoogen; dan het gevoel van saamhoorigheid, dat de belijders van den Islam vereent, naast het versterkende bewustzijn van een individueelen band met Allah; dan de verruiming van gezichtskring, die de door velen ondernomen bedevaart ten gevolge kan hebben, al gaan daarmede ook niet zelden bedenkelijke gevolgen van economischen en politieken aard gepaard; vervolgens het verbod tot alcoholgebruik; dan vrij algemeen teweeggebrachte wijzigingen in de denkbeelden nopens het personen-, huwelijks-, familie- en erfrecht en de denkbeelden nopens den heiligen oorlog en de vrome stichtingen. Evenwel: „in menig opzicht passen zij beter bij den beschavingstoestand van de oudheid of van de middel-eeuwen dan bij dien van onzen tijd. De polygamie, de groote losheid van den huwelijksband, de hulpeloosheid der vrouw tegenover willekeur van haren man, om maar enkele hoofdzaken te noemen, verhinderen de normale ontwikkeling van het gezin; ook vele détailregelingen zou men thans geheel anders wenschen.”¹⁾ Tegenover de bevordering van den kunstzin tijdens het Hindoe-tijdperk kwam het Mohammedanisme te staan, dat voor opwekking of ontwikkeling van kunstzin weinig bevorderlijk is, doch in heidensche streken bijdraagt tot verzachting der zeden (tegengang koppensnellen, eigenrichting, enz).

De oud-Indonesische begrippen zijn hier meer, ginds minder samengegroeid met elementen van Hindoeïsme en Islam

¹⁾ Prof. SNOUCK HURGRONJE. *Nederland en de Islam*. Leiden 1911, blz. 65 en de *Gids* 1908. III blz. 431, 443.

door aanpassing van de denkbeelden van die godsdiensten aan de denkbeelden van de inheemsche bevolking en door de aanpassing van de personen, welke die nieuwe godsdiensten beleden, aan de bekeerde inlandsche maatschappij. Alles groeide samen tot het geheel, dat wij thans aantreffen.

Wanneer wij nu eene dergelijke samengroeiing met de door ons gebrachte Europeesche beschaving bedoelen, dan kan uit de practijk van Hindoeïsme en Islam voor onze leering in de eerste plaats dit worden opgemerkt, dat het vooral de hooger ontwikkelde standen zijn, die den invloed van de vreemde denkbeelden hebben ondergaan, en dat ook wij ons dus in de eerste plaats hebben te richten tot de hooger ontwikkelde inlanders, wanneer wij eene inlandsche maatschappij willen voorthelpen op den weg tot verstandelijke, zedelijke en maatschappelijke verbeteringen. Zij zijn vooral degenen, die door voorbeeld en leering onze bedoelingen aan de groote menigte moeten kenbaar maken; zij zijn het ook, die het nieuwe aan het oude kunnen doen aanpassen en hunne hulp is voor ons en voor hunne landslieden te meer onontbeerlijk, omdat de Europeesche gemeente niet zooals de vroegere Hindoesche en Islamitische beschavingsbrengers min of meer opgaat en één wordt met de inlandsche maatschappij, maar zich in hoofdzaak beperkt tot het voeden van den beschavingsstroom, die onafgebroken vloeit van Nederland naar de koloniën. Zulk een proces heeft ontegenzeggelijk voordeelen, want oude krachten die naar het moederland terugkeeren, worden immerdoor door nieuwe vervangen; nieuwe intellectueele, moreele en sociale krachten komen steeds weder het koloniale werk verfrisschen en versterken. Zullen zij slagen in hun pogen om de inboorlingen der koloniën te brengen op de hoogste plaats, die hun aanleg hen in staat stelt in te nemen, dan is behalve de mede

werking van de ontwikkelde elementen onder die inboorlingen nog iets noodig: de vreemde beschavingbrenger zal om den inlander geschikt te doen zijn om de kultuurschatten van West-Europa op hunne wijze te accepteren, steeds rekening moeten houden met den geestelijken aard van die inlanders. De koloniseerende Europeaan zal zich deugdelijk rekenschap moeten geven van de methode van opvoeding der inboorlingen en de voor hen verwerkbare leerstof in verband met hunnen aanleg, het door hen bereikte beschavingspeil en hunne omgeving in den ruimsten zin van het woord. Met hoe meer vertrouwen en waardeering zij de opvoedende leiding der Nederlanders aanvaarden, des te gemakkelijker zal het opvoedingssysteem kunnen worden in toepassing gebracht en des te inniger zal de band worden, die Europeaan en inlander bindt. Aan den anderen kant moet die leiding blijk geven van eene bewuste kracht, die in staat is inlandsche traagheid te overwinnen en te doen verkeeren in actie, die gewonnen vertrouwen stevigt en de wensch naar leiding krachtiger doet worden dan zij nu reeds in verblijvende mate is. Bovendien, ieder van hen, die de hoogere kultuur draagt en brengt, moet ernstig overtuigd zijn van de noodzakelijkheid om het zieleleven der inlanders te kennen, eensdeels om kwetsing van gewaardeerde gevoelens te voorkomen en om de aanrakingspunten te vinden voor de geboden kultuurgaven, anderzijds om te ontdekken wat de aanleg van den inlander vermag en voor de toekomst belooft. Dit is te meer noodzakelijk, omdat het optreden in eene inlandsche maatschappij door den Europeeschen beschavingsfactor uiteraard gepaard gaat met de omverwerping van veel van het oude, bestaande. Komt de inlandsche maatschappij onder Europeeschen bestuursinvloed, dan vallen vrij plotseling oude godenbeelden omver en rijzen andere omhoog. Het streven

naar rustige afzondering en naar zoo weinig mogelijk inspannenden arbeid ziet zich ineens beoordeeld door hen, die de meening hebben leeren aannemen, dat het verzamelen van geld en goed en eer levenseisch is en dat slechts voortdurende inspanning en rusteloos pogen die hoogste goederen brengen kunnen aan den plichtsbetrachter, die werkt zoolang hij werken kan. Is het wonder, dat door dezulken de in zijne door milden wasdom gevende natuur omringde, weinig behoevende inlander traag wordt geheeten? En is het wonder, dat die inlander bedachtzaam gadeslaat den verkondiger van het evangelie van den arbeid, die hem beduiden wil, dat stage inspanning van lichaam en geest in den dienst van anderen hooger staat dan zalig nietsdoen en het behartigen van de belangen van hen, die onmiddellijk om hem staan?

Ziehier een der grootste veranderingen in het leven van den inlander, wanneer dat onder Europeeschen invloed komt; voortaan wordt van hem geëischt, zoo hij in aanraking komt met den westerling: stiptheid, regelmaat, voortdurende inspanning van den wil. Het zijn natuurlijk de eersten in den lande, degenen die het nieuwe bestuur uitkiest om zijne wenschen kenbaar te maken aan de menigte, die in hun leven al aanstonds een grooten ommekeer zien gebracht. Voortdurende contrôle en nooit gekende verantwoordelijkheid bij inboeting van macht vallen vaak zwaar te dragen. Want ondanks de verreikende macht, die een aan zichzelf overgelaten inlandsch despotisme heeft, wordt in een aan zulk een despotisme overgeleverd land toch veelal minder streng de hand gehouden aan van overheidswege ingestelde regelingen dan onder ons bestuur het geval is. In de onmiddellijke nabijheid van een machtscentrum of ook in bepaalde gevallen, welke verband houden met op het heil van het land van invloed gerekende bijgeloovigheden, moge soms met uiterste gestrengheid ge-

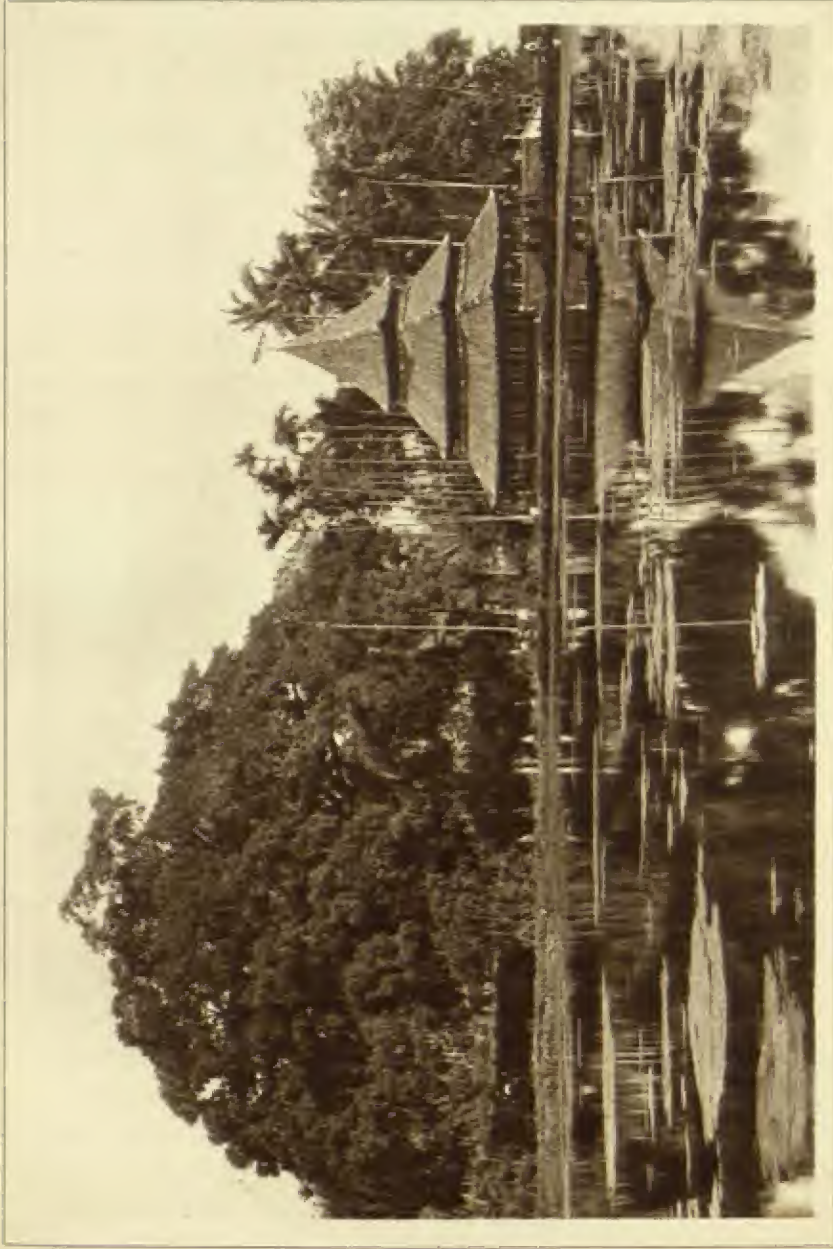

regeerd worden, elders kunnen de hoofden en invloedrijken meestal aan eigen lusten en onlusten bot vieren, zonder dat de straffende hand hen dadelijk bereikt.

Zoolang het despotisme van inlandsche vorsten en hoofden in overeenstemming bleef met de volksbegrippen, werd het juk door de menigte gedragen, ook al had men plichten te vervullen en aan eischen te voldoen, die aan de meest barbaarsche uitingen van menschen herinneren.

De beroemde Tangereesche reiziger IBN BATOETAH bezocht in het midden van de veertiende eeuw een Hindoesch hof in Midden-Sumatra en was daar getuige van een zonderling voorval. In zijn reisverhaal, dat (1853—'58) in Fransche vertaling verscheen onder den titel: *Voyage d'IBN BATOUTAH, texte arabe, accompagné d'une traduction par C. DEFFRÉMERY et B. R. SANGUINETTI*, komt (T. IV, p. 246 sq.) ongeveer het volgende relaas voor:

„Gedurende mijn onderhoud met den sultan zag ik een man, die in zijn hand een soort van snoeimes hield. Hij zette het op zijn keel en sprak gedurende langen tijd in eene taal, die ik niet verstond. Na afloop daarvan greep hij het mes met beide handen vast en sneed zich den hals af. Zijn hoofd viel op den grond, zoo scherp was het lemmet en zoo groot de kracht, waarmee hij het hanteerde. Ik bleef sprakeloos staan bij deze handeling, maar de sultan vroeg mij: „Doet men ooit zoo iets in uw land?” Ik antwoordde nooit zoo iets te hebben gezien. Hij glimlachte en zeide: „Deze menschen zijn onze slaven en zij dooden zich uit liefde voor ons.” Toen beval hij, dat men het lijk van den zelfmoordenaar zou wegbrengen en verbranden. De dienaren van den vorst, de grooten, de soldaten en het gemeene volk woonden de lijkverbranding bij. De vorst waarborgde aan de nagelaten betrekkingen een ruim levensonderhoud en zij stonden voortaan in

MOHAMMEDAANSCH BEDEHUIS IN DE PADANGSCHE BOVENLANDEN.

coll. K. d. Inst.

phot. Nieuwenhuis.

groot aanzien. Iemand, die tegenwoordig was bij de zoeeven door mij beschreven gebeurtenissen, deelde mij mede, dat de door het slachtoffer gesproken woorden diens toewijding aan den vorst vertolkten. Hij zeide, dat hij zich uit liefde voor zijn heer wenschte op te offeren, zooals zijn vader had gedaan voor den vader van den vorst en zijn grootvader voor 's vorsten grootvader."

FRASER, die dit voorval spelen laat aan het hof van een sultan van Java ¹⁾, terwijl toch door VAN DER LITH en ROUFFAER reeds aannemelijk was gemaakt, dat hier van Midden-Sumatra sprake was, ²⁾ is van meening, dat dit menschenoffer verband houdt met de ook elders ter wereld voorkomende gewoonte, dat vorsten verplicht waren zichzelf na verloop van een bepaald aantal jaren te onthoofden, maar dat zij later die pijnlijke doch roemrijke plicht om voor hun land te sterven overdroegen aan de leden van eene bepaalde familie, die als belooning daarvoor op ruimen voet mochten leven en na hun dood met eer werden begraven.

Die verklaring van het door IBN BATOETAH bijgewoonde gruweltooneel schijnt niet boven twijfel verheven. Het wekt herinneringen op aan de nog voor weinige jaren op Bali voorgekomen verbranding van vorstenweduwen, welke hunnen heer in den dood volgden. De Hindoe-gebruiken brachten niet alleen mede, dat de ziel van een of meer vrouwen de ziel van een hooggeplaatst persoon in het hiernamaals volgde, maar ook liet een moeder zich in den vuurpoel vallen na den dood van haar zoon, en volgde een meisje het lijk van haren geliefde op den brandstapel; een dochter liet zich krissen en verbranden met het lijk van haren vader en zoo vertelt van

¹⁾ J. G. FRASER. *The golden bough*, III (*The dying God*), 1911, p. 53.

²⁾ *Enc. v. N.-I.* IV, blz. 381. 2e kol. en TIELE, *De ontdekkingsreizen sedert de vijftiende eeuw*. Leiden 1874, blz. 62.

BLOEMEN WAANDERS ¹⁾ „naar de verklaring der Boeielengsche pandita's zouden zelfs *mannen, die er genoeg in mochten scheppen eenen aanverwant, vorst of vriend in den dood te volgen*, satija of béla (dus even zoo goed als weduwen) kunnen genoemd worden." Waaruit men zien kan, dat het verhaal van IEN BATOETAH in moderne Hindoe-Balische ooren volstrekt niet vreemd zou klinken en dat de zelfmoord van een mindere terwille van een meerdere in het gedachtenleven van de in dat beschavingsstadium verkeerende inlanders past. Totdat het Europeesche ingrijpen ineens een einde maakt aan dergelijke gruwelen en de inlanders tot nadenken brengt over het strafbare, dat daarin door anderen wordt gezien. Zoo maakt ook het offeren van slaven of menschedels bij den dood van hoofden in Borneo's binnenland plaats ²⁾ voor een offer van wat menschenhaar of van sommige huisdieren ³⁾.

De religieuze eerbied voor de inlandsche dynastieën had welhaast in den geheelen Archipel ten gevolge, dat door vorsten en hunne omgeving eene positie werd ingenomen, die in geenendeele strookte met de eischen, welke door ons aan eene goede bekleeding van bestuursambten wordt gesteld. In het groot uitten zich misbruiken met betrekking tot het bestuur der inlandsche landschappen en hetgeen aan zulk een bestuur is verbonden, in het klein kwamen zij aan het licht in zoo menig trekje van vorsten- of machthebbers-invloed, dat in eens de uit ons gezichtspunt onhoudbare toestanden teekende. Zoolang de wangebruiken niet het inlandsche gemoedsleven schrijnden, werd berust, maar liep de maat over, dan week men uit, als in opstand of volksverzet geen heil

¹⁾ *Tijdschr. Bat. Gen.* 1859, II, blz. 145 e.v.

²⁾ NIEUWENHUIS. *Quer durch Borneo*. Leiden 1904, I, blz. 92; II, blz. 82.

³⁾ Aldaar II, blz. 127 en HOSE & Mc DOUGALL, *The pagan tribes of Borneo*, London 1912, II, blz. 46, 104.

werd gezien, omdat de onderdrukking daarvan op de wreedste wijze plaats vond en haast immer de vernietiging der wanhopigen ten gevolge had. Een grootmoedige behandeling van den overwonnenen was immers uitzondering op het inheemsche oorlogsrecht.

Ook hierin weder een omstandigheid, die als bevorderlijk voor en als spoedig verzoenend met onze bestuursinvoering is aan te merken. De westersche grootmoedigheid ten aanzien van overwonnenen stak zeer gunstig af bij hetgeen naar inlandsche begrippen verwacht was. Geen vrouwen en kinderen medegevoerd, geen mannen over den kling gejaagd, geen grondrechten te eigen bate genaast.

Dit verzoeningsproces gaat voort, wanneer de inlander zich bewust wordt, dat het bestuur streeft naar rechtszekerheid voor allen in den lande, want onpartijdige, boven de belanghebbenden staande bestuurders kwamen in de onafhankelijke streken niet veelvuldig voor.

In dit opzicht is dus de Nederlandsche bestuursinvloed als winst aan te merken, zoodat hierin waarschijnlijk een der voornaamste oorzaken te zoeken is van de haast alom in den Indischen Archipel waargenomen omstandigheid, dat het nieuwgevestigde westersche bestuur zeer spoedig door de groote menigte wordt geaccepteerd. De grondoorzaak is dieper gelegen; zij is te vinden in de algemeen menschelijke zucht naar voordeel; zoodra gezien en ondervonden wordt, dat een nieuw régime *voordeel*, persoonlijk en direct voordeel met zich brengt, zal dat régime gemakkelijk aanvaard worden. Vestigt zich bij eene inlandsche bevolking het inzicht, dat verstandelijke ontwikkeling voordeelig is bij den strijd om het bestaan, men kan er zeker van zijn, dat vroeg of laat om die ontwikkeling zal worden gevraagd. Is crediet bij een door het bestuur gesticht Instituut voordeelijker te verkrijgen dan bij den

woekerenden dorpsgenoot, zonder twijfel zal dezen op den duur de rug worden toegewend.

Wanneer loonarbeid inderdaad goede voordeelen oplevert boven het min of meer inspannende eigen werk om in de persoonlijke behoeften te voorzien, dient er niet aan te worden getwijfeld of die loonarbeid zal in de meeste streken worden gezocht. Mits de daaraan verbonden voordeelen van dien aard zijn, dat zij voor den inlander overwegend zijn, ook wanneer hij denkt aan de contrôle, welke die arbeid met zich brengt. Een goede behandeling ¹⁾ door met de taal en den volksgeest vertrouwde werkgevers moet te dien aanzien als een wezenlijk voordeel worden aangemerkt, want de inlander is, wanneer eenmaal de aanvankelijke achterdocht is overwonnen, veelal niet afkeerig van samenwerking met vreemdelingen; zijn leven en dat van de geslachten, die hem voorafgingen, is in vele gevallen van ouds in aanraking geweest met menschen uit andere wereldstreken. Er zijn wellicht weinig volken op de aarde, die in historische tijden zoozeer aangewezen zijn geweest op samenwerking met lieden van ander ras, als verscheiden volken van Insulinde; de kusten van het vaste land van zuidelijk Azië hebben langs den vrijgemakkelijken weg, dien de zee aanbod, immerdoor ondernemende elementen naar den Archipel doen gaan en omgekeerd de bewoners

---

¹⁾ Vergel. minister FRANSSEN VAN DE PUTTE in *Mem. v. antwoord Cultuurtwet* t.a.p. § 18 en de volgende mededeeling in het jongste (3de) *Verslag van de arbeidsinspectie* betreffende de residentie Oostkust van Sumatra (Weltevreden 1914, blz. 8): Ten bewijze, dat de arbeiders een humane en vriendelijke behandeling ook op prijs weten te stellen moge dienen dit feit, dat op een onderneming koelies aan den adjunct-inspecteur van den arbeid verklaard hebben *aan dese onderneming, waar zij op een lager loon dan elders moeten werken, de voorkeur te geven, omdat zij hier van een goede en zachte behandeling verzekerd zijn.* (De cursiveering is aangebracht).

van dien Archipel tot zich gelokt. Wat de goede aanraking met zulke inlanders verhindert, is meestal het onoordeelkundig en ongewenscht optreden van vele vreemden, dat huiverig doet zijn voor eene spoedige, tegemoetkomende houding. Als de aanraking met den vreemdeling op behoorlijke wijze wordt aangeboden en voldoende voordeelen belooft, wordt aarzeling tot samenwerken gewoonlijk vrij gauw overwonnen en één inlander, die gewaagt van goede behandeling door den Europeaan, kan soms opwekken tot eene stemming onder vele zijner landgenooten, die de beste gevolgen voor beoogde samenwerking met zich brengt.

Bij het vestigen of versterken van den Nederlandschen invloed in inlandsche maatschappijen is die samenwerking onmisbaar, omdat zonder haar veel inlandsche schatten verloren gaan bij de heftige botsing tusschen westersche beschaving en oostersche natuur- of half-kultuurstaat, zonder dat dit verlies aanstonds wordt aangevuld door hetgeen de nieuwe toestand aanpassend te schenken heeft. Want met ons ingrijpen gaat immer gepaard een belangrijke ommekeer of, wil men liever, een snelwassende evolutie op maatschappelijk en geestelijk gebied. Veel eerbiedwaardigs, dat de grondslagen vormde van de inlandsche maatschappij en toch met den westerschen invloed onvereinigbaar is en daarom te niet gaat, stort ineen en wanneer dus de verdere opbouw van een inlandsche maatschappij niet zal plaats hebben uit de resten, die ruines opleveren, moet van stonde af aan ervoor gezorgd worden, dat hecht materiaal aanwezig is om dienst te doen voor het nieuwe gebouw, dat verrijzen zal op de oude fundamenten, voorzoover nog bruikbaar, in de inlandsche omgevingen, elk naar haren eisch. Zelfs het bijgeloof, het op den duur niet houdbare onder den invloed van de ontwikkeling van hoofd en hart, het was een cement,

dat veel bijeenhield, dat kracht zelfs zijn kon voor zedelijkheid en achting van den medemensch.¹⁾

De aan regeerders toegeschreven bovennatuurlijke afkomst en macht kon er toe bijdragen, dat politieke eenheden werden gevormd en bijeengehouden tot heil van den ontwikkelingsgang van zonder dien band afzonderlijk levende en strevende volksgroepen. Het ontzag van andermans eigendom werd bevorderd door de uitwerking van het denkbeeld, dat de aan verbodsteekens verbonden bovennatuurlijke wezens den schender van hetgeen niet zijn eigen was zouden treffen met hunne straffen. Ongeoorloofde verhoudingen tusschen personen van verschillende sekse werden tegengegaan door het volksgeloof, dat zij misgewas en ziekte en andere onheilen over het land zouden brengen. De vrees voor den geest van den gedooide was bovendien in staat om iemand terug te houden van moord en doodslag.

Zoolang zulke denkbeelden onder de bevolking nog voortleven, heeft men er acht op te slaan, evenals op andere volksmeeningen, welke tot ongewilde kwetsing aanleiding kunnen geven.

Die kwetsing behoeft niet altijd den persoon regelrecht te treffen om pijnlijk aan te doen, zij kan in de oogen des inlanders ook wonden, wanneer zij betrekking heeft op zijn afbeelding, zijn schaduw, zijn naam, in verband met de denkbeelden, die geen diepgaand verschil doen zien tusschen een mensch en zijne afspiegeling in zijn beeld, zijn schaduw-omtrek of zijn naam. Het nauwe verband tusschen een en ander kan uit een paar voorbeelden blijken.

Indien de Baliërs een begraven lijk niet meer kunnen terugvinden, doet bij de lijkverbranding een popje van hout

¹⁾ Vergel. J. G. FRAZER, *Psyche's Task*, 2nd. ed. London 1913.

of lontarblad dienst. Bij de Olo Ngadjoe van Borneo offert men bij het doodenfeest planken, waarop huizen en kostbaarheden zijn geschilderd en houten beelden van allerlei zaken, van welk een en ander men zich voorstelt, dat de gana's (ziel van voorwerpen) in het geestenland overgaan en daar in realiteiten veranderen zullen en zoo ten bate komen van den overledene. Niet alleen van zaken, doch ook van menschen worden op die wijze houten beelden den afgestorvene aangeboden in het geloof, dat de zielen daarvan in het hiernamaals diens slaven en pandelingen zullen worden (WILKEN III, blz. 110).

Het denkbeeld, dat de afbeelding in de plaats treedt van een persoon, werkt soms belemmerend op de geneigdheid om zich te laten photographceeren, omdat aan de afbeelding toegebrachte of toegedachte schade den afgebeelden persoon onheil zou berokkenen.

Een dergelijke vrees ligt ten grondslag aan de gedachte, dat een persoon treft, wat aan zijn schaduw of zijn naam ten kwade wordt aangedaan. De schaduw is immers de afspiegeling van den persoon; werpt iemand slechts een zwakke schaduw af, hij zal spoedig sterven. Men mag dan ook niet op iemands schaduw trappen, er niet in steken of hakken, want dit zou tengevolge hebben, dat ook het lichaam zou gaan lijden en ziek zou worden. Zoo is het ook met iemands naam, die als symbool van het lichaam, als een soort van ziel wordt beschouwd, en dus ook nimmer ijdel mag worden gebruikt; noemt men (bij de Toradja's) den naam van iemand, die op jacht is, hij zal verdwalen; een persoon (bij de Javanen) sterft, wanneer men zijn naam schrijft op een uitgeknipt blad, dat zijn beeld voorstelt, en dat men begraaft of op een kruisweg plaatst. (KRUYT, *Animisme* blz. 69 e.v.) Algemeen wacht men zich er ook voor de namen van

gestorvenen te noemen, teneinde het gevaar te ontgaan hun geest op te roepen; bij ondervragingen naar familierelaties kan men dan ook opmerken, dat iemand ongaarne de namen van zijn overleden voorvaderen opsomt, en aan een der omstanders verzoekt hunne namen te noemen.¹⁾

Een slapend mensch dient eveneens met omzichtigheid behandeld te worden, want slaap en dood verschillen in veler opvatting slechts voorzoover de heengegane ziel weder naar het lichaam terugkeert al dan niet. Vandaar dan ook, dat een slapende niet plotseling gewekt mag worden en dat men niet over een slapende heenstapt, omdat daardoor de zielestof verschrikt of belemmerd zou worden bij den terugkeer in het lichaam na hare omzwervingen, die in den droom naar werkelijkheid worden beleefd. Vandaar waarschijnlijk ook de oorspronkelijke beteekenis van de velerlei plichtplegingen, waarmede hij, die hooger klimt of plaatsneemt, zich jegens anderen verontschuldigt.

Dergelijke op inlandsche denkbelden gegronde gebruiken komt men telkens tegen bij het raadplegen van de ethnografische literatuur. Zielsgebeuren worden verward met concrete gebeurtenissen, het geloof aan een plotseling ontstaan heeft de overhand boven het denken aan worden en groeien, het geheel heeft ook de eigenschap van een deel en omgekeerd; het zijn alle in de inlandsche wereld gangbare denkbelden,

---

¹⁾ Ook ten aanzien van den eigen naam is men vaak geheimzinnig, al gaan de inlanders daarbij niet zoover als sommige inboorlingen van Australië, die hun naam verborgen houden uit vrees, dat hun persoonlijk leed zal overkomen, wanneer een tovenaars dien naam belezen zou. Toch valt in den Indischen Archipel haast overal vrees op te merken om den eigen naam uit te spreken en wanneer ter rechtzitting iemands naam wordt gevraagd, kan men zoo iemand schuw om zich heen zien kijken om te trachten een der tegenwoordigen te beduiden zijn (des ondervraagdes) naam uit te spreken.

met welke men vertrouwd dient te zijn om den inlandschen gedachtengang te volgen.

In al dergelijke denkbeelden komt na de inmenging van de Nederlanders in de inlandsche toestanden vroeg of laat wijziging. Dat kon in het algemeen niet uitblijven, omdat het afgelegenst levend volksgroepje niet ontsnapt aan de aanraking met de over de geheele aarde waaiende wind van vooruitgang en ontwikkeling. Maar vooral niet in onzen Archipel, waar in de laatste jaren het volk, de kleine man, door den Europeeschen bestuursinvloed wordt bereikt, desnoods over de hoofden van zijne eigen machthebbers heen, en waar die invloed er op uit is de in het volk zelf sluimerende krachten te zijnen bate te doen groeien in de gewenschte richting.

Dan wordt voor het in het leven roepen van de rechtszekerheid naar de eischen van de westerlingen een beroep gedaan op de medewerking van de hoofden, die hebben te onderzoeken en aan het licht te brengen, wie de schender van het recht was, niet naar de aanwijzingen van het godsoordeel, maar naar menschelijke overwegingen van schuld of onschuld. Dan worden bijdragen gevraagd in geld of arbeid, die niet meer de vaak onnutte uitgaven van de inlandsche machthebbers hebben te dekken, maar bestemd zijn om in de behoeften van de staatshuishouding te voorzien. Dan worden de grondvesten van de oude maatschappij zoo heftig geschud, dat daarop staande inlandsche gebouwen wankelen en dan wordt omgezien naar helpers in den nood buiten de oude goden en geesten, die in zulk een veranderde omgeving zich niet meer op hun gemak gevoelen. Dan gaat de inlander deel uitmaken van het groote staatsverband, dat de eilanden van den Nederlandsch-Indischen Archipel omvat, en ziet hij een hoogere en geheel andere eischen stellende regeeringsmacht dan de landsvorst, die als weleer in Tajan (West-Borneo) van ieder gehuwd

paar belasting vroeg, wanneer zijne (des panembahans) kinderen voor het eerst begonnen te loopen. Al dat primitieve verdwijnt; de slavernij is niet meer geoorloofd, wreede en verminkende straffen zijn afgeschaft, onderlinge oorlogen, zeeroof en eigenrichting behooren tot het verleden, knevelarijen van inlandsche grooten worden tegengegaan. Naast dat negatieve het tastbare voordeel: orde, regel en netheid; de beschikking over eigen persoon en goed; oplevende welvaart; hulp tegen ziekte en dreigende hongersnood; aansluiting bij het wereld-verkeer en opening van nieuwe of betere bronnen van levens onderhoud.

Het zijn dergelijke voordeelen, die vroeger inlanders uit de niet onder ons bestuur gebrachte streken deden besluiten naar ons gebied te verhuizen, en het zijn dusdanige omstandigheden, die bij oordeelkundige aanpassing spoedig doen verzoenen ¹⁾ met alles wat de bestuursinvoering met zich bracht, zelfs ten koste van het verlies van inheemsche oude schatten. Een verlies, dat reeds het gevolg is van het simpele feit van die bestuursinvoering zelf, omdat maatschappelijke en religieuze denkbeelden bij de inlanders zoo nauw verbonden zijn, dat wijziging van den landaard van den bestuurder de religieuze opvattingen reeds doet ondermijnen. Wanneer de hulp van de schimmen der voorvaderen niet meer bij machte is den invloed der vreemdelingen te keeren, dan is aan de oude overleveringen, aan de eerbiedwaardige inzettingen der ouden stut en steun ontnomen; dan breekt een nieuw leven aan en

---

¹⁾ Zie b.v. voor Borneo: *Indisch Genootschap* 20 Jan. 1903, blz. 24; voor Lombok: *De Gids* van October 1909, blz. 66 e.v.; voor Zuid-Celebes: *Indisch Genootschap* 18 Jan. 1910, blz. 189; voor Timor: *Tijdschrift Binnenlandsch Bestuur* 1911, blz. 284 e.v.; voor de Bataklanden: *uitgaven Bataksch-Instituut* No. 7, 1912, blz. 23, 27, 65 e.v.; voor Soemba: *Indisch Genootschap* 18 Febr. 1913, blz. 121 e.v.

BRUGGEN IN DEN ANAI-KLOOF TER SOMATRA'S WESTKUST.

coll. Kol. Inst.

phot. Nieuwenhuis.

ziet men om naar anderen bijstand, zich buigend voor de overmacht, die ook jegens de voorvaderen voldoende verontschuldiging wordt geacht voor de aanvaarding van het nieuwe.

Hieruit blijkt hoe noodzakelijk het is, dat tijdens het bevestigen van ons bestuursgezag naast de maatschappelijke invloeden andere werkzaam zijn, die den dan op verstandelijk en zedelijk gebied wankelende tot steun worden. Onderwijs en zending zijn dan broodnoodig en moeten goed toegerust klaar staan, wanneer zij nog voorkomen willen, dat heidenen zich den van alle kanten aandringeren Islam in de armen werpen, en wanneer zij plaats willen geven aan iets beters dan de verzonken filosofie, die het leven der inlanders vervulde. Zij kunnen bovendien een gewichtige rol vervullen bij het aanpassingsproces van het nieuwe bestuursrégime aan de oude toestanden, omdat zij kunnen medewerken om de gedachte van de gewenschte samenwerking tusschen de inheemsche bevolking en de dragers van de vreemde beschaving vasten voet te doen krijgen. Zij kunnen de geestelijke goederen schenken, die in den nieuwen toestand het oude erfdeel der vaders vervangen; zij kunnen mede voorbereiden voor den nieuwen strijd om het bestaan, die voortaan van geheel anderen aard zal zijn dan die van voorheen. Vooral ook, wanneer zij zich richten naar de practische eischen van het leven en zich gelegen laten liggen aan ambachtsonderwijs, ziekenverpleging, bevordering van orde en netheid, betere landbouwmethoden, aanmoediging van de spaarzaamheid, verheffing van de positie der vrouw, e.d.

Dat men noch aan het onderwijs noch aan de zending den eisch mag stellen, dat zij van den Maleischen animist een mensch vormen, van wien de uitingen overeenkomen met die van den Nederlander, die school- en godsdienstonderwijs genoot, schijnt wel zeer duidelijk, doch wordt soms vergeten.

Eigen aard, aanleg en eigen omgeving zijn omstandigheden, die niet door leering zijn te niet te doen. Wel mag men de voorwaarde stellen, dat zending en onderwijs rekening houden met dien aard, dien aanleg en die omgeving en dat zij zich afvragen, welke individuen aan hun opvoedingswerk zijn toevertrouwd. Vooral ook, omdat bij het ernstig zoeken naar het antwoord op die vraag meer en meer blijken zal, dat het tot groei laten komen of brengen van menig element van het inlandsche kultuurbezit de voorkeur verdient boven het importeeren van zoo menige stek van de Europeesche beschaving, die, afgezien nog van hare vergroeiing in de tropische omgeving, toch waarlijk niet in alle opzichten overplanting verdient (materialisme, ruwheid, zelfzucht, enz.). Steeds keert het betoog terug tot het voornaamste onderwerp van alle koloniale politiek: het wezen van de inboorlingen der kolonie.

Het naastig streven naar het verkennen van dat wezen is voor den Europeaan even wenschelijk als het voor den inlander noodig is zich rekenschap te geven van de beschavende macht, die er van den Nederlander uitgaat. Hetgeen slechts dan het geval zal zijn, wanneer zij in hem den kultuurdrager par excellence erkennen en dengene, wiens handel en wandel, wiens onbaatzuchtigheid en ernst, aanleiding tot vertrouwen kunnen zijn ¹⁾ — zelfs bij „de menschen” waarvan

---

¹⁾ Dat het zoover nog niet algemeen gekomen is, zal wel door niemand worden ontkend. Dat vaak tegenovergestelde gevoelens bij den inlander overheerschend zijn kan niemand verwonderen. Een bloemlezing van uitsluitend ongunstige inlandsche oordeelvellingen over Nederlanders is te vinden in *Indische Gids* 1908, II blz. 920 e.v.: „Wij zijn den inlander vreemd en dus belachelijk; wij zijn hem onbekend, dus onbemind; en last not least, wij zijn kafirs en daarom voor *vele* geloovigen (niet voor *allen*!) wezens om van te walgen, onrein, verdoemd, maar zeer geschikt om bestolen en bedrogen te worden, waar de gelegenheid zich voordoet”. (DAMSTE). Naast zulk eene uiting is te stellen die van R. M. NOTO SOEROTO: „Onderzoekt men de ge-

hooger sprake was en waarvan de gezichtskring niet verder reikt dan tot aan de grenzen van hun eigen landstreekwereld en het verblijf der voorvaderen.

Want ook bij deze "mensen" komen de vreemdelingen uit West-Europa; zij ontsnappen daar niet aan; alle schuilhoeken van de aarde worden doorzocht bij de jacht naar roem, voordeel, te behouden zielen en gegevens voor den opbouw der wetenschap. Voor de ontdekte en in behandeling genomen menschenmaatschappijen beteekenen de vreemdelingen nieuwe prikkels in den vorm van behoeften: ijzer, versierselen, genotmiddelen, wapens, later ook: kennis en inzicht, de dragers van gemoedsrust, waarnaar het streven hun eigen is zoo goed als aan de op een hooger trap van beschaving staande individuen, die hen komen bezien van alle kanten, om er achter te komen in welk opzicht zij handelbaar zijn. "Was gibt es mit den Schwachen für Gewalt als ihre Schwäche" vroeg reeds de Wijze Nathan.

Onder de belangstellenden is ook de vorscher, die rust zoekt door orde te brengen in de veelheid der verschijnselen en die toetsing vraagt voor hetgeen hij als voorloopige waarheid meent te hebben verkregen. Bij zijn streven naar rustvoorstellingen en zijn bevroeden van vaste regelen in het bestel der menschenmaatschappijen vraagt hij niet alleen, hoe hij een natuurvolk aantreft, wat hij waarneemt, maar hij vraagt ook, hoe dat alles geworden is en hoe hij dat aanpassen kan bij de verscheidenheid van de gegevens, die hem van elders bekend zijn. Bij dien arbeid komt hij niet uit met het beschouwen van de geschiedenis der menschheid,

---

zindheid van den hier te lande (bedoeld is Nederland) studeerenden of gestudeerd hebbenden Inlander jegens den Nederlander, dan komt men tot de ontdekking, dat appreciatie en genegenheid den grondtoon vormen. (Indische Vereeniging, *Voordrachten en Mededeelingen*, III, 1913, blz. 4 e.v.).

wanneer hij aanvangt met de Babylonische kultuur, noch met de reconstructie van de gevonden overblijfselen van den praehistorischen mensch en zijne beschaving. Daarnaast staat het volle leven van de natuurvölker in al de kleurigheid van hun primitieve beschavingstoestanden, waarvan wij in de folklore van de beschaafde samenleving nog wel de survivals aantreffen, die echter in hun geheelen omvang hier beter, daar minder goed nog zijn waar te nemen bij de primitieven, waarvan de Indische Archipel er te zien geeft in allerlei schakeeringen van lageren en hooger trap van ontwikkeling. De wetenschap vindt daar een wereldje vol van op zijn gunstigst, ieder in zijn eigenaardige omgeving voorkomende, levende menschen en maatschappijen, die kunnen inlichten met betrekking tot het hoe en het waarom van vele verschijnselen bij de menschen en de maatschappijen van de natuurvölker, zoodat de kennismaking dadelijk leiden moet tot opmerken en tot onderzoeken. Verkennend opmerken door ieder, die roeping gevoelt en de gelegenheid heeft om gegevens te verzamelen; deskundig onderzoeken door hen, die na de noodige voorbereiding zich rustig onder de te observeeren bevolking vestigen en nagaan wat de wetenschap te weten eischt.

Met betrekking tot onze eilandenwereld van Zuid-Azië zijn wij thans gekomen in een stadium van kennis, dat hoe langer hoe meer wetenschappelijke observatie noodig maakt; nu ons gebied is doorkruist, doet zich meer dan vroeger de noodzakelijkheid gevoelen van stelselmatig doorgevoerd, nauwgezet, deskundig onderzoek. Wij mogen met voldoening wijzen op veel, dat reeds door voortreffelijke deskundigen is aan het licht gebracht, wij moeten dankbaar zijn voor alles, dat door velen naast hun dikwijls inspannenden dagelijkschen arbeid aan materiaal is verzameld, de tijd dringt

thans tot ernstig wetenschappelijk onderzoek, voorzoover dat nog niet is geschied.

Op die wijze alleen heeft men waarborgen voor een onderzoek naar objectieve en nauwkeurige methode, zooals dat ook door natuurwetenschappelijke vorschers wordt gedaan, en ten aanzien van menschen en maatschappijen door ethnologisch geschoolde deskundigen, voorzooveel nog noodig is, in te stellen. Vooral bij de nog op een lagen trap van beschaving staande volksgroepen, die hoe langer hoe meer verdwijnen en spoedig niet meer aanwezig zullen zijn voor het verschaffen van bij haar te verzamelen gegevens tot belichting of verklaring van de algemeen wetenschappelijke vraagstukken.

De tijd dringt, want na de vestiging van ons gezag tot in de uiterste schuilhoeken van den Archipel wordt een felle aanval gedaan op vele inheemsche denkbeelden, die spoedig niet meer zijn terug te vinden of te schatten op juiste waarde. In dat opzicht moet hoe langer hoe meer vastgelegd worden, niet door hen, die den inlandschen mensch bezien als bestuurder, als zendeling, als militair, doch die zooveel mogelijk objectief en met geen ander doel dan het systematisch verzamelen en bewerken van wetenschappelijk materiaal de inlanders en hunne begrippen en hunne zeden en gewoonten bestudeeren. Vooral ook om tot een juiste verklaring te komen, want zoowel in het buitenland als bij ons wordt de klacht gehoord, dat niet-deskundigen veel te weinig gewetensbezwaar hebben om naast de door hen opgemerkte feiten een vaak geheel onjuiste verklaring van het waargenomene neer te schrijven. „Juist dit is m.i. een fout van dilettantisme, — aldus VAN VOLLENHOVEN in zijne *Miskenningen van het adatrecht* blz. 20, — die aan al te veel stukken van bestuursambtenaren eigen is, dat ze nooit eens kunnen

opteekenen hoe een toestand thans is zonder tevens, zelfs bij gebreke van alle gegevens uit gissing, phantasie en hypothese de geheele wordingsgeschiedenis van dien toestand te willen teekenen en verklaren", en de Fransche socioloog LÉVY BRUHL (*Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*, 2me ed. p. 23) uit de zelfde klacht, er op wijzende hoe moeilijk het is om te komen tot een juist inzicht nopens de beteekenis van hetgeen door onbeschaafde menschen wordt aangemerkt als het heiligste, dat zij bezitten.

De klacht over gemis aan tijdig deskundig onderzoek wint, voorzoover onze koloniën betreft, aan kracht, naarmate onze invloed zich uitbreidt of toeneemt; zij verliest aan waarde, naarmate de vrijwillige onderzoekers beter onderlegd zijn en vertrouwd met de landstaal en de vraagstukken der volkenkunde en naarmate zij meer geschiktheid hebben om met de bevolking om te gaan. Want zoowel het een als het ander is noodig, om de aanvankelijke achterdocht van een nog niet op hoogen trap van ontwikkeling staand volk te overwinnen en om tot betrouwbare uitkomst te geraken.

NEUHAUS deelt omtrent onderzoekingen bij de Papoea's van Nieuw-Guinea mede, dat deze zich te dien aanzien zeer hoffelijk betoonen. De Papoea vertelt, voorzoover zijn kennis van de omgangstaal met den blanke het toelaat, dezen alles wat hij hooren wil. Men wordt dus niets gewaar van zijn eigen denkbeelden, want hij is veel te bevreesd voor de wraak van de hem overal omzwermden geesten om iets van zijne geheimen te verraden en hij heeft bovendien de neiging om aan allerlei moderns een Papoeaasch tintje te geven en voor inheemsche denkbeelden uit te geven. Het spreekt vanzelf, dat onder zulke omstandigheden alleen aan een deskundigen onderzoeker de ware stand van zaken wordt geopenbaard en dat deskundigheid des te meer ver-

eischt wordt, naarmate de oorspronkelijke denkbeelden sneller verdwijnen. Zoo zou het in Duitsch Nieuw-Guinea voorkomen, dat de opvolgers van den eersten zendeling zelfs met den besten wil bijna niets meer van het oorspronkelijke gedachtenleven kunnen gewaar worden.

Dat klinkt wel zeer sterk, maar er is toch wel een grond van waarheid in, ook voor de toestanden in onzen Archipel; er moet niet gedraald worden met deskundig onderzoek om bij de vele gegevens, die reeds omtrent de bevolking bekend zijn, te voegen wat nog aan materiaal kan worden verzameld in de streken, waar onze invloed zich uitbreidt of in de diepte toeneemt. En dan dient die verzameling niet alleen deskundig te geschieden, wat de onderwerpen van het onderzoek betreft ¹⁾, maar ook de wijze van het onderzoek, en de aard van de daarvoor noodzakelijke aanrakingen met de inlanders zullen deskundig moeten zijn om waarborgen te verkrijgen voor juiste gegevens in verband met hun eigen aard en wezen. Er bestaat in dit opzicht een goede handleiding in den adatwijzer, houdende practische wenken bij onderzoekingen naar het adatrecht in Nederlandsch-Indië ²⁾, waarin verscheidene aanwijzingen voorkomen, die in het algemeen voor onderzoekingen bij inlanders gelden. Zoo dit: adatonderzoek is een kunst, die door oefening moet worden geleerd; geduld en kalmte zijn hoofdzaken daarbij. Van groot belang is de inkleeding der vragen. Behalve kennis van de omgangstaal en de gebruiken des lands moet men ook slag hebben om met den kleinen man gemoedelijk te praten en om diens vertrouwen te winnen. „Denk — zoo vermaant de adatwijzer — denk aan de zendelingen!” Vertrouwen en

¹⁾ Zie o.a. *Ethnographische Fragesammlung*, STEINMETZ und THURNWALD, Berlin 1906.

²⁾ *Adatrechtbundel* 1, 's-Gravenhage 1910, blz. 16.

mededeelzaamheid worden gewekt op met inlanders ondernomen reizen, bij gemeenschappelijk gedragen ontberingen, door belangstelling bij ziekten of rampen, door het beramen van middelen om den oogst te doen slagen, door belangstelling te toonen in alles wat de kinderen betreft. Bij de opteekening van de resultaten van het onderzoek make men een scherpe afscheiding tusschen hetgeen men inderdaad heeft waargenomen eenerzijds, en anderzijds de persoonlijke beschouwingen, hetzij van den onderzoeker, hetzij van de geraadpleegden, betreffende de waargenomen feiten. Hoe minder in het oog valt, dat men iets onderzoekt, des te beter; dit geldt vooral voor streken, waar reeds meermalen onderzoekingen naar het een of ander bij de bevolking hebben plaats gehad. Men vrage nimmer zoo, dat de ondervraagde begrijpen kan, welk antwoord men verwacht of wenscht; anders krijgt men licht uit beleefdheid of volgzzaamheid het gehoopte antwoord. Ook de hoofden zijn dikwijls niet onpartijdig; allicht hebben zij belang bij een bepaald antwoord, òf omdat hun persoonlijke of familiebelangen bij de beantwoording het meest gebaat zouden zijn, òf omdat daardoor daden of beslissingen van henzelf het best gerechvaardigd schijnen; ook de mededeelingen der hoofden behoeven dus contrôle. Indien antwoorden opvallend mooi of welluidend zijn, zij men op zijn hoede, enz.

Er is in deze wenken eene hoeveelheid practijk van den omgang met inlanders te vinden, die een beeld geeft van de moeilijkheden, welke aan een goed onderzoek verbonden zijn; moeilijkheden, die in sommig opzicht wel eenigszins zullen gelden voor alle onderzoekingen van dergelijken aard bij minder beschaafden, doch waarin aan den anderen kant bepaald inlandsche elementen zijn te onderkennen. Ook bij dergelijke onderzoekingen blijkt het weder een eerste vereischte te zijn het vertrouwen te winnen, de achterdocht op zij te

schuiven. „Een best mensch slaat in stilte de gelaatstrekken van iedereen gade, en in zijn gedrag is hij steeds voor gevaren op zijn hoede", zegt de Javaansche tekst van de Paniti Sastro, het „boek des gedrags" ¹⁾ genoemde Sanskritgedicht.

Zooals het geheele, hier behandelde onderwerp er een is van tweezijdigen aard, zoo bestaat ook de wensch tot verkennen aan beide zijden.

Wanneer het witte stoomscheepje met de Nederlandsche vlag aan den achterstevan voor het eerst de rivieren van Zuid-Nieuw-Guinea opstoot, trachten de inboorlingen soms het voor hen vreemde monster te bezweren, en wanneer dan het schip toch rustig verder stoot, wenden zij het gelaat af bij starre lichaamshouding, afwachting welk onheil met dat schip nadert. De menschen in dat schip noemt men dan wel „Katonni-onim", „zonnemenschen." Vreemdelingen, welke in 1897 de Bloe-oe Kajans op Borneo bezochten, werden begroet met door de vrouwen vastgehouden, brandende plehidingbast, dat door zijn stinkenden rook de booze geesten verdrijft. ²⁾

Anders bij een bezoek aan de Zuidwestereilanden in 1639, waaromtrent van de ontvangst der inboorlingen wordt verhaald:

„Hebben d'onse vriendelyck ontfangen ende een eeuwich verbondt (by eede nae hun wyse bevestight) gemaakt. Schenen van herten verblyt te zyn dat meer menschen buyten haar gevonden werden, die varckens vleesch aten".

Anders weder bij het doordringen in de binnenlanden van Flores, toen aan de daar eerst aankomende Nederlanders werd gevraagd, of zij nu de Japanners waren.

Uit dergelijke berichten kan men opmaken, dat ook de

¹⁾ *Tijdschrift v. Nederlands Indië*, 1843, II, blz. 236 e.v.

²⁾ NIEUWENHUIS. *Quer durch Borneo*, II, blz. 102.

inlander bij zijn eerste aanraking met den Europeaan er op uit is te verkennen: plaats van herkomst, aard en wezen, overeenkomstige zeden; dat alles kon hem de gerustheid geven, die in de plaats moet komen voor de beangstigende onzekerheid omtrent de menschen, die hij ontmoet. Doch voordat van weerskanten die zekerheid is verkregen, dient nog heel wat achterdocht te worden overwonnen; een achterdocht, die zelfs naast weldaden vermeende lagen ziet en waarmede geheel in strijd is de bewering, die men aantreft, als zou „elke Europeaan in hunne oogen een wonder zijn van bekwaamheid, van geleerdheid en van macht”, en als zou de blanke huid van den Europeaan uit een aesthetisch oogpunt gewaardeerd worden.¹⁾ Het aesthetische element moet al dadelijk terzijde worden gesteld, omdat uit de inlandsche kunst wel blijkt, dat de inlander een lichte huidskleur voor schoon houdt, zonder dat daarmede het wit van den Europeaan wordt bedoeld, doch veeleer een matgeel, dat aan sommige aristocraten onder de Javanen eigen is. En wat nu de bekwaamheid en geleerdheid betreft, ook daaromtrent moet men zich naar het schijnt niet te veel illusies maken; waar die den gewonen inlander blijken mochten, vindt hij daarin gewoonlijk niets bijzonders en komen zij hem als bij den Europeaan passend voor. Het is juist een veelvuldig gemaakte opmerking, dat wat in ons oog wonderen der techniek zijn, op den inlander een vrij onverschilligen indruk maken. Blijft „de macht”. Waar daartoe aanleiding bestaat, zal de inlander in sommige Europeanen personen zien, welke tot de toonaangevende gemeente behooren, en rekening houden met de plaats, die zij daarin innemen. Wat nog geheel iets anders is dan dat in den

---

¹⁾ *Berichten van den Sint-Claverbond 1896*, II, blz. 27 en PASTOR SIMON. *De positie van den Zendeling in de inlandsche maatschappij*, Baarn z. j. blz. 7.

Europeaan als zoodanig „een wonder van macht” zou worden gezien.¹⁾ Dat denkbeeld berust op een ernstig misverstand en miskent geheel de werkelijkheid, die eischt, dat een Europeaan door zijn gedrag, zijn woorden en zijn daden het vertrouwen en de bewondering moet verdienen. Hetgeen op nog veel meer bezwaren stuit dan velen meenen.

Wanneer op den Europeaan, die als persoon tegenover den inlander komt te staan en op wien noch eenige weerschijn valt van het Europeesch of het inlandsch bestuur, noch van andere, met de inlandsche gemeente reeds vertrouwd geraakte personen, instellingen of vereenigingen, de taak rust om aansluiting bij de inboorlingen te zoeken, is die taak waarlijk geen gemakkelijke. Want geenszins onverdeelde bewondering valt hem in den aanvang ten deel; veeleer minachting en kleineerende achterdocht. Hieromtrent stemt de ondervinding overeen van een drietal, in dienst der zending werkende kenners van inlandsche talen en zeden, de heeren ADRIANI, KRUYT en WIELINGA. DR. ADRIANI vertelt²⁾ hoe de zendelingen in den beginne (1893—1895) de minderen waren van de Toradja's in Midden-Celebes, omdat zij de taal en de zeden niet kenden, weshalve de inboorlingen al de vrijheden van hun adat tegenover de vreemdelingen te pas brachten, zonder toepassing van de beperking, welke de adat aan inlanders onderling oplegt. Immers, wie buiten de familie staat wordt weinig geteld; de vreemdeling is niet in aanzien; een kind spreekt beter de hun allen eigen taal dan hij; hij vraagt naar zeer bekende zaken. De Toradja's spraken in den aanvang een soort kindertaal tot de vreemdelingen. Van bewondering of ontzag geen

¹⁾ Zie blz. 39 e.v. en 76 hiervoor.

²⁾ *Onze Eeuw*, 8ste jaargang, 3de deel blz. 366.

sprake, veeleer een tot ontmoediging stemmende vernedering voor de domme vreemdelingen, die zelfs den weg niet kenden. In Nieuw-Guinea wandelden de Papoea's rustig op een stoomschip temidden van de blanken en hunne machinerieën, maar nauwelijks zagen zij een koe, een voor hen vreemd dier, of zij sprongen zeer geïmponeerd over boord in zee; de techniek der vreemdelingen liet hun onverschillig, een dier, dat zij niet kenden, maakte diepen indruk. De vreemdeling, die door den storm op de Balische kust werd geworpen, was vogelvrij; zoolang geen bloedvriendschap is gesloten, zoolang de vreemdeling niet tot de familie of tot den stam behoort, is men hem overal wantrouwend of vijandig gezind. Hierin ligt de verklaring, waarom een vreemdeling zelden onbetaalde hulp krijgt, en waarom een fout, door hem begaan, meer wordt uitgemeten dan een overtreding, door een stamgenoot bedreven.¹⁾ De natuurmensch ziet met medelijden neer op den Europeaan, die niet eens een kapes weet te hanteeren, die over een riviertje moet worden gedragen, die niet in staat is een flinken marsch te maken.

Wanneer de Toradja's in een oogenblik van welwillendheid iets goeds willen zeggen van de zendelingen is het steeds tot een ander: „Ze kunnen verbazend snel loopen”.²⁾ Dat men zonder eigenbelang tot den Soembanees komt, dat liefde tot het volk zelf het motief der nieuwe regelingen is, weigert hij natuurlijk eerst aan te nemen. Achter alle daden en woorden zoekt men een valstrik (WIELINGA, *Ind. Gen.*, 18 Februari 1913).

Waartoe deze voorbeelden? Om te doen uitkomen, dat men bij op een lageren trap van ontwikkeling staande volken

1) ALB. C. KRUYT. *De Inlanders en de zending*. Amsterdam 1907 blz. 49.

2) Aldaar blz. 86.

JAVAANSCH E BEGROETING.

coll. Kol. Instii.

vertrouwen en achting moet verdienen; om er nog eens den nadruk op te leggen, dat men tegenover inlanders niet meesterachtig bedillend heeft op te treden, maar met den wensch om hen te begrijpen; om te herhalen, dat men eerbied en achting alleen verwerft, als men die zelf betoont; om ten slotte te zeggen, dat er geen beter middel is voor het winnen van vertrouwen dan het spreken van de landstaal en de kennis van de den inlanders dierbare begrippen, zeden en gewoonten.

III.

Regeeringsinzicht.

Wanneer in politieke beschouwingen ten aanzien van onze koloniën wordt gewag gemaakt van saamhoorigheid der rassen, van onderlinge waardeering der rassen, van rassenspolitiek, dan wordt meestal niet bedoeld op de menschenrassen, die bij de inlandsche bevolking van Nederlandsch-Indië of bij de geheele koloniale bevolking te onderscheiden zijn, doch veeleer op hare indeeling voorzoover rassensonderscheid uitdrukking vindt in den rechtstoestand van verschillende bevolkingsgroepen. Er wordt dan vooral gedacht aan de drie hoofdgroepen, waarin ten aanzien van den rechtstoestand nu feitelijk ¹⁾ eene indeeling bestaat, te weten: 1. Europeanen en met hen gelijkgestelden (ongeveer 80 duizend); 2. Inlanders (ongeveer 39 millioen); 3. Vreemde Oosterlingen (ongeveer 600 duizend).

Hier dient verwarring voorkomen te worden. Want het is toch duidelijk, dat elk van deze groepen bevat verschillende rassen in den biologischen zin van het woord en dat, wanneer er waarlijk sprake was van eene rassensindeeling — om nu

---

¹⁾ Vergel. KLEINTJES, *Het Staatsrecht van Ned. Indië* 1911, I blz. 112.

van gelijkgestelde Japanners, Afrikaansche Christenen, enz. niet te spreken, — de Europeanen als zoodanig zouden kunnen uiteenvallen, de inlanders niet bijeen zouden hooren en de Vreemde Oosterlingen (Chineezen en Arabieren) zich allerzonderlingst vereenigd zouden vinden.

Indien men zich werkelijk zou willen bemoeien met de behandeling van het rassenvraagstuk in dien zin, dat men zou willen nagaan, welke bestuursmaatregelen wenschelijk zouden zijn om de verschillende in Nederlandsch-Indië levende rassen tot hooger welvaart en tot hooger geestelijke ontwikkeling te brengen, dan zou men zich geplaast zien tegenover een geheel andere groepenindeeling, die er — om nu bij de inlandsche bevolking te blijven — in grove trekken zoo zou uitzien: Maleiers, Papoea's en hunne kruising, die men met den overigens onjuisten naam Alfoeren pleegt aan te duiden.

Zouden wij er inderdaad in kunnen slagen naast de somatische raskenmerken van die groepen te komen tot eene vaststelling van haar verschillend psychisch erfelijk rastype, dan zou zeker de koloniale practijk daarvan een dankbaar gebruik maken bij haar streven om die verschillende groepen hooger ontwikkeling deelachtig te doen worden. Ten aanzien van het vraagstuk nopens de erfelijke rassenkarakters staat men thans nog vóór het begin van eenig concreet onderzoek en zij, die wenschen, dat bij het treffen van bestuursmaatregelen rekening wordt gehouden met de eigenaardigheden van de verschillende volksgroepen in Indië, zijn dan ook reeds verheugd, wanneer niet de inlanders over één kam worden geschoren met Europeanen of met Chineezen en Arabieren, maar wanneer zij als inlanders zonder meer tot hun recht komen of wat algemeen te wenschen ware, wanneer de verschillende ethnische groepen, waaruit de inheemsche bevolking bestaat met het oog op eigen kultuurbezit en omgeving, afzonderlijk in behandeling werden

genomen. Want dan ziet men wel niet acht geslagen op erfelijke psychische kenmerken, die het volgens velen in kracht zouden winnen van historische, ethnische en taalkundige onderscheidingen, maar dan komen toch tot hun recht de bijeenhoorende elementen, welke gelegen zijn in gemeenschappelijk beschavingspeil, taal, godsdienst, sociale verhoudingen, adatrecht, e.d. Hetgeen al heuchlijke winst is, zoodat bij verwarring van ras met ethnische groep (volk) wel in uitdrukking wordt gezondigd, doch de bedoeling voortreffelijk wezen kan, indien maar waarde wordt gehecht aan het eigene, dat verschillende volksgroepen kenmerkt, zij het dan dat een oordeel omtrent begaafdheid en karakters trekken van die groepen voorshands uiterst moeilijk te vellen is.

Aangenomen, dat de bevolkingsindeeling in verband met den rechtstoestand een gemakkelijke behandeling van het vraagstuk zeer bevorderen zou en dat dus voor het overzicht eene onderscheiding in Europeanen en met hen gelijkgestelden, Inlanders en Vreemde Oosterlingen aanbeveling verdient, wat bedoelt men dan wanneer in de hoogerbedoelde politieke beschouwingen sprake is van „de mogelijkheid om de verschillende rassen in elkaar op te lossen”, „het dooden van het rasbewustzijn” e.d.? Denkt men dan aan iets dergelijks als rasvermenging van bijvoorbeeld een Nederlandschen homo sapiens indo-europaeus dolichomorphus nordicus met h. s. australis veddaicus toala van Celebes of h. s. asiaticus mongolicus (volgens de systematiek van Ruggeri)? En meent men dan partij te kiezen ten opzichte van het vraagstuk nopens de mogelijkheid van den physiologischen dood van rassen?

Noch het een noch het ander schijnt het geval te zijn. Voorzoover sommigen niet denken mochten aan het verblijden van alle inwoners van Ned.-Indië met dezelfde legislatieve producten, het ten aanzien van bestuur en rechtspraak over

één kam scheren van Indische Nederlanders en Nederlandsche Indiërs, zal wel vrij algemeen bedoeld zijn op associatie, die met feitelijke rasmenging niet dan in ver verband staat.

Beoogt men niet tusschen alle inwoners van Nederlandsch-Indië op te wekken een gevoel van eensgezindheid bij het werken aan dezelfde kulturhistorische taak, op zulk een wijze, dat Insulinde en Nederland zich nauw verwant weten? En bedoelt dat ook niet de regeeringsverklaring, die getuigt van het streven om aan te kweeken het besef van saamhoorigheid van moederland en koloniën en al de bewoners dezer gebiedsdeelen door de bevordering der volksopvoeding en door de opwekking tot verdraagzaamheid op het gebied van den godsdienst en de onderlinge waardeering der rassen? Inderdaad, wanneer men de millioenen inlanders bereid zal vinden mede te werken aan die gemeenschappelijke taak en wanneer het ons Nederlanders waarlijk ernst is in die richting te streven naar associatie, dan kan de grondslag geen andere zijn dan verdraagzaamheid en onderlinge waardeering. Van inlandsche zijde waardeering — zooals die bij sommige der verlichte elementen reeds bestaat — van hetgeen zij in stoffelijk en geestelijk opzicht aan de Nederlanders danken of van hen nog verwachten, en van Nederlandschen kant waardeering van hetgeen er aan goeds en veelbelovends in de inlandsche maatschappij wordt aangetroffen of door ontwikkeling van hoofd en hart te hopen is. Het streven naar associatie kan dus slechts gericht zijn op toenadering van weerskanten en het kan niet leiden tot goede uitkomst, wanneer niet bij den inlander levendig is de neiging om bij den Nederlander ter school te gaan en wanneer door den Nederlander niet de behoefte wordt gevoeld om deugdelijk kennis te nemen van wat er voor hem in de inlandsche maatschappij te leeren valt.

De onderlinge samenwerking blijft en wordt immer meer noodzakelijk; de toekomst van Nederlandsch-Indië zal daarvan hoe langer hoe meer afhankelijk blijken, want eerst als medewerking op groote schaal van de inlandsche bevolking aan het koloniale werk in zijn uitgebreidsten zin zal zijn verkregen, kan verwacht worden, dat werkelijk zal worden geraakt tot opheffing tot hooger beschaving van de tientallen millioenen, die aan de Nederlandsche zorgen zijn toevertrouwd.

Haast op alle gebied is de samenwerking van Nederlander en inlander noodig om tot goede resultaten te komen, niet slechts uit een oogpunt van tempo en omvangrijkheid, ook in verband met het gestelde einddoel van eensgezindheid. Als een in dit opzicht zeer te waardeeren beginsel is dan ook te beschouwen het onlangs door de regeering vastgestelde (blz. 4 *Mem. v. Antw.* 2de Kamer, Ind. Begr. 1914) principe, dat om billijkheidsredenen bij het bekleeden van gelijke betrekkingen en het voldoen aan gelijke voorwaarden aan Europeanen, inlanders en vreemde oosterlingen gelijke bezoldiging zal worden toegekend.

Indien gevraagd zou worden, welke houding de regeering aanneemt ten aanzien van de geestelijke en de economische ontwikkeling van de inlandsche bevolking, dan zou men die houding met betrekking tot de niet ter zijde gestelde of verdwenen inlandsche toestanden en instellingen (blz. 73 e.v.) hoofdzakelijk kunnen aangeven in drieërlei opzicht. De regeeringsbemoeienis te dien aanzien vindt men terug in *verbodiging*, *bescherming* en *ontwikkeling* van de inlandsche maatschappij en de daarin levende denkbeelden.

De *verbodiging* van de inheemsche opvattingen waarborgt de wet ten aanzien van den godsdienst, in beginsel ook met betrekking tot het eigen recht en eveneens zooveel mogelijk ten opzichte van het behoud van de eigen bestuursinstellingen.

De *bescherming* van de inlandsche bevolking, die een der gewichtigste plichten van den Landvoogd is, strekt zich niet alleen uit bij den tegang van willekeur te haren opzichte van wien ook, maar de zorg voor de economische belangen komt eveneens tot uiting bij de bescherming van nuttige bedrijven en bij sommige belemmeringen in het verkeer van vreemde oosterlingen. Die bescherming valt vooral ook op te merken op agrarisch gebied, dat naast de handhaving van de rechten der bevolking op den grond een beeld te zien geeft van den in vergelijking met andere bevolkingsgroepen economisch en misschien ook geestelijk en lichamelijk minder krachtig geachten inlander. Wenschen de gouvernementsbepalingen hem te behoeden voor benadeeling door anderen, waar het betreft zijne irrigatiebelangen en bij het verbinden van zijn arbeidskracht, vooral de regeling van het grondbezit toont de ter bescherming over hem uitgestrekte hand. De overdracht van bezitrecht op grond door inlanders op niet-inlanders is van rechtswege nietig. Een dergelijke bepaling houdt verband met het verlangen om den inlander te beschermen tegen zijn eigen zucht naar direct geldelijk voordeel, waarvan ondernemende niet-inlanders gebruik zouden kunnen maken om den inlanders hun bouwgrond afhandig te maken. Bij het huidige stadium van economische ontwikkeling der inlanders en hun maatschappij schijnt deze maatregel uit een oogpunt van rassenpolitiek in vele opzichten nog aanbevelingswaardig, omdat bij den te verwachten omvangrijken overgang van de bouwgronden der inlanders aan Europeanen of aan vreemde oosterlingen een vergroot inlandsch proletariaat de tegenstelling met personen van anderen landaard scherper zou doen uitkomen dan thans, nu vele inlanders door hun grondbezit gezeten lieden zijn en blijven. De grootere kracht, die er uit economisch en wellicht ook uit anderen hoofde van

de niet-inlanders wordt geacht uit te gaan, heeft voor de inlanders eveneens bescherming in het leven geroepen ten aanzien van den verhuur van hunnen grond.

Het streven tot stoffelijke en geestelijke *ontwikkeling* van de inlandsche maatschappij blijkt uit het bestuurssysteem in den ruimsten zin, terwijl ook van zedelijke, verstandelijke en maatschappelijke verheffing van den inlander door particulieren en vereenigingen het belang wordt erkend door de regeering, die te dien aanzien van hare gunstige gezindheid o.a. doet blijken door financieelen steun. Het openbaar onderwijs voor de inlandsche bevolking met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen is een voorwerp van aanhoudende zorg van het gouvernement. Die zorg openbaart zich bij den steun van regeeringszijde voor het volksonderwijs, dat uitgaat van de inlandsche gemeenten, en verder in de openbare inlandsche scholen voor lager onderwijs, die hoe langer hoe meer opgericht worden zoowel voor de kinderen van aanzienlijke en gegoede inlanders als voor de kinderen der inlandsche bevolking in het algemeen. Cursussen van voortgezet en uitgebreid lager onderwijs, zoomede de inrichtingen van middelbaar Europeesch onderwijs zijn voor inlanders toegankelijk.

Vakonderwijs wordt o.a. gegeven aan kweekscholen voor inlandsche onderwijzers, opleidingsscholen voor inlandsche ambtenaren, de scholen voor opleiding tot den medischen en den veeartsenijkundigen dienst, de opleiding voor inlandsche rechtskundigen, de ambachtsscholen, de ook voor aanstaande inlandsche ambtenaren bestemde landbouwschool, de cultuurschool, enz. Deze scholen dragen er toe bij om te zorgen, dat naast de nieuwe behoeften, die de aansluiting aan het wereldverkeer en verbeterde communicatiemiddelen met zich brengen, nieuwe bronnen van bestaan worden geopend om in die behoeften te voorzien. Het volkskrediet-

wezen verschaft stoffelijke hulp- en bedrijfsmiddelen aan inlanders en wil inlandsche beroepen en bedrijven, handel en nijverheid bevorderen en den spaarzin trachten op te wekken en aan te moedigen.

Bestuur, rechtsspraak, handhaving van justitie en politie, de arbeidsinspectie, het geneeskundig toezicht, dat den staat van de volksgezondheid onderzoekt en middelen ter verbetering aanwijst, overheidszorg vóór den landbouw, die maatregelen beraamt, waardoor aan den inlandschen landbouw blijvend meer bevredigende resultaten worden verzekerd (irrigatie); de burgerlijke veeartsenijkundige dienst, de zorg voor het boschwezen, den handel en de nijverheid; de zorg voor een uitgebreid stelsel van allerlei wegen en middelen van gemeenschap; dat alles laat een omvangrijke regeeringsbemoeienis zien.

Dat die bemoeienis geen vat zou geven aan critiek, wie die het beweren zou? Dat met name verlangens om meer, om beter, om sneller, om eerder op goeden of minder goeden grond kunnen worden geuit, wie die het zich zou ontveinzen? Maar uit deze korte mededeelingen blijkt toch wel, dat in den Indischen Archipel een omvangrijk apparaat werkt aan de verheffing van de inlandsche volken en — het kan er worden bijgevoegd — op eene wijze, die in menig opzicht prijzenswaardig is en dan ook door bevoegde buitenlandsche beoordeelaars met lof wordt vermeld, en die in ieder geval de vergelijking met hetgeen door andere naties op dergelijk gebied wordt verricht, kan doorstaan.

De door ons verkregen koloniale uitkomsten zijn echter voor een niet gering gedeelte toe te schrijven aan den aard en de ontwikkelingshoogte van de inlandsche volken, die wij te leiden hadden. Het loont de moeite om zich rekenschap te geven van die ontwikkelingshoogte, want, leidt de kennis-

neming van de daarop betrekking hebbende gegevens tot de uitkomst, dat in vele opzichten een beeld wordt verkregen, overeenkomende met dat van andere volken, welke op een dergelijk beschavingsniveau staan of stonden, dan kan de gevolgtrekking zijn, dat wij in Indië te doen hebben met een niet op zich zelf staand geval, en dat wij daar menschen hebben op te voeden wier ontwikkelingshoogte althans ook elders is of was op te merken. De volkenkunde wijst dan niet op een in dit opzicht achterlijk volk zonder toekomst, maar op parallellen, die, ook zonder dat men let op erfelijke psychische eigenschappen en geestelijken aanleg, hoop kunnen geven op gewenschte beschavingstoekomst.

Nu doet het stadium van ontwikkeling, waarin sommige Indische volken thans verkeeren, in menig opzicht aan onze middeleeuwen denken. Wijlen dr. BRANDES heeft de letterkunde der Javanen eene volslagen middeleeuwsche genoemd en dr. HOESEIN DJAJADININGRAT¹⁾ heeft gewezen op den in hoofdzaak gelijksoortigen geest, waarmede zoowel de Javaansche als de middeleeuwsche geschiedschrijving is doortrokken; in beide zijn de begrippen omtrent geschiedenis en geschiedschrijving ongeveer dezelfde. Het betreft hier de Javanen, die met de Baliërs en enkele andere volken op den hoogsten trap van beschaving onder de in den Archipel levende volksgroepen staan; bij de groote massa treft men zoowel bij hen als in het algemeen bij op lageren trap van ontwikkeling staande volken eigenschappen aan, die overeenkomen met die, welke de beschrijvingen van de meeste natuervolken doen kennen. Het weinig besef van de absolute waarde der dingen, bijvoorbeeld van den tijd en van het leven van den mensch;

---

¹⁾ *Critische beschouwing van de Sadjarah Banten*, Leidsch proefschrift 1913, blz. 308 e.v.

JAVAANSCHÉ REGENT IN DE OFFICIEELE KLEEDING.

coll. Kol. Instit.

phot. Nieuwenhuis.

de bij gemis aan breideling bij de machthebbenden heerschende neiging tot willekeur, zooals wij die uit de voormalige onafhankelijke streken kennen; de wreede straffen, het geringe economische besef, het zijn alle eigenschappen, die men in de meeste inlandsche maatschappijen kan opmerken en die ook aan andere, nog niet op betrekkelijk hoogen trap van ontwikkeling staande, samenlevingen eigen zijn en waarmede eene koloniale regeering rekening heeft te houden, wanneer zij middelen beraamt, die tot verbetering moeten leiden. In hoever zij daarin slagen zal, hangt niet alleen af van den thans bereikten beschavingstoestand, maar vooral ook van den lichamelijken en geestelijken aanleg der inlanders en van hunne karaktertrekken.

En nu loont het zeker de moeite om na te gaan, welke te dien aanzien de meening is van de regeering met haar langdurige ondervindingen betreffende den omgang van hare ambtenaren met de bevolking.

De vraag of het regeeringsinzicht met betrekking tot de denkbeelden omtrent den juisten omgang met inlanders in dit opzicht van waarde kan worden geacht, moet bevestigend worden beantwoord. Dat inzicht, blijkend uit tal van voorschriften, welke in den loop der tijden aan de landsdienaren zijn verstrekt, kan zelfs in eenige mate dienst doen bij de beoordeeling van de karaktereigenschappen van den inlander onzer koloniën, omdat in de regeering veel meer dan in een persoon een constante beoordeelaar is te zien, constant door den langen duur van hare waarnemingen, constant ook door het ten aanzien van de inlandsche maatschappij ingenomen standpunt, voorzoover met geringe machtsmiddelen veel moest worden bereikt. Bovendien geeft de waardeering van de regeering eenigen waarborg, omdat zij zich in hare „beste oogenblikken” (b.v. bij de oplossing van politieke moeilijk-

heden, het onder bestuur brengen van pas veroverde streken) rekenschap gaf van een goede gedragslijn ten opzichte van den inlander en dan de adviezen inwon van degenen, die in haar oog de beste raadgevers en kenners van den inlander waren. In een reeks van regeeringsuitingen betreffende den omgang met inlanders zijn dus gegevens te zoeken voor het antwoord op de vragen: hoe deden de inlanders zich kennen; welke klippen liggen er voor den Europeaan in het gemeenschappelijke Europeesch-inlandsche vaarwater; welke koers moet daar worden gezeild om tot goede uitkomst te geraken?

In het algemeen geeft zulk een reeks van voorschriften dit heuchlijk feit te zien, dat reeds in tijden, waarin de inlanders niet belangrijk van intellectuele en moreele eigenschappen veranderden, er een ommekeer is ontstaan in de wijze, waarop men hen en hunne eigenaardigheden bezag.

De stemming van de Europeanen ten aanzien van de inlanders wijzigde zich in de 19de eeuw in die mate, dat gerust van een ommekeer sprake kan zijn. Het verschil in zienswijze bij den West-Europeaan van vroegeren en lateren tijd was toch niet meer of minder, dan dat eene verandering is ontstaan van het letten op zich zelf, op eigen voordeel, op eigen heil tot het met belangstelling gadeslaan van de inlandsche wereld, die geleid heeft tot waardeering en het stellen van den eisch, dat een koloniaal bewind alleen dan zin heeft en alleen dan slagen zal, wanneer het als voor naamste doelwit het welzijn van de inheemsche bevolking beoogt. Het gewicht van deze "ethische politiek", die thans wel door ieder in den lande wordt voorgestaan, deed zich meer en meer gelden, naarmate de volkenkunde in beteekenis won. De gegevens, die van heinde en ver met betrekking tot natuurvölker en halfbeschaafde volken waren verzameld en de waarde, welke aan die gegevens werd gehecht met

betrekking tot vroegere ontwikkelingsstadiën van onze eigen maatschappij, deed de kennisneming om der merkwaardigheidswil groeien tot belangstelling en eindelijk tot humaniteits-overwegingen, die het eigenbelang deden vervagen en alle bekende volken in den waardeeringskring opnamen. In de eerste plaats die lagere volken, voor wier welzijn verantwoordelijkheid werd gevoeld, met wie men zich door de geschiedenis vereenigd ging beschouwen en geroepen om na een proces van stoffelijke, geestelijke en zedelijke ontwikkeling, samen te werken aan een gemeenschappelijk doel, waarbij duidelijk bleek hoe moeilijk het in den aanvang is bij die samenwerking de juiste rolverdeeling te kiezen en den juiste afstand te bewaren.

Allereerst in den wederzijdschen omgang.

Bootste de Europeaan de inlandsche grooten na, hij was geneigd als deze zijn ondergeschikten te behandelen op eene wijze, die vaak niet van een inlander en uiteraard nog veel minder van een Europeaan kan worden gedoogd. Trachtte de Europeaan zich gelijk met den kleinen man te stellen, hij leed gevaar onder den voet te worden geloopt en hij stond in elk geval waar zijn plaats als brenger van beschaving niet was. Waar inlanders zich Europeaan waanden, zag men uitingen, die later betreurd werden. Het waren de fouten, die bij een zoo moeilijke arbeidsverdeeling wel moesten voorkomen, doch die aanwijzingen konden zijn om tot beter te geraken. Tot beter, dat wil zeggen, tot een omgang waarbij met wederzijdsche waardeering en met aanvulling in elkanders tekort aan kennis van zaken, wordt gewerkt aan den gemeenschappelijken arbeid om de inlandsche menschen en de inlandsche maatschappijen te verheffen en met geduld en beleid op te voeren tot hooger peil van beschaving.

Omtrent de wrijvingen, daarbij ontstaan tusschen de personen, welke uit Europa kwamen om aan die taak te werken, en hunne medearbeiders in het verre tropenland, kan de geschiedenis leeren; en die wrijvingen kunnen in engeren zin ook gezien worden uit de regeeringsvoorschriften, voorzoover die betrekking hebben op den omgang van de landsdienaren met de aan hunne zorgen toevertrouwde inlanders.

Men kan ten aanzien van deze voorschriften drie verschillende tijdperken onderscheiden: dat van de Oost-Indische Compagnie, dat van de overheerschingsdenkbeelden en dat van de ethische opvatting van onze koloniale taak en het streven om de inlandsche gemeente op te voeden tot medearbeiders aan de verheffing van hun maatschappij. Uit elk van deze drie tijdperken worden eenige kenmerkende voorschriften medegedeeld, die kunnen inlichten nopens de wijze, waarop de regeering den inlander zag, en waaruit tevens eenigszins een karakterbeeld van dien inlander kan worden opgemaakt.

In den tijd van de Oost-Indische Compagnie was aan een eigenlijke gedragslijn ten aanzien van de wijze, waarop de inheemsche bevolking behandeld diende te worden, bijna nergens behoefte, al schreef reeds de instructie van 17 Maart 1632 aan den gouverneur-generaal HENDRIK BROUWER en de raden van Indië voor, wel te letten en iedereen te belasten, dat alle Indiaansche natiën vriendelijk getracteerd en jegens hen niet onbehoorlijk geprocedeerd zou worden, en al wenschte de instructie van 1650, dat de Amboneezen tegen alle geweld beschermd en vriendelijk onthaald moesten worden, en dat bij het leveren van de giroffelnagelen niemand schade leed. Wel gold dit onderwerp van politiek hier minder, daar meer voor de inboorlingen binnen de wallen der Compagnies-ves-

tingen en voor de bewoners van de naaste omgeving der factorijen, maar met de groote massa der bevolking van Indië kwam het handelslichaam niet in onmiddellijke aanraking; het voerde een politiek ten aanzien van inlandsche bestuurders, die zich wijzigde al naarmate de Compagnie in die bestuurders vrijwel onafhankelijke regeerders had te zien of hare stedehouders-regenten, die ook in dat geval hunne onderhoorigen geheel naar 's lands wijs konden blijven behandelen. Wanneer maar die wijze van landsbestuur en volksbehandeling leiden kon tot zwaarbevrachte schepen met lichtbetaalde lading. De eerbiediging van de landsinstellingen en de rechtsbegrippen der bevolking was toen dan ook niet anders dan eene onthouding van invloedsuitoefening op de aanraking tusschen hoofden en inboorlingen, om die hoofden de gelegenheid te laten de hun gestelde eischen naar behooren te vervullen. Eerbiediging uit eerbied voor eigen bedrijf; vraag naar statistische gegevens later ter betere contrôle van hetgeen uit veld en bosch te voorschijn kwam en ter becijfering van volksenveekracht ter voortstuwing van de zaken der Eedle Compagnie.

Waar zij geen macht bezat en waar dus tegen elken prijs de inlandsche machthebbers te vriend moesten worden gehouden of gezorgd moest worden, dat hunne genegenheid niet ging naar Engelschman of Portugees, trachtte zij zich door geschenken in de gunst te dringen. Geschenken, die men gaarne door tegengeschenken in evenwicht zag gehouden, zooals blijken kan uit het volgende gedeelte van een brief van den gouverneur-generaal van Diemen (1636) aan heeren bewindhebbers:

„Omme den Coninck van Atchyn in devotie te houden, tegen die van Malacca t'animeren ende in de procure des pepers niet te versuymen, is besendingh derwaerts gedaen den 14en September laest per 't schip de Revengie, van hier

door de Straete Malacca gevaeren. Wij hebben daarmede aen gemelten Coninck geschreven ende desselffs voor dato ontfangen missive beantwoort. . . . . Onse schenckagie is geweest twee Persische paerden, ses jachthonden ende een picol sandelhout. De paerden heeft betaelt met 2 catty Atchyns gouth ende 10 Tayl voor de honden; compt te wesen 440 Ra per catty, Ra 1100 ofte 2805 guld; sulcx dat onse vereeringe wel betaelt is. . . . .”

Het voorschrift om de inboorlingen „met alle mogelijke voorzichtigheid te behandelen en de zoetste middelen te gebruiken om in geen contentie van wapenen met hen te komen” had dan ook voornamelijk betrekking op de inlandsche bestuurders en op de te verwerven of te behouden voordeelige markt, zoo al niet gevoel van eigen onmacht er de voornaamste oorzaak van was.

Want elders in de vrijgemakkelijk te beheerschen Moluksche eilanden met hun beperkt binnenland rekende men, ondanks schoonschijnende voorschriften, haast alle middelen tegenover de inlanders geoorloofd, daar mildheid ten aanzien van andersdenkenden, laat staan vriendschap tusschen Mohammedanen en Christenen, toen haast ongelooflijk scheen. Tegenover vijanden van den waren God was list, bedrog, kwade trouw, ¹⁾ woordbreuk, toelaatbaar; te hunnen aanzien behoeften geene

---

¹⁾ Een dergelijke redeneering vindt men in een Javaansch verhaal omtrent den oorsprong en het begin van den opstand van Dipānēgārā op Java in 1825 (*Bijdragen* 1859, blz. 163). Daar heet het dat Dipānēgārā *alleen voor het uiterlijk* met de Hollanders op goeden voet stond, want hij was gedachtig aan de leer: „hij wist, dat de mensch, wat de godsdienst betreft, zich voor alle dwalingen moet wachten. Indien zijn geloof ijdel wordt, dan wordt hij door God verworpen en verstooten, en niet gerekend te behooren tot het volk van den geliefden Profeet. Daarom moet hij deze wereld maar laten begaan; als hij maar de toekomstige beërft.”

middelen te worden ontzien om tot stoffelijke voordeelen van de Compagnie te geraken.

Intusschen moge het koloniale handelssysteem van die dagen tot zulke opvattingen geleid hebben, internationale menschelijke stemmen ontbreken ook in die tijden niet.

Wanneer DE BARROS verhaalt¹⁾, hoe in 1529 een varken van den Portugeeschen bevelhebber van Tidore, Don JORGE DE CASTRO, in het geheim door de bevolking werd afgemaakt en hoe Don JORGE daarna des konings oom liet gevangen nemen en hem met een stuk spek in 't aangezicht liet smeren „hetwelk de grootste smaat is die men een Moor kan aandoen", zoodat het volk in opstand kwam, gaat hij aldus voort: „hetwelk gemeenlijk plag te geschieden als de Princen of haare Dienaars met de overwonnene zoo baldadig te werk gaan, en zig meesters van haare Lighaamen en niet van haare genegentheden maaken. Want daar zijn geene bezettingen van krijgsvolk of Gevankenen, die de Onderdaanen meer in bedwang en in een ligt gedraagen werdende dienstbaarheid houden als een minnelijke Regeeringe, en in tegendeel gaan de Landen noit meer verlooren of koomen meerder tot verval als door de straffigheid en onzagtigheid der Heeren omtrent de Onderdaanen; te meer als het Vreemdelingen zijn of dat zij niet lang Heeren der gemelde Landen zijn geweest."

Of wanneer in DAMPIER's reisverhaal²⁾ wordt melding gemaakt van onoordeelkundig optreden van den Engelschen Gouverneur van Bengkoelen in 1690, dan treft men deze verzuchting aan: „menigmaal loopen de vestingen zelfs gevaar

¹⁾ JOAN DE BARROS, *Staat-rugtige scheepstogten en krijgsbedrijven ter handhaving van der Portugeezen Opferbestuur in Oost-Indien*. Leiden 1707, blz. 188.

²⁾ WILLIAM DAMPIER's *Reystogt rondom den aardkloot* uyt het Engelsch in 't Nederduyts overgebracht door W. SEWEL. Amsterdam 1717.

door onbescheydene tergingen van de nabuurige volkeren, *die zo wel als alle andere menschen best door billijkheid en oprechte handeling geleyd worden.*"

Of wanneer wij zien, hoe de gouverneur van Ambon, STEVEN VAN DER HAGHEN (1617) zich verdiept in de vraag of de Compagnie wel het recht had den inlandschen handel tusschen de Indische eilanden te verbieden, en van meening is, dat zij alleen door eerlijke concurrentie tegen de inlandsche handelaren zoude mogen strijden, blijkt toch wel, dat deze en gene zich zeer goed bewust was, dat zelfs Mohammedanen en heidenen soms reden hadden om op de onzen verbittert te zijn. Bij VAN DER HAGHEN treft men naast verdraagzaamheid beginselen van een goede politiek jegens de inlanders aan; hij pleit voor een behoorlijke behandeling van de hoofden, die niet moesten worden „geblameert ende gescholden en gesocht tot niet te brengen." Hij is van oordeel, dat men niet buiten hen om tot gewichtige maatregelen moet overgaan, omdat „met hunne raadt ende assistentie de questie ende 't verschil haest gevonden soude worden"; hij beseft dat „heidenen te bekeren tyt moet hebben" en dat „degene, die eenige vruchten onder de heidenen ofte moren sullen doen, moeten stille, degelicke, godtvruchtige mannen wesen, die met goede exempelen, deuchdelick ende vreetsaem van leven die menschen voorgaan, ende niet wispelturich noch lichtvaerdich van ongebonden leven, die overal met de neuse willen bij wesen. Sulcx is gene daer dese menschen op sien ende niet op grote geleertheid."

Zulke stemmen waren in dien tijd echter nog uitzonderingen; over het algemeen had men de oogen gericht op handelswinsten en niet op hetgeen de bevolking wenschte of van noode had, tenzij dit voor goeden prijs te leveren was. De matroos-koopman-soldaat wenschte inlichtingen omtrent

ankergrond en bezeiling, omtrent producten des lands, de behoefte aan handelswaren, de tijden op welke de landsvoortbrengselen verhandeld werden, den handel met naburige streken, de bewapening en de wijze van oorlogvoeren der inheemsche stammen, zoomede omtrent de wijze om deze goed voor den handel te stemmen.

Toen opperkoopman CHRISTIAEN FRANCXZ in 1621 met het schip de Hont naar Mindanao voer, kreeg hij in opdracht een onderzoek in te stellen naar de volgende onderwerpen:

„Wasch ende cocoss oly, oft die daer in quantiteit te becomen is ende wat tyd daer naer wachten soudē moeten. Soo daer eenige slaven redelyck coop te becomen waren mocht eenige mede brengen; bissayuers (Bisayas) die cloeck syn. In fyn laet niets onvernomen met de omstandicheyt van dien als den aert vant lant, d'elevatie van dien, alsmede de gelegentheyt met syne bayen, hoecken ende eylanden, hare streckingen, den aert vant volck, hare religie en ceremonie met datter aen dependeert.”

Het ging in dien tijd uitsluitend om 'tgeen het land opleverde en wat de bevolking koopen wilde, en wat de zeden betreft om de door den volksaard gewenschte ceremoniën, tencinde in de gunst van machthebbers en inlandsche kooplieden te komen. Dat waren naast het terugdringen van Portugeezen en Engelschen mede de voornaamste onderwerpen, welke in de opvolgende instructies van de uitgezonden gouverneurs-generaal in hunne aandacht werden aanbevolen.

In hoofdzaak bleven de dienaren van de Compagnie voortdenken in de economisch-geografisch-maritiem-militaire lijn en zij brachten het over het algemeen daarin niet veel verder dan de Weledele Gestrenge Grootachtbare Heer NICOLAUS ENGELHARD, Provisioneel Eerste Raad en Directeur-Generaal van Nederlandsch-Indië, mitsgaders Gouverneur en Directeur

op en langs Java's Noord-Oostkust, die in het begin van de 19e eeuw voor de belangen van den inlander te waken had en de meening was toegedaan, dat de Javaan „nog, als het ware, gelijk de beesten met dwang en slagen gedreven moet worden” en dat de belangen van het vaderland vorderen „den Javaan steeds te houden in die voor ons so voordeelige sluimering welke hem belet zijne eigene krachten te leeren kennen of te gevoelen dat hij buiten ons gelukkiger zoude kunnen zijn.”

Na zulk een tijd van dorheid kon eenige verkwikking niet lang meer uitblijven. DAENDELS reeds dacht aan schikkingen tot verbetering van het lot van den Javaan en wenschte inlandsch onderwijs en wat bovendien tot zijne verdienste niet verzwegen mag worden: hij onderzocht en liet onderzoeken. Hij gevoelde, dat bestuursmaatregelen kennis tot grondslag moesten hebben, dat besturen op wetenschap gegrondvest moest zijn; hij was in dit opzicht de voorlooper van RAFFLES en zijn raadsman MUNTINGHE, die voorgelicht door DIRK VAN HOGENDORP in zijn rapport van 14 Juli 1817 no. 65 (te vinden in S. VAN DEVENTER, *Landelijk stelsel* Dl. I, blz. 281) aan Commissarissen-Generaal aanbeval eene gelijke bescherming van alle klassen en rangen van onderdanen en aantoonde, dat achter het mom van den handhaver van den alouden adat door de hoofden en den oplegger van het zoogenaamd gewillig gedragen zachte juk de despoot verscholen ging, die alle „drijfveeren tot menschelijke werkdadigheid” ontnam aan den inlander, die hoe diep men hem ook „gelieve te vernederen, mensch blijft en de attributen van de menschheid zijn de zijne. Hij heeft onderhoud en voeding noodig. Hij voelt een ingeschapen trek tot verbetering van zijn staat. Hij heeft zijne begeerlijkheden, zijne lusten en vermaken. Hij heeft zijn driften, zijn hoogmoed en verwaandheid. Hij heeft zijn gebreken, zijn buitensporigheden en vices.”

DESASCHÖÖL IN DE PREANGER-REGENTSCHAPPEN.

coll. Nat. Instit.

phot. Charles & Co.

Zoo geraakte men eindelijk in het goede spoor, dank zij den overgang van de Indische bezittingen aan den Staat en dank zij ook het Engelsche tusschenbestuur, dat naast de uitbreiding van den Europeeschen invloed met kracht het onderzoek naar gegevens omtrent land en volk ter hand nam. Met welk een uitslag en met welk een ijver door de Nederlandsche bestuurders voortgezet, bleek al spoedig uit twee merkwaardige uitingen van bestuursorganen omtrent de, ten aanzien van de inlandsche bevolking, te volgen gedragslijn.

De eerste betrof de rechtstreeks bestuurde Amboneezen, de tweede de onder rechtstreeksch bestuur gebrachte bevolking van de na den Java-oorlog in 1830 ingelijfde gewesten Madioen, Kediri, Bagelen en Banjoemas.

In het reglement op het binnenlandsch bestuur en dat der financiën op Amboina en onderhoorigheden in *Ind. Stbl.* 1824 No. 19a werd overeenkomstig eene dergelijke bepaling in het gelijknamige reglement voor Java in *Stbl.* 1819 No. 16 aan den resident opgedragen bijzonderlijk te zorgen, dat door niemand, wie het zij, eenige knevelarijen, geldaspersingen, dwangarbeid, mishandelingen of willekeurigheden jegens de inlanders gepleegd zouden worden, maar dat hun allen volkomen regt moest wedervaren en aan al de ingezetenen de gelegenheid moest worden verschaft tot vrije klacht.

Bovendien waren in de bekende publicatie van den gouverneur-generaal VAN DER CAPELLEN aan de volkeren van Amboina van 15 April 1824 de volgende woorden te lezen:

„Wij hebben in dengeen, dien wij het opperbestuur over u hebben toebetrouwd en die met onzen wil en met onze bedoelingen bekend is, eenen waarborg voor de zachtheid en lankmoedigheid, met welke verongelijken zullen worden aangehoord, en voor de regtvaardigheid, met welke ieder, die tot hem komt, zal worden behandeld; maar wij vertrouwen

ook, dat in hem de man zal worden gevonden, die ongehoorzame, weerspannige of lasterlijke ingezetenen met klem zal weten te bedwingen en te straffen. Wij willen, dat hij een zorgvuldig en medelijdend vader voor alle goeden en vooral voor lijdenden en onderdrukten, maar ook een streng en onverbiddelijk gebieder voor alle kwaadwilligen zij."

Merkwaardiger en getuigende zoowel van eene groote mate van kennis van de Javanen en van de Javaansche toestanden als van een ernstig streven om tot een goed bestuursbeleid te geraken, was echter de instructie (dd. 7 Mei 1830) door de commissarissen ter regeling van het rijk van Djocjokarta, P. MERKUS, J. J. VAN SEVENHOVEN en kolonel NAHUY, gegeven aan de ambtenaren, die belast waren met het invoeren van ons gezag in de Vorstenlanden, de Montjogorosche en andere districten, die na den Java-oorlog aan het gouvernement waren overgegaan. In die, ook voor den tegenwoordigen tijd nog zeer interessante instructie komen, na een uitmuntend betoog omtrent het nut van een juiste omgang met de inlanders van het nieuwe gouvernementsgebied, en na eene uiteenzetting van de schromelijke gevolgen, welke de verwaarloozing van den plicht om die inlanders behoorlijk te behandelen met zich brengt, sommige gegevens nopens den Javaanschen volksgeest voor, die den kenner van den inlander (VAN SEVENHOVEN?) verraden en die aldus luiden:

„Omtrent de wijze, waarop de Javaan moet worden behandeld, bestaan zeer verschillende begrippen. Daar zijn er die een hoogen toon, een stijf en stroef voorkomen geschikt oordeelen om onze waardigheid op te houden en te doen gelden; anderen meenen door eene groote gemeenzaamheid, door vroolijkheid en ongedwongenheid in de behandeling zelfs van de belangrijkste aangelegenheden de genegenheid der Javanen te winnen, terwijl het de aandacht ontglipt der eersten, dat

hunne koele terughouding onaangenaam moet zijn en afschrik moet geven, en der anderen dat hunne vrije en losse toon wantrouwen verwekt, vrees voor te weinig belangstelling, en dikwijls doet verzuimen het bewijzen van die onderscheiding waarop de Hoofden zoo veel prijs stellen; deze beide uitersten missen het doel; van hen eindelijk behoeft geen melding gemaakt te worden, die in hunne onverstandige trotschheid of laakbare onverschilligheid, hunne wrevelachtige grillen botvierende, den eenvoudigen Javaan grieven, ja zelfs zijn bestaan verbitteren. Zoodanige handelwijze zal voortaan niet meer worden geduld en zij die zich daaraan schuldig maken zullen als ongeschikt voor de hun toebetrouwde betrekkingen onvermijdelijk daarvan worden ontslagen.

In ons bestuur over den Javaan moeten wij uitgaan van de waarachtige waarheid, dat onze door ontwikkeling van verstandelijke vermogens zedelijke meerderheid eenen diepen indruk heeft gemaakt, die niet behoort te worden verminderd; met overwegende waardigheid moeten wij hem regeren en eene bepaalde doch tevens gematigde heerschappij over hem voeren, daarbij zorgvuldig alle godsdienstige begrippen, deugdelijke maatschappelijke instellingen en regten ongekrenkt latende; zijne onschadelijke vooroordeelen moeten wij niet bespotten maar daaraan toegeven en die zelfs, welke eene nadeelige strekking kunnen hebben, met verstand en zachtheid leiden. Onze bestendige pogingen moeten zijn verbetering van zijnen toestand en bevordering van de overtuiging dat onze regering eenen heilzamen invloed op zijn lot heeft; deze beginselen moeten de ambtenaren zich vast inprenten en dezelve steeds voor oogen hebben.

Een beschaafde omgang, beleefde manieren, een toon van welwillendheid en genegenheid zullen altijd de uitwerkselen hebben dat dezelfde gevoelens worden opgewekt en wederkeerig ondervonden.

In het algemeen is de Javaan hoogmoedig; hij wenscht, en het is hem hoogst aangenaam, volgens zijn rang te worden behandeld; de volkeren van de Vorstenlanden stellen daarop zulk een hoogen prijs, dat zij liever een gedeelte hunner inkomsten verliezen dan vermindering of veronachtzaming van hunnen rang te ondergaan; de ambtenaren zijn daarom verplicht zich bekend te maken met de rangen en titels van de hoofden met welke zij zullen handelen en hierin noch in officieele noch in gemeenzame ontmoetingen verzuim te plegen.

De Javaan is gewoon alle zaken met eene zekere deftigheid te behandelen; dit gebruik moet stipt worden gevolgd. Elke bijeenkomst om over zaken te spreken moet steeds met ernst en officieele achtbaarheid worden gehouden. Bij gemeenzame en vriendschappelijke ontmoetingen en bij feestvieringen zelf mag wel eene gepaste vrolijkheid en hartelijke gulheid plaats vinden, maar toch moet altijd ernst en deftigheid daarmede gepaard gaan.

Zowel in den omgang met den Javaan als buiten denzelfden moeten de ambtenaren steeds die welvoegelijkheid in acht nemen, die den welopgevoeden en beschaafden man kenmerkt. Uit zijne meening moet het getuigenis gaan, dat hij een man van orde is en van een goed en aangenaam karakter.

Steeds moeten de ambtenaren verdacht wezen op hunne gemoedsgesteldheid; dat zij nimmer in drift geraken, zelfs dan niet wanneer zij door logen of bedrog daartoe mogten worden opgewekt. Zij moeten nimmer vergeten dat zij de zaken en belangen van het gouvernement hebben te behartigen en deze wel door drift kunnen bederven maar niet bevorderen; vooral moeten zij met het grootste geduld elk aanhooren in zijne belangen en zich de langwijligste verhalen, van hoe weinig aangelegenheid die mogen zijn, getroosten. Het af-

breken daarvan geeft aanleiding tot verkeerd verstand en vordengeen die spreekt is het verdrietig te zien dat op zijne voordragt nauwelijks wordt gelet. Hierdoor wordt ontevredenheid verwekt die vooral moet worden voorkomen. Niets is voor schadelijker te houden en in sommige gevallen van schrikkelijker gevolgen dan in drift of wat meer is voorbedachtelijk een Javaan met scheldwoorden te vernederen in tegenwoordigheid van anderen; de ambtenaren zullen zich daarvoor zorgvuldig dienen te wachten.

Indien het hoofd of mindere Javaan zonder eene eigenlijk gezegde misdaad te hebben gepleegd hun reden geeft tot misnoegen, is het raadzaam hem te doen verstaan dat het hun voorkomt dat hij zich vergist, dat hij de zaak niet wel ingezien of begrepen heeft; hij zal alzoo worden gespaard voor de erkenenis van logen of bedrog te hebben gepleegd; hij zelf zal dan gevoelen dat men hem doorgrond heeft, maar de zachtheid waarmede hij behandeld wordt zal een goeden indruk nalaten.

Algemeene tevredenheid te stichten is een voornaam doel, dat de ambtenaren steeds voor oogen moeten hebben; ten einde die zooveel mogelijk bij een ieder zonder onderscheid te verwekken, zullen zij kleine en onbeduidende zaken met denzelfden ernst en even aandachtig behandelen als meer belangrijke. De groote zoowel als de kleine Javaan zijn niet moeilijk tevreden te stellen. Wanneer dus in sommige gevallen aan hun verlangen niet kan worden voldaan, zullen er altoos middelen te vinden zijn, om de teleurstelling te lenigen door gepaste vertrouwelijkheid, door betooning van leed, door verzachting en de wijze van weigering en eindelijk door het verleenen van andere gunsten, waartoe de gelegenheid zich kan aanbieden, zoo voor hen zelven als anderen die hem lief zijn; hierdoor zullen zij begripen dat het niet wel mogelijk

is aan hunne wenschen toe te geven en dat zulks niet aan gebrek aan genegenheid is te wijten.

Bij dit alles zal men zich echter zorgvuldig wachten voor beloften en toezeggingen waarvan de vervulling onuitvoerbaar is, want verwachtingen doen ontstaan en die zonder gevolg te laten, is een dubbele misslag ...."

Er komen in deze voorschriften — geheel in het kader van hun tijd — zooveel op degelijke kennis gegronde gegevens voor, dat het niet overbodig scheen ze nog eens te vermelden.

Ook later zijn ter zake herhaaldelijk wenken aan de bestuursambtenaren gegeven; zoo komen in de reeds meer dan vijftig jaren oude instructie voor de gewestelijke bestuurs- hoofden te dien aanzien enkele voorschriften voor.

Vooreerst met betrekking tot de hoofden. Het Europeesch bestuur „slaat" het ambtelijk, zedelijk en maatschappelijk gedrag van de inlandsche hoofden „op gepaste wijze gade"; het spoort hen en hunne familieleden aan tot een waardig gedrag en tot vermeerdering van ambtsbekwaamheid, beschaving en kennis en tot onthouding van het opiumgebruik; het handhaaft het aanzien der inheemsche invloedrijke geslachten en tracht die meer en meer aan het Nederlandsch gezag te verbinden.

Dan meer in het bijzonder wat betreft den omgang met hoofden en bevolking. De Europeesche ambtenaren en beambten moeten op waardige en zachte wijze met hen omgaan; zij, die hen op schampere of onwelvoegelijke wijze bejegenen moeten uit het binnenlandsch bestuur verwijderd worden; het bestuur onthoude zich zorgvuldig van eenige harde of willekeurige behandeling der ingezetenen.

Het is opmerkelijk, dat met de meer intensieve behartiging van onze binnenlandsche politiek in Indië, ook de goede be-

handeling van de inheemsche bevolking herhaaldelijk ter sprake kwam; het is alsof een meer intense bestuursbemoeienis ook leiden moet tot de behartiging van dit gewichtig onderdeel van de koloniale politiek; het is alsof zulk een bestuursbemoeienis mede kracht zoekt in eenen juisten omgang met den inlander. Onze uiteraard beperkte bestuursmiddelen dwingen er immers als van zelf toe, dat bij het streven naar goede resultaten van ons bestuur zeer de nadruk wordt gelegd op het door leering en leiding op den voorgrond brengen van de inlandsche elementen onder de bestuursambtenaren, op het rekening houden met de inlandsche opvattingen en rechtsbegrippen, op de verbetering van de materieele en de moreele omstandigheden van de bevolking, op de verhooging van de eigenwaarde, op heusche behandeling van alle bevolkingsgroepen en op toenadering van het Europeesche bestuur tot de inlanders. Door een eenvoudig en een waardig optreden worden zij gemakkelijk bereikt en zij laten bij een vlotten en vertrouwelyken omgang vanzelf de soms uiterst slaafsche omgangsgebruiken varen, zoodat ijdel vertoon dan achterwege blijft.

En zoo komen er sedert 1904 een aantal regeeringsaanschrijvingen tot stand, die in onderling verband een indruk geven van de opvattingen, die bij de Indische regeering ten aanzien van den omgang met inlanders bestaan, en waaromtrent het volgende blijkt.

De regeering verlangt, dat alle landsdienaren, die bij de vervulling hunner ambtelijke plichten met inlanders en vreemde oosterlingen in aanraking komen, op behoorlijke wijze, met vermindering van aanmatiging en noodelooze ruwheid, tegenover hen optreden. Afgescheiden van een enkele maal ingebrachte klachten nopens zeer sterk sprekende gevallen, waarin de gepleegde handelingen tot strafbare feiten naderen of daarin

overgaan, komt het vaak voor, dat bij de toepassing van wettelijke of administratieve bepalingen niet met de noodige kalmte of welwillendheid wordt opgetreden ¹⁾.

De regeering keurt dat af en wenscht, dat zoonoodig met kracht tegen minder heusche behandeling van inlanders en vreemde oosterlingen wordt opgetreden, want zij maken, even goed als Europeanen, deel uit van het publiek, dat zonder onderscheid van landaard aanspraak heeft op ambtelijke hulp van ieder landsdienaar binnen den kring zijner werkzaamheden en waartegenover daden van ruwheid en willekeur allerminst op haar plaats zijn.

Ook ten aanzien van de overdreven hormat-eischen van vele ambtenaren op Java werd in 1904 opgetreden. De Indische regeering gaf haar wensch te kennen, dat ieder Europeesch bestuursambtenaar in hoofdzaak door het goede voorbeeld van zijne meerderen in rang doordrongen wordt van het beginsel, dat de specifiek-inlandsche hormatgebruiken bestemd zijn om voor de meer eenvoudige, internationale plaats te maken; dat dit proces het spoedigst moet afloopen daar, waar de bevolking zich het gunstigst ontwikkelt, en dat dus die adat wel aanspraak heeft op tolerantie, maar niet op bescherming of bevordering door het Europeesch bestuur.

De regeering bleek van oordeel, dat de getrouwe naleving der strengere adat op het gebied van eerbiedsbetoon aanleiding

---

¹⁾ Als voorbeelden worden genoemd: het noodeloos lang laten wachten op de uitreiking of viseering van passen of op het nazien van goederen bij de douane-kantoren; het maken van opmerkingen of terechtwijzingen op stuitenden toon, soms zelfs vergezeld van scheldwoorden of handtastelijkheden. Als motieven worden vermeld: minachting van de niet-Europeanen, de zucht om voor bijzonder flink of onkreukbaar door te gaan of iets dergelijks. Zulke daden komen dan ook meest voor bij minder beschaafde en minder ontwikkelde elementen onder de landsdienaren.

geeft tot veel tijdverlies en voor hen, wier besef van eigenwaarde ontwaakt is, vernederend is en het tot stand komen belemmert der vertrouwelijkheid, die vooral ook in het ambtelijk verkeer zoo gewenscht is.

„Immers het is een wanbegrip te denken, dat het gezag, bij vereenvoudiging der inlandsche beleefdheidsvormen, gevaar zou loopen en dat met de instandhouding van gebruiken als het ongeschoeid bij meerderen verschijnen, het nederhurken van voorbijgangers aan den kant van den weg, het zitten op den grond, het begeleiden der rede met sembahs enz. een staatsbelang gemoeid zou zijn. Wat daarvan in onbruik geraakt, worde allermint door den Europeeschen bestuurder opnieuw ingescherpt. De gouverneur-generaal is van oordeel, dat zelfs een stap verder behoort te worden gegaan en bij elke gepaste gelegenheid de inlandsche ambtenaren, vooral de regenten, op het veelszins nadeelige der hormatgebruiken moeten worden gewezen en aangespoord om tot vereenvoudiging daarvan ernstig mede te werken; eene vermaning, die te meer zal uitwerken, naarmate de Europeesche bestuurder het voorbeeld geeft van zijnerzijds geene specifieke eischen op het gebied der hormat te stellen¹⁾ en vooral met de inlandsche ambtenaren, die een min of meer Europeesche opvoeding genoten hebben, op eene daaraan geëvenredigde wijze te verkeerem.”

¹⁾ Als misbruiken worden genoemd: het op den grond zitten van alle inlandsche ambtenaren (behalve regent en patih) bij controleurs, ja zelfs bij adspirant-controleurs of ambtenaren ter beschikking (*bijblad* no. 6496). Waren in 1904 de ambtspajoengs voor Europeesche bestuursambtenaren afgeschaft, dit wekte bij sommige regenten den indruk, dat de regeering ook voor hen dat ornament gaarne zag verdwijnen, bij anderen, dat zij door het medebrengen van hun pajoeng hunnen Europeeschen chefs aanstoot gaven, hetgeen allermint de bedoeling was van de regeering, die er dan ook op aandrang, dat de inlandsche ambtenaren het bij hunnen rang en waardigheid behoorend inlandsch ornament zouden gebruiken.

Het spreekt haast van zelf, dat dergelijke denkbeelden niet dadelijk ingang vonden; sommige ambtenaren, die de meening waren toegedaan, dat bijzonder eerbetoon op Java een der voorwaarden van een goeden gang der bestuurszaken is, matigden zich wel een weinig, doch slechts enkelen handelden overeenkomstig de voorschriften, terwijl verscheidene geen wijziging in hun gedragslijn brachten, zoodat de veroordeelde gebruiken en misbruiken in zwang bleven. Vandaar eene tweede regeeringsaanschrijving, die aandrang op nauwgezette naleving van de gegeven voorschriften.

Op een ander misbruik was reeds in 1890 de aandacht van de Indische regeering gevallen, misbruik, dat afbreuk deed aan het nut, dat de inlandsche ambtenaren kunnen trekken van het door hen genoten onderwijs in de Nederlandsche taal. Niet alleen toch werd van de zijde van de Europeesche ambtenaren van het binnenlandsch bestuur de kennis van het Nederlandsch bij inlanders niet gewaardeerd, maar zelfs schadelijk geacht; zij deden niet alleen niets om bij de hoofden de oefening in het Nederlandsch aan te moedigen, maar er waren zelfs, die op grond van hunne begrippen omtrent inlandsche *étiquette* weigerden zich met inlanders in het Nederlandsch te onderhouden. De regeering keurde dit af; op die wijze werd de kennis, die zij met veel moeite en kosten aan de inlandsche hoofden en ambtenaren tracht bij te brengen, door hare Europeesche dienaren onvruchtbaar gemaakt.

In 1906 bleek in dat misbruik nog niet veel verbetering gekomen; er waren toen op Java nog ambtenaren, vooral onder de oudere, die een sterken tegenzin vertoonden tegen het gebruik van het Nederlandsch in den omgang met inlandsche ambtenaren; sommige spraken weliswaar Nederlandsch tot de met die taal vertrouwde inlandsche ambte-

naren, maar lieten tevens duidelijk blijken, dat antwoorden in de inlandsche taal hun welkome waren dan die in hunne eigene ¹⁾; andere stelden aan den inlander, wien zij vergunden Nederlandsch te spreken, zeer hooge eischen van bedrevenheid in het correct spreken, waaraan menschen, die een hun vreemde taal aanleerden, slechts zelden voldoen. De regeering herinnerde dus aan hare ter zake gegeven wenken en bevelen en kwam daar in 1909 nogmaals op terug in de volgende bewoordingen:

„Niet alleen, dat den Nederlandsch sprekenden inlandsche-ambtenaren volle vrijheid moet worden gelaten om die taal als voërmiddel te gebruiken bij hunne aanrakingen met Europeesche ambtenaren, zij moeten daarin zelfs worden aangemoedigd. Er zullen toch inlandsche ambtenaren zijn, die uit traditie en door ervaring geleerd, zelve meenen der hormat te kort te doen, wanneer zij zich tegenover een Europeaan van eenigen rang van de Hollandsche taal bedienen; er zullen er ook zijn, die beschroomd zijn Hollandsch te spreken, omdat zij — terecht of ten onrechte — meenen

¹⁾ De volgende misbruiken werden gesignaleerd:

In Mei 1907 werd een assistent-resident in het Soendaneesch, begeleid door sembah's, toegesproken door denzelfden djaksa, die weinige uren later met een Europeesch hoofd-ambtenaar een onderhoud had, dat van weerszijden in het Nederlandsch werd gevoerd. Een in het laatst van 1907 of begin 1908 (na aan de landbouwschool te Buitenzorg verkregen einddiploma) als mantri-koffie in de residentie X geplaatste Javaan, mocht den toenmaligen secretaris van dat gewest niet in het Nederlandsch toespreken, hoewel de resident zich wel in die taal met dien mantri onderhield. De zoon van een regent, een ontwikkelde Javaan, die het einddiploma der Buitenzorgsche landbouwschool verwierf, mocht een controleur niet in het Nederlandsch toespreken, doch moest dezen met de daarbij behorende sembah's, op zijne in het Nederlandsch gestelde vragen in het Javaansch antwoorden, hoewel de assistent-resident zich wel in het Nederlandsch met hem onderhield.

zich in die taal niet vloeiend genoeg te kunnen uitdrukken."

In eene nieuwe aanschrijving van 1913 wordt vastgesteld, dat van de vroegere voorschriften wel invloed ten goede is uitgegaan en dat er wel eenige verbetering was gekomen in de bestaande toestanden en verhoudingen met betrekking tot de behandeling van het inlandsche publiek door de Europeesche en inlandsche ambtenaren en tot de omgangsvormen tusschen de Europeesche en inlandsche landsdienaren. Er waren echter weder klachten vernomen, dat Europeesche bestuurders beschaafde inlandsche ambtenaren niet behandelden met de wellevendheid en de tegemoetkoming, waarop de laatstgenoemden krachtens hunne positie en ontwikkeling aanspraak hebben en dat de behandeling, welke het geheele, niet tot den ambtenaarsstand behoorend inlandsch publiek ondervindt van de ambtenaren, nog al vaak veel te wenschen overlaat. Af en toe bereikte de regeering ook nog de mededeeling van bepaalde feiten „welke wijzen op niet te dulden uitingen van verouderde opvattingen, welke in lijnrechten strijd zijn met de uitgesproken bedoelingen der regeering!"

Uit deze reeks van regeeringsaanschrijvingen blijkt wel, hoe moeilijk het is, de voorschriften met betrekking tot den juisten omgang met inlanders ingang te doen vinden bij alle Europeesche ambtenaren. Daaruit blijkt tevens, welk een afstand er nog gelegen is tusschen de regeeringsbedoeling en de algemeen heerschende opvattingen, een afstand, die alleen te verminderen is door de Europeesche koloniale bevolking vertrouwd te maken met, overtuigd te doen zijn van de noodzakelijkheid om den inlander te zien als medemensch, als een van den Europeaan verschillend mensch, maar als medemensch in de volle beteekenis; de medemensch, die recht heeft op eene humane, rechtvaardige, wellevende behandeling.

Een voorbeeld van het tot stand komen van voorschriften

met betrekking tot eene juiste behandeling van en een heuschen omgang met de inheemsche bevolking van een gebied, waar de medewerking van de inlanders onontbeerlijk bleek om tot ordelijke toestanden te geraken, levert Atjeh.

Toen het den gouverneur-generaal VAN HEUTSZ was gebleken, dat men in Atjeh den goeden weg naar de pacificatie had verlaten, en dat een der voornaamste afwijkingen bestond in eene onjuiste behandeling van de hoofden en van de bevolking, werden in 1909 ook ten aanzien van dat gewichtig onderdeel van bestuursbeleid nieuwe voorschriften gegeven, die getuigden van een ernstig streven naar toenadering tusschen de Europeesche en de inlandsche elementen d.i. de basis voor behoorlijke verhoudingen en toestanden.

Wat er van die voorschriften door openbaarmaking is bekend geworden, komt in de eerste plaats hierop neer, dat door doelmatige instructies, door een tactvol, strikt rechtvaardig en bezadigd optreden moet worden getracht de hoofden, die bij het voeren van het bestuur alleen maar geleid en geleerd behoeven te worden, te brengen tot en te bekwamen voor het nemen van al die maatregelen, welke het Europeesche bestuur ter verzekering van de rust, de orde, de veiligheid en de economische ontwikkeling der bevolking noodig acht. Bij de behandeling der zaken van bestuur en niet minder van rechtsspraak mag de Europeesche ambtenaar zich dan ook niet tevreden stellen met een schijnbare of louter formeele medewerking der hoofden, maar moet alles met hen worden besproken, de bedoeling van hetgeen hun nieuw is hun worden verklaard en hunne belangstelling, hun gevoel van verantwoordelijkheid en plichtsbeseft worden opgewekt. Daarom is het noodzakelijk, dat de afdeelings- en onderafdeelingschefs niet alleen met de hoogere landschapshoofden, maar ook met de ondergeschikte hoofden, die meer dagelijks met den geringen

man in aanraking komen, periodiek vergaderingen of samenkomsten beleggen, waarop aanhangige bestuurszaken worden besproken. De mindere hoofden raken daardoor meer vertrouwd met de bestuursmaatregelen, zij begrijpen onze bedoelingen beter en staan daardoor minder bloot aan allerlei bedriegelijke voorstellingen omtrent die bedoelingen. Eenmaal genomen beslissingen aangaande gewichtige belangen moeten algemeen *door de betrokken zelfbesturen* worden bekend gemaakt, waar mogelijk door aanplakking op de markten of andere druk bezochte plaatsen. De Europeesche bestuurder moet alles vermijden wat voeren zou tot al te groote inmenging in de inlandsche huishouding, waardoor niet alleen de inlandsche bestuurders zich achteruitgezet voelen, maar ook hunne beteekenis werkelijk verkleind wordt en zij ten slotte hoogstens nog willooze werktuigen in de hand van den onderafdeelingschef zijn. Kortom, het gezag der landschapshoofden in het bijzonder moet tegenover de bevolking hoog worden gehouden en alle bevelen en aanwijzingen moeten steeds door hunne tusschenkomst worden gegeven. Van gewicht is het daarbij, dat de hoofden zien en gevoelen, dat zij vertrouwd worden, zoolang zij geen doorslaande bewijzen geven dit vertrouwen niet te verdienen.

De omgang der Europeesche bestuurders met de inlandsche zij steeds waardig en minzaam. Men eische van de laatste geen overdreven eerbetoon, wel beleefde vormen, zonder aangaande deze laatste bepaalde voorschriften te geven, die het verkeer gedwongen maken en vertrouwelijkheid uitsluiten. Daarentegen mag den hoofden niet worden toegestaan, dat zij zich in kleeding en vormen ongepast betoonen en moet hun dit steeds met tact worden opgemerkt. In het algemeen moeten terechtwijzingen aan de hoofden steeds in welwillenden vorm worden gegeven met uitsluiting van al wat naar ver-

SAMENWERKING VAN EUROPEANEN EN INLANDERS IN HET PATHOLOGISCH
LABORATORIUM TE MEDAN.

coll. v. Logdema.

nedering zweemt. Het gebruik der aanbieding van huldegaven bij bezoeken van autoriteiten worde geheel afgeschaft. Geleidelijk worde het bestuur aan vaste regels gebonden en vooral gezorgd, dat de bevolking wete, welke verplichtingen zij te vervullen heeft en welke rechten haar worden toegekend.

Deze Atjeh-voorschriften getuigen van zooveel kennis van het Indonesische volkskarakter, van zulk een ernstig streven naar het bereiken van voor het bestuur en de bevolking gewenschte toestanden, dat zij ook in andere streken met vrucht toepassing kunnen vinden en daarom wat uitvoerig werden medegedeeld.

Maken wij nu de rekening op, dan blijkt, dat in de huidige omstandigheden door de Indische regeering ten aanzien van den omgang van hare dienaren met de inheemsche hoofden en bevolking wordt verlangd, dat de Europeesche bestuurders zijn beschaafde en ontwikkelde mannen, dat de inlandsche hoofden en ambtenaren hen gehoorzamen ¹⁾ en beleefd bejegenen en bij een waardig gedrag blijk geven van zucht naar toeneming in beschaving en kennis en dat zij bovendien jegens hunne ondergeschikte landgenooten welwillend en zacht optreden. De taak der Europeesche landsdienaren is niet licht; zij behelst de verstandelijke en zedelijke verheffing der inlanders, hunne opvoeding in den ruimsten zin, door leiding en leering hunne opwekking tot verantwoordelijkheidsgevoel, plichtsbesef, belangstelling in de publieke zaak, de versterking van hun vertrouwen en den band tot het Nederlandsch gezag. Als middelen daartoe worden

---

¹⁾ In de rechtstreeks bestuurde streken hebben de inlandsche ambtenaren zich te kwijten van „alle verrichtingen, die hun door of namens den resident worden opgedragen”; in de zelfbestuurslandschappen verklaarden de meeste hoofden, dat zij alle bevelen zullen opvolgen, die hun door den vertegenwoordiger van de regeering zijn of zullen worden gegeven.

aangegeven een waardige, kalme, tactvolle, bezadigde, minzame, heusche, hulpvaardige, strikt rechtvaardige wijze van omgang met de inlanders, die niet schamper, onwelvoeglijk hard, willekeurig, aanmatigend ruw, vernederend mogen worden bejegend en van wie geen omslachtige omgangsgebruiken met overdreven eerbetoon mogen worden geëischt en met wie zooveel mogelijk het Nederlandsch als omgangstaal worde gebezigd. Ziedaar het politiek-opvoedkundige systeem, dat in de ambtelijke voorschriften te lezen is, een systeem, dat dus in het kort beoogt: *de verheffing van den zwakken, onontwikkelden inlander door den geestelijk sterkere westerling bij een vertrouwenwekkenden, beschaafden wederzijdschen omgang.*

Blijft nog de vraag, welk beeld deze regeeringsvoorschriften geven van den inlander, die tot hooger staat van ontwikkeling en van welvaart dient te worden gebracht. En men zou dan kunnen zeggen, dat in het licht van deze voorschriften *de inlander ons wordt vertoond als een minder verstandelijk ontwikkeld, gemakkelijk tevreden te stellen mensch, die gehecht is aan officieele staatsie en uiterlijk vertoon, wiens godsdienstige begrippen eerbiediging vereischen en wiens deugdelijke maatschappelijke instellingen en rechtsbegrippen aanspraak hebben op waardeering en zorg.*

Maar wat bovendien in hooge mate de aandacht trekt is, dat er steeds weder de nadruk op wordt gelegd: *onze Indonesische inlanders moeten worden behandeld met zachtheid, welwillendheid en genegenheid, bovendien: de Nederlanders moeten met hen op een waardige en zachte wijze omgaan.* Zoo is het: de omgang met de inlanders van Nederlandsch-Indië heeft doen zien, dat zij met welwillendheid naast beslistheid moeten worden behandeld.

Indien het waar is, dat de Indianen zich onderscheiden door ernst en terughoudendheid, dat de Mongolen en de Negers

zin hebben voor het nuttige en practische, dat de Polynesiërs uitmunten door hun mythologische phantasie, dan zou men inderdaad geneigd zijn *den Maleiers als typische karaktertrek hunne volgzaamheid toe te schrijven*. Uit het regeeringsinzicht betreffende het inlandsche, vooral het Javaansche karakter, bleek toch, dat herhaaldelijk op die volkseigenschap de nadruk wordt gelegd. „Inderdaad zal men moeilijk op aarde een volk vinden, dat in volgzaamheid jegens zijne hoofden de Javanen overtreft, en even moeilijk inheemsche bestuurders van een door vreemden overheerscht volk, williger dan de Javaansche aristocratie om te gaan in de wegen, die de uitheemsche regeeringsambtenaren hun wijzen”.¹⁾

Wij hebben dus bij de Javanen een geval te boeken van volgzame hoofden over een volgzam volk, een geval, dat voor eene koloniseerende mogendheid van groot belang moet worden geacht te zijn. Stelt men nu de vraag of deze volgzzaamheid aan alle volken van het Maleische ras eigen is, dan kan men bij het zoeken naar een antwoord op die vraag verschillende omstandigheden opmerken. Vooreerst, dat in de mate van volgzzaamheid, die bij de op het zelfde eiland levende ethnische groepen: de Soendaneezen, de Javanen en de Madoereezen verschil is waargenomen en dat naast de volgzame Soendaneezen en Javanen de Madoereezen staan met hun meer onafhankelijk en zelfbewust karakter, dat zelfs tegenover de volkshoofden een weinig volgzam gedrag doet aannemen. Van de in de binnenlanden van verschillende andere eilanden levende volksgroepen (b.v. de Karo-Bataks en de Minangkabausche Maleiers) wordt eveneens gemeld, dat zij hunne meening niet verbergen en een open karakter hebben,

---

¹⁾ Prof. C. SNOUCK HURGRONJE. *Nederland en de Islam*. Leiden 1911, blz. 79.

zoodat zij bij gebrek aan of terzijdestelling van hoofdsche vormen vaak den indruk maken van onbeleefd te zijn, eene onbeleefdheid, die echter bij hun onderling verkeer niet aan den dag treedt, omdat zij dan vormelijke omgangsgebruiken hebben, die zij bij de aanraking met nog niet geheel verkende vreemdelingen niet dadelijk in toepassing brengen.

Wel schijnen de menschen van het Maleische ras algemeen goedmoedig en gewillig te zijn, hunne volgzaamheid is evenwel daar het meest op te merken, waar Hindoesche of Mohammedaansche vorsteninvloed al dan niet versterkt door Compagnies-eischen en cultuurdwang de bevolking in economische, zedelijke en verstandelijke verdrukking heeft gehouden of gebracht. Waar republikeinsche volksinstellingen zich sterk konden handhaven, treft de van elders gekomen Europeaan een vrijmoedigheid van gedachtenuiting aan, die aanvankelijk als onbetamelijke vrijpostigheid wordt aangemerkt, doch later bij wederzijds goed begrepen denkbeeldenwisseling reden tot verheugen kan wezen voor hem, die er prijs op stelt de gedachten van inlanders naar waarheid te kennen.

Vele-eeuwenlange onderdrukking door despotisme en afpersingen van eigen hoofden, rechtsonzekerheid, de groote afstand tusschen de met ongehoorde prerogatieven toegeruste aristocratie en het gemeene, als in een staat van hoorigheid verkeerende, onontwikkelde volk, dat met lijf en ziel, met have en goed aan de lusten van anderen was overgeleverd, kon niet anders dan een groef van slaafsche volgzaamheid in het volkskarakter veroorzaken. Want de tot den Islam overgegane Hindoe-grooten zetten dergelijke, voor hun macht bevorderlijke verhoudingen voort en waar inlandsche overwinnaarsrechten zich deden gelden, werd het juk niet verlicht, maar verzaard. Nog later handhaafden de Europeesche overheerschers het onmiddellijk gezag der hoofden en daarmede

het instrument, dat weinig kracht tot hanteering vereischte en de volgzzaamheid waarborgde, ook als zware eischen in belasting of arbeid werden gesteld.

Voor wie gelooft aan of licht zoekt met betrekking tot een der problemen van de biologie, te weten de erfelijkheid van volkseigenschappen in verband met een gewijzigd milieu, biedt deze door ieder erkende volgzzaamheid der Javanen een belangrijk gegeven. Hebben wij hier te doen met een karaktertrek, die door eeuwenlange verdrukking door hogere kasten, standen en bestuurders is versterkt en erfelijk geworden, dan breekt nu de tijd aan, dat de in het volkskarakter door de historie getrokken groef zal worden getoetst.

Met betrekking tot het vraagstuk nopens de erfelijkheid van op den langen duur verworven eigenschappen, als grondslag van de werkelijke ontwikkeling van de menschheid, waarvan elke generatie niet alleen voor zichzelf werkt ter verbetering van de technieken, maar ook om te geraken tot veredeling van volgende geslachten, kan van belang wezen, wat er van die volgzzaamheid worden zal, nu de bakens zijn of worden verzet.

De vrije arbeid, het volksonderwijs, de aaneensluiting der menschen, het ethische bestuursrégime, het terugdringen onder de tegenwoordige omstandigheden meer dan tot dusver van het wettelijke erfelijkheidsbeginsel ten opzichte van het voldoen aan eischen van bekwaamheid, ijver, eerlijkheid en trouw bij de opvolging in regentsbetrekkingen ¹⁾, het zijn alle omstandigheden, die het oude milieu grootelijks wijzigen.

Een vraag is — en dit is voor ons een zeer gewichtige vraag, — wat er van de eeuwenlang geconstateerde volgzzaamheid worden zal.

---

¹⁾ *N. R. G.* 12 Jan. 1914. Avbl. A.

Met betrekking tot dat onderwerp is een merkwaardige uiting bekend van wijlen den directeur van landbouw MELCHIOR TREUB, die de vrees, als zouden de tegenwoordige ontwikkelingsneigingen, zich overal in het verre Oosten openbarend, welhaast ontzag en invloed der hoofden bij den kleinen man ondermijnen, en daardoor het nuttig effect van het dien hoofden gegeven landbouwonderwijs aanmerkelijk doen verminderen, beslist ongemotiveerd achtte.

„Niet alsof ik zou meenen — zoo schrijft hij ¹⁾ — dat dit streven naar ontwikkeling zich bij onze oosterlingen in Nederlandsch-Indië slechts in een langzaam tempo zal openbaren. Integendeel, het zal, naar mijne overtuiging, met eene snelheid zich gaan uiten, die velen zal verrassen en tot menige moeilijkheid aanleiding geven. Maar lang nog zal het duren alvorens het bij de eenvoudigen van geest, wie de uitoefening van het landbouwbedrijf ten deel valt, zoozeer zal hebben ingewerkt, dat het traditioneel respect voor eigen hoofden er aanmerkelijk door is verzwakt en daardoor de invloed van de inlandsche ambtenaren buiten de zuiver administratieve sfeer is te loor gegaan”.

De geschiedenis zal uitwijzen in hoever deze geleerde auteur gelijk heeft, maar ieder, die met die eenvoudigen van geest heeft om te gaan of hen te leiden heeft in voor hen begeerenswaarde banen, zal zich toch degelijk rekenschap dienen te geven van de gevolgen, welke de nieuwe tijd met zich brengen zal, nu ook de knellende banden van omgangsvormen en vormendienst meer en meer worden geslaakt. Het verkeer met vreemdelingen, de toeneming van handel en industrie, de ontwikkeling van den geest, die anderen grond voor eerbied zoekt dan rangen en titels en afkomst, kortom het

---

¹⁾ M. TREUB. *Landbouw*. Amsterdam 1910, blz. 77.

innemen door de bevolking van een andere plaats te midden van de menschheid, beteekent voor den koloniseerenden Europeaan een geheel verschillende maatschappij van die, welke hij gewoon was zich in ons deel van Oost-Azië te denken. Dat alles beteekent, dat de evolutiebeginselen gelden zelfs ten aanzien van de inlandsche onaandoenlijkheid en het inlandsche conservatisme, en wellicht ook, dat een krachtiger leiding noodig zal zijn, zoolang de inlandsche maatschappij niet tot een toestand van evenwicht is teruggekeerd, zij het dan dat dit evenwicht voortaan betrekking zal hebben op een tot hooger ontwikkeling gekomen samenleving.

Hun, die zich verbazen over het conservatisme van nog vele inlandsche menschen en maatschappijen, zou men twee vragen kunnen stellen. Vooreerst: vinden nieuwe denkbeelden in onze hoog-beschaafde maatschappij zoo gemakkelijk ingang en worden zij niet eerst gemeengoed na zeer veel strijd tegen in het open veld staande en vaker nog tegen van ter zijde aanvallende vijanden? Ten tweede: is het te verwonderen, dat primitieve maatschappijen zich als instinctmatig tegen nieuwigheden verzetten of daartegen een geheel onverschillige houding aannemen, wanneer er rekening mede wordt gehouden, dat de invoering van een nieuwigheid op beschavingsgebied een in labiel evenwicht verkeerende, onbeschaafde samenleving omver doet storten of ondersteboven keert?

Het zijn dan ook niet alleen machthebbers en toonaangevers in eene inlandsche maatschappij, die zich tegen alles wat nieuw is verzetten, maar ook de groote massa, die echter na het ondervinden van de aan het nieuwe verbonden voordeelen zich spoedig daarmede verzoent. Aan dat nieuwe moeten dan echter wezenlijke, tastbare voordeelen verbonden zijn, die opwegen tegen de altijd min of meer aan het

binnendringen van vreemde beschavingselementen verbonden verliezen.

Dit blijkt in hooge mate bij het onder bestuur komen van eene westersche mogendheid, waarbij niet alleen de grondslagen van het inlandsche denken gevaar loopen, maar ook niet zelden de individuen min of meer worden losgemaakt uit den ouden gemeenschapsband, zoodat zij voortaan met meer vrijheid, maar ook met meer onrustveroorzakende persoonlijke krachtsinspanning hebben te leven in een nieuwe wereld, waarin verstandsoverwegingen voortdurend aanvallen doen op het gemoedsleven, dat in rust en stilstand was geboren en getogen.

Het inlandsche conservatisme uit zich dan ook tot in de kleinste kleinigheden, tot in het vasthouden aan de van ouds gebruikelijke versieringsmotieven, landbouwpraktijken, bouwconstructies van huizen, wegen en bruggen, want afwijking van het oude zou ontketening van gevaarlijke bovennatuurlijke machten ten gevolge hebben, wier woede en afgunst niet gemakkelijk weder te stillen zouden zijn. Het vellen van een boom, het doen springen van een rots, het dempen van een moeras, dat alles kon ziekte en dood tengevolge hebben niet alleen voor de bewerkers van zulke moderniteiten, doch ook voor de bewoners van de landstreek, waarin zij werden tot stand gebracht.

Verbeteringen in den dikwerf nog zeer gebrekkig en te weinig intensief gedreven landbouw worden dan ook niet dan na zeer veel moeite aangebracht; overal stuit men bij den gemeenen inlandschen landbouwer op groote vasthoudendheid aan het oude, wanneer getracht wordt zijne vaak nog achterlijke kennis op landbouwgebied te vermeerderen. Zoodra echter tastbaar voordeel zonder veel wijziging van het oude kan worden verkregen, b.v. door vervanging van reeds lang in

BALISCHE POORT.

*coll. Kol. Inst.**phot. Kurbojian.*

cultuur zijnde rijstvariëteiten door andere, die meer product opleveren, worden conservatieve neigingen wel overwonnen. ¹⁾ Maar overigens hoedt men zich voor nieuwigheden, die de gewoonten der met droogte en misgewas dreigende voorvaderen zouden bederven en deze van gebrek zouden doen omkomen bij het gemis van de offers van het door de school verlichte moderne geslacht. ²⁾

Eischt de omgang met den over het algemeen volgzaam inlander welwillendheid, vraagt de ernst van de koloniale taak waardigheid, het aan de nog niet beschaafde massa eigene conservatisme doet de behoefte ontstaan aan uitleg van beweegredenen en gedachtenwisseling tot goed begrip van onbaatzuchtig streven, naast vastheid van leiding langs vooraf na rijp beraad vastgestelde lijnen.

Wat dringt bij dat alles als eerste voorwaarde op den voorgrond? Eenerzijds het volkomen begrijpen door den inlander van onze bedoelingen met de te zijnen opzichte te treffen maatregelen, anderzijds kennis bij alle Europeanen, welke in het oostersch-westersche grensgebied hun werkkring hebben, van het uitgangspunt bij hun streven, te weten: het inlandsche denken, den aanleg en de mate van ontwikkeling van den mensch, die tot meer welvaart en meer geluk zal worden gebracht. Want alleen dan zal medewerking en hulp worden ondervonden, als in dit grensland geen misverstand heerscht, als waardeering eenerzijds wordt beantwoord met afwezigheid van elke krenking van gevoelens aan den anderen kant; als men elkaar daar frank en vrij in de oogen kan zien zonder een zweem van achterdocht. En nu is het toch voor elkeen duidelijk, dat voor den Europeeschen lands-

¹⁾ TREUB. *Landbouw*, 1910, blz. 46.

²⁾ ADRIANI in *Onze Eeuw*. Jrg. 8, Dl. III. blz. 366 e.v.

dienaar, ja voor iederen kolonialen westerling, die zijne wereldlijke of geestelijke zending in den lande van overzee naar behooren vervullen zal, twee dingen geheel onontbeerlijk zijn. Te weten: kennis van de inlandsche taal „die het zedelijk overwicht van den ambtenaar schraagt en hem meer dan iets anders in staat stelt om in elke zaak, de inlandsche huishouding rakende, een juist en billijk oordeel te vellen" en kennis van den inlandschen gedachtenkring, van het inlandsche gemoedsleven, van den inlandschen zin voor religie en kunst, van de inlandsche vatbaarheid voor ontwikkeling, van den inlandschen hang naar recht, van alles wat de wetenschap van den inlandschen mensch betreft.

IV.

Volkenkunde.

Wij zagen dus, dat kennis van land en volk noodzakelijk is om te geraken tot de waardeering, die grondslag wezen moet voor het streven naar een juisten omgang met inlanders, voor hunne behoorlijke behandeling en voor hunne leiding in de gewenschte banen. Wij zagen, dat de volkenkunde omtrent die kennis inlichten kan en het oog en het oor opent voor hetgeen men, te midden van eene inlandsche maatschappij levend, wenscht te onderzoeken. Ook bleek, dat miskenning van den volksgeest dient te wijken voor de neiging om dien geest te begrijpen en om de volksziel te doorgronden, zoodat ook in lieden met mindere of andere beschaving medemenschen worden gezien.

Het is duidelijk, dat er nauwe verwantschap bestaat tusschen de beoefening van de volkenkunde en den goeden gang van zaken in de koloniën, zoodat die beoefening ook indirect ten goede komt aan het moederland zelf, omdat immers alleen die natie koloniaal bezit waardig is, welke aan de koloniën geeft een goed bestuur en eene goede leiding aan de verstandelijke, de zedelijke en de economische verheffing

van de inheemsche bevolking. Aldus beschaving brengend, aldus wakend voor het welzijn van de inlanders, is het noodzakelijk, dat bestudeering van de volksziel aanwijzingen verschaft voor de wijze, waarop het beschavingswerk kan plaats hebben. Indien met de practische uitkomsten van die studie ernstig rekening wordt gehouden, zal men ten slotte komen, niet tot „eene schijnbeschaving, welke het inheemsche ras nooit met eenige min of meer afgedragen kleedingstukken uit de geestelijke garderobe van het moederland, maar tot eene beschaving, die voortkomt uit en aanpast aan den innerlijken aanleg, de eigen opvattingen en begrippen van het inheemsche ras.”¹⁾

Ziedaar nu een aantal gevolgtrekkingen, die alle wijzen naar de noodzakelijkheid en het belang van de kennis van de volksziel, van den aanleg van het ras en zie ons daarmee aangekomen bij de leer van den mensch in haar ruimste beteekenis.

Deze wetenschap wil den ten huidigen dage levenden mensch doen kennen in zijn wezen en zijn worden en richt daarom het oog op de verschillende volken in hunnen ontwikkelingsgang tot den hoogst voorkomenden beschavingstoestand. Naast de somatologie, die de physische eigenschappen van den mensch beschouwt, bevat deze leer van den mensch de kultuurwetenschappen, die de psychologische en de sociologische vraagstukken behandelt en het geheele kultuurbezit van de menscheit in studie neemt: het stoffelijk en het geestelijk kultuurbezit (taal, godsdienst, recht, kunst), zoomede de onderwerpen, welke behooren tot het geheele maatschappelijke leven.

De vondsten betreffende den voorhistorischen mensch zowel als de kultuurgeschiedenis van de historische volken met

---

¹⁾ HASSELMAN in *Ind. Genootschap*, 23 Febr. 1900. blz. 123.

hunne, door de folklore behandelde beschavingssurvivals, komen te staan in het levenwekkend schijnsel van de uitkomsten der volkenkunde, die de niet-historische volken tot haar studiegebied koos en daardoor inlichten kan met betrekking tot de menschelijke psyche over de geheele aarde. In de eerste plaats door alles, wat deze niet-historische (kultuur-arme) volken betreft, te verzamelen, te beschrijven en in te deelen en dus door het aandragen van concrete gegevens (ethnographie), en vervolgens door dat alles in abstracten zin te verwerken door nadere classificatie, door vergelijking en door het zoeken van vaste regelen in het bestel van den aanvang en de ontwikkeling van de menschelijke beschavingsuitingen (ethnologie).

Tot een der voornaamste plichten van eene koloniale mogendheid, welke zorg draagt voor het wel en wee van zulke kultuur-arme volken, behoort dan ook de aanmoediging van de bestudeering van alles, wat die volken betreft, niet alleen in het belang van de te volgen koloniale gedragslijn, maar niet minder om der wetenschap wil.

Zoowel uit een practisch oogpunt als om zuiver wetenschappelijke motieven dient al het mogelijke in het werk te worden gesteld om de studie der koloniale volkenkunde te bevorderen. Want deze wetenschap kan leiden tot het vormen van een psychologisch beeld van de inlandsche volken en van hunne erfelijke geestelijke vermogens en aldus bijdragen tot de oplossing van een probleem, waarvan de ontraadseling nog slechts in den eersten aanvang is, niet alleen wat de natuurvölker betreft, maar eigenlijk ook bij de kultuurvolken, waarvan toch zooveel breeder kringen voor onderzoekingen ter beschikking staan.

Het vraagstuk doet zich in de practijk met betrekking tot in de koloniën inheemsche volken zóó voor, dat te onderscheiden valt in drie problemen; 1°. op welke ontwikkelings-

hoogte zijn de Indische volken thans gekomen, 2°. welke is de geestelijke aanleg van die volken, 3°. welke waarborgen bieden ontwikkelingshoogte en rasaaanleg voor hunne verheffing als een gevolg van de Nederlandsche maatregelen tot economische, politieke, intellectueele en moreele verheffing? Met andere woorden, mag men door samenwerking van Nederlanders en inlanders verwachten, dat de bevolking eene hoogere plaats onder de menschheid zal gaan innemen? ¹⁾ Hier komt een vierde probleem de volle aandacht vragen in de omstandigheid, dat het geheele proces afhankelijk is van Nederlandsche maatregelen en van de samenwerking met Nederlanders. Zulk eene samenwerking kan immers niet ontstaan bij éézijdige neiging, doch zij is van Nederlandschen kant eerst dan met goede uitkomst te wachten, wanneer de associatie-zin zich uit in naarstig opsporen en deugdelijke waardeering van het goede in de inlandsche maatschappij. Steeds zullen de Nederlanders zich dan de vraag hebben te stellen, of dat goede, bij verdere ontwikkeling, voor welslagen in de tropisch Aziatische omgeving niet beter waarborgen oplevert dan de overplanting van menig element van het West-Europeesche kultuurbezit.

Wanneer als moeilijkheid wordt opgeworpen, dat de bevolking van den Indischen Archipel een beeld van bonte rasmenging vertoont en hier dus van rasaaanleg als eenheidsbegrip geen sprake kan zijn, kan op dat woordenspel geantwoord worden, dat het gaat om de geestelijke eigenschappen van de bevolking, zooals wij die thans aantreffen en dienen te onderzoeken, zij het door het bestudeeren van de psychische eigenschappen van de rassen, welke de bevolking samenstellen, of, zoo onze kennis te dien aanzien ontoereikend mocht zijn, door directe onderzoekingen van de thans bestaande menschen

---

¹⁾ Vergel. S. R. STEINMETZ. *De rassenkwestie*. De Gids 1907. I, blz. 104 e.v.

en maatschappijen, de onderwerpen welke de wetenschap van de volkenkunde tot het doel van bestudeering maakt.

De nog jonge wetenschap der concrete psychologie let daarbij op de verschillen in zielsvermogens en karakters, waarop zoowel de aangeboren eigenschappen (de aanleg) als de opvoeding (het milieu) van invloed zijn. In welke mate en in welke onderlinge verhouding is een strijdvraag, maar wie zich een denkbeeld wil vormen van den geestelijken toestand van een inlandsch volk zal niet uit het oog mogen verliezen, dat hij met twee vraagstukken te doen heeft; het vraagstuk van den aanleg, dat met de psychische erfelijkheid samenhangt, en dat van de bereikte cultuurhoogte. Het zijn twee verwante vraagstukken, want wie van meening is, dat verschil van aanleg, van aangeboren geestelijke eigenschappen tusschen verscheidene volken en rassen bestaat, zal niet ontkomen aan de consequentie, dat een op gelijken grondslag staand opvoedingssysteem bij verschillende rassen tot andere uitkomsten leiden zal en dat, wanneer men zich een zekere gelijke opvoedingsuitkomst als einddoel voor oogen stelt, het opvoedingssysteem bij het eene ras zal moeten verschillen van dat bij het andere. Hangt het kunnen en het doen van een inlander dus nauw samen met het ras, waartoe hij behoort, en is de invloed van de erfelijke eigenschappen wellicht grooter dan welke invloed van de opvoeding ook ¹⁾, dan dringt des te meer op den voorgrond de noodzakelijkheid van eene goede bestudeering van de geestelijke eigenschappen, welke in eene kolonie inheemsche volkeren typeeren.

Vormt men zich uit de karakterbeschrijvingen van de Maleische volken in den Indischen Archipel een algemeen

---

¹⁾ Zie b.v. W. C. D. en C. D. WHETHAM, *The family and the nation*. London 1909, p. 17, 59, 207.

beeld, dan ziet dat er in groote trekken geschetst ongeveer zoo uit. De Maleier zou zich onderscheiden door geslotenheid en wantrouwen, slaafschheid jegens meerderen, aanmatiging jegens ondergeschikten, tevredenheid, eerlijkheid, zorgeloosheid, afkeerigheid van arbeid, oorlogzuchtigheid, hartstochtelijkheid, wraakzucht, wreedheid, liefde voor kinderen, vormelijke en waardige manieren, gastvrijheid, kalmte, geringe misdadigheid. De beschrijvingen geven echter dikwerf van dit algemeene beeld afwijkende trekken te zien. Zoo heet het van de Javanen, dat zij zelden opvliegend zijn; van de Atjehers, dat zij minachting hebben voor vreemdelingen; van de Madoereezen, dat zij ruw, zelfstandig van aard en ijverig zijn en met levendige gebaren spreken; van de Minangkabausche Maleiers, dat zij stijfhoofdig zijn; van de Makassaren en Boegineezen, dat zij vermoeienissen en ontberingen met taaiheid doorstaan; van de Balineezen, dat zij zijn levendig van geest, openhartig tot brutaal toe, weinig oprecht maar zeer arbeidzaam; van de Amboneezen, dat zij intelligent, vrijheidslievend en moedig zijn, enz. De raseigenschappen van de Papoea's, die zich in het oostelijk deel van den Archipel laten gelden, zouden zich uiten door een boud, onstuimig, prikkelbaar en luidruchtig optreden.

Wat zeggen ons zulke opsommingen anders, dan dat wij hier te doen hebben met indrukken, geheel onafhankelijk van eene behoorlijke psychische analyse?

Wat nu den verstandelijken aanleg van de Indische volken betreft, over het algemeen prijzen de lagere, en hoogere onderwijzers, die zich over dit onderwerp uitlieten, zoowel den ijver en de gewilligheid als de verstandelijke vermogens van hunne leerlingen, al ontbreekt het niet aan stemmen, die een ander geluid doen hooren. Het schijnt wijs om vooral ook van de laatstbedoelde critiek kennis te nemen, omdat

de Europeaan thans over het algemeen geneigd is den nadruk te leggen op de goede eigenschappen van inlanders, als ware het dat hij iets had ontdekt, dat hij niet gehoopt had aan te treffen, als ware het, dat hij van een krachtig ongeloof wilde getuigen ten aanzien van het slechte, dat in vroeger tijden omtrent de inlanders is gezegd. Ten aanzien van dit vraagstuk is in het belang van den inlander noodig, dat met een koel hoofd en met critische blik wordt geoordeeld. Een minder gunstig oordeel verneemt men b. v. van den onderwijzer THIERBACH,¹⁾ die zegt, dat de gewone inlander (Javaan) traag is in het opmerken. Door zijn minder levendige natuur maakt het opgemerkte ook nog weinig indruk. Daardoor is hij lauw en langzaam in het maken van gevolgtrekkingen. Hij weifelt, durft niet, laat zich meevoeren, praat na. Men moet hem als het ware dwingen tot uiting van zijn gedachten (bedoeld is in het Nederlandsch.)

Bij den technischen arbeid deed de Javaan zich kennen als een bruikbaar werkman, zij het dat de Chinees over het algemeen handiger en vlijtiger zou zijn, terwijl den Javanen bovendien gebrek aan initiatief en aan doorzettingsvermogen wordt verweten. Het schijnt echter niet uitgesloten, dat veranderde uiterlijke omstandigheden in dergelijke tekortkomingen verbetering kunnen brengen, want de aanleg der Javanen wordt vrij algemeen met lof vermeld.²⁾

Indien de intellectuele aanleg der inlanders over het algemeen goed mag worden genoomd, kan men van hooger ontwikkeling wellicht verwachten, dat op den duur door hen

¹⁾ R. A. H. THIERBACH. *Handleiding en toelichting bij den taalcursus voor het Nederlandsch ten dienste van de inlandsche scholen eerste klasse.* Amsterdam 1911, blz. 3.

²⁾ Vergel. NEYTZELL DE WILDE. *Welvaartstoestanden II*, 1913, blz. 10, 45 e.v.

inspannender geestesarbeid zal kunnen worden verricht. En zoo zou ook de toeneming der behoeften en het streven om daarin te voorzien tengevolge kunnen hebben, dat naast grooter doorzettingsvermogen andere wijzigingen van de volkseigenschappen plaats vonden in naar onzen maatstaf goeden of ongunstige zin. Met betrekking tot dit laatste ware bij ontwikkeling van de maatschappelijke verhoudingen b. v. te denken aan achteruitgang ten aanzien van de opgemerkte trouw aan het gegeven woord, gastvrijheid en familiezin.¹⁾ Een dergelijke verwachting brengt in herinnering, dat onze koloniale beschavingsmiddelen grootendeels gericht zijn op materiele verbeteringen in westerschen zin, naar welke de wensch in de inlandsche omgeving veelal niet met bewustheid wordt gevoeld. De met onzen invloed nauw verbonden toeneming van het verkeer is in dit opzicht ook als van belangrijk wijzigenden aard aan te merken, omdat zij overal gepaard gaat met een losser worden van de individuen van de in hun eng verband, hun groep, hun stam, enz. heerschende denkbeelden, bijgeloovigheden e.d. Bij den grooten invloed van het geloof aan de gestorven voorvaderen en bij de macht van gemeenschappelijke denkbeelden is dit niet te verwonderen, en wij zien dan ook, dat het individualisme zich ontplooit bij inlanders, die zich ver van hun geboortegrond hebben gevestigd (stadsbevolking) of die veel reizen en trekken (b.v. de Minangkabausche Maleiers). Het schijnt echter ook geenszins uitgesloten, dat de neiging om zich elders te vestigen of om te trekken reeds op zich zelf wijst op het aanwezig zijn van kiemen van meer ontwikkeld individualisme.

---

¹⁾ Vergel. J. H. BOEKE. *Tropisch-koloniale staathuishoudkunde*, Leidsch proefschrift 1910, blz. 48 e.v.

Zooals uit het vorenstaande bleek, zijn wij ten aanzien van het vormen van een denkbeeld nopens de karaktereigenschappen der inlanders nog hoofdzakelijk aangewezen op subjectieve oordeelvellingen, waarmede het laatste woord over zulk een gewichtig onderwerp niet gesproken is.

Zij kunnen op den duur niet de grondslag zijn voor maatregelen van sociale en kultureele ontwikkeling, die in het belang van inlandsche volken worden getroffen. Voor dien grondslag is noodig wetenschappelijk onderzoeken, de beoefening van de concrete psychologie ook van inlandsche volken, zooals die voor de Europeesche volken reeds in opkomst is, en die wellicht leiden zal tot de vaststelling van een psychisch type van de Maleiers van den Archipel in tegenstelling van de psychische eigenaardigheden, welke bij de Papoea's kunnen worden vastgesteld, met ter contrôle het onderzoek van het mengvolk, dat men oneigenlijk met den naam Alfoeren aanduidt. Niet de ontwikkelingshoogte zou hier het hoofdonderwerp van het onderzoek uitmaken, maar de met het ras samenhangende verstandelijke en moreele geestelijke uitingen van de verschillende volken, zooals die zich, afgescheiden van geographische en kultuurhistorische factoren, uiten in hun wetenschap, hun kunst, hun godsdienst, hun maatschappelijk leven, hun economische productie e.d. Een studie in die richting leverde prof. NIEUWENHUIS ¹⁾, die ten aanzien van een onderdeel van den verstandelijken aanleg van Maleische volken in den Indischen Archipel, te weten hun voorstellingsvermogen, voorzoover zich dat uit in hunne nijverheidsproducten, tot de slotsom komt, dat die volken in dat opzicht kunnen wedijveren met de Europeanen.

¹⁾ *Die Veranlagung der Malaischen Völker des Ost-Indischen Archipels, erläutert an ihren industriellen Erzeugnissen.* — Internationales Archiv für Ethnographie, Supplement zu Band XXI, 1913.

Ten aanzien van de karaktereigenschappen der inlanders bestaan wel verscheidene uitspraken, maar een psychologisch onderzoek ontbrak tot nu toe bijna geheel. Een schrede op dezen weg werd gezet door den Buitenzorgschen geneesheer aan het krankzinnigengesticht Betz, die in een artikel in het Nederl. Tijdschr. voor Geneeskunde 1909, I. blz. 1941 en 2032 e.v. op grond van de cijfers, die een beeld kunnen geven van de psychosen (de karikaturen, de „Zerrbilder” van de karakters), tot de conclusie komt, dat er onder de inlanders geen gepassioneerden („het denkdiertje bij uitnemendheid”) zijn, daarentegen hoofdzakelijk middelmatigen, amorphen, nerveuzen, sanguinischen, apatischen en sommige cholerischen, de latergenoemden telkens in minder aantal. Het karakter van de groote menigte middelmatigen omschrijft Dr. BETZ als volgt: willoos, besluiteloos, beginselloos, zorgeloos, matig in hun behoeften, over het algemeen volgzaam, echte kuddedieren, die liever de meening van een ander volgen dan zichzelf een meening te vormen en die tot hoogere geesteswerkzaamheid aangespoord, warhoofden blijken te zijn, als gevolg van de telkens contrasteerende associaties. Hun waarheidsliefde is middelmatig; hun werklust, hun betrouwbaarheid, hun accuratesse, godsdienstigheid, medelijden, hun dankbaarheid, kortom alles is middelmatig. Aan deze middelmatigheid herkent men dadelijk het gros der inlanders. En juist hierdoor is het volgens BETZ, dat zij voor ons, Europeanen, karaktermensen als wij zijn, *onbegrijpelijk* worden; wij verlangen immers onbewust, dat men naar een bepaald karakter, goed of slecht, handelen zal. Dit is dan ook de algemeene, de hoofdklacht van hier in Indië wonende Europeanen — zegt hij —, dat zij de motieven der handelingen onzer bruine medeburgers niet vatten kunnen: schijnbaar systematisch liegen, ook daar waar de waarheid zeggen hun veel meer voordeel zou opleveren; veranderen

en verwisselen, waar blijven of houden meer winst zou opleveren of omgekeerd, kortom, ieder Indischgast weet daar uit het dagelijksch leven honderden voorbeelden van op te noemen. BETZ erkent trouwens (blz. 1960), dat het door hem opgehangen beeld afwijking vertoont naar het slechte, omdat amorphen, nerveuzen e.a. *sterker opvallen* dan het gros, hetgeen ook de reden zou zijn waarom over de inlanders door velen zoo slecht wordt gedacht.

Volgens BETZ mag men de inlanders niet phlegmatisch noemen, wel indolent en de duidelijke teekenen van opheffing onder de (adellijke) inlanders zouden verband houden met het betere ras (Hindoe-bloed), waartoe zij behooren, in vergelijking met het gros der Maleiers.

Voordat dergelijke conclusies kunnen worden aanvaard, zal nog heel wat onderzoek noodig zijn, een onderzoek, dat trouwens nog in een aanvangsstadium is. In dit verband moet met onderscheiding gewag worden gemaakt van eene verhandeling over de Bataks¹⁾, waarin op grond van dergelijke gegevens als hooger aangegeven, wordt nagegaan, welk beeld men zich kan vormen nopens volksaard en aanleg van de Bataksche bevolking. Deze beschouwingen doen de Bataks kennen als een volk met dooreengenomen gunstigen intellectueelen aanleg en lust tot leeren, geschikt voor sommige ambachten en bij goede leiding de mogelijkheid aanbiedend voor langzamen, economischen vooruitgang.

Dergelijke studiën zijn nog zeldzaam. Men gaf zich zelfs niet immer voldoende rekenschap van de houding, welke sommige op den voorgrond tredende inlandsche individuen hebben aangenomen, hetzij bij hunne onderlinge gedragingen,

¹⁾ *De Bataks, wie zij waren en wat wij van hen mogen verwachten.* Een schets door M. JOUSTRA. Leiden 1912 (Uitgaven van het Bataksch Instituut no. 7).

hetzij bij hun politieke gedragslijn jegens het gouvernement. Had men dit wel gedaan, dan zou een overzicht en een onderlinge vergelijking van een groot aantal van dergelijke karakterschetsen¹⁾ hebben kunnen bijdragen tot het vormen van een denkbeeld van inlandsche karakters of wellicht van het karakter van een bepaald volk.

Door een ander hulpmiddel om hiertoe te geraken, het wetenschappelijk familieonderzoek, wordt ook niet veel materiaal aangedragen. Wel zijn een groot aantal min of meer betrouwbare genealogieën van inlandsche hoofdenfamilies voorhanden, maar het bijbehorende biographische materiaal zegt gewoonlijk niet veel. In dat opzicht zijn de critische bewerkingen van inlandsche geschiedverhalen als die van dr. BRANDES, prof. KERN en dr. HOESEIN DJAJADININGRAT mede van groot belang. Dergelijke wetenschappelijke arbeid kan ook daarom van zooveel nut zijn, omdat hij licht kan geven nopens inlandsche karaktereigenschappen, die tengevolge hadden,

---

¹⁾ Het uitgewerktste karakterbeeld vindt men nog in de uitvoerige studie van VAN DER KEMP: *Dipo-negara. Een geschiedkundig Hamlettype*. Bijdragen 1896, blz. 281. Over den Javaanschen beeldhouwer Iko zijn korte opstellen te vinden in *Het Ned. Indische Huis Oud en Nieuw* 1913, blz. 152 (van R. M. NOTO SOEROTO) en in het *Weekblad voor Indië* 1905, blz. 661 (van Th. J. A. HILGERS). Over den vermaarden Javaanschen schilder RADEN SALEH (1814—1880) schreef o.a. S. KALFF in *Eigen Haard* 1909, blz. 807 en laatstelijk NOTO SOEROTO in *Het Ned. Indische Huis Oud en Nieuw* Jan. 1914 blz. 219 e.v. (alwaar literatuuropgave). Over den Javaanschen schilder-teekenaar MAS PRINGADI komen korte mededeelingen voor in *Op de Hoogte* 1909 blz. 659 (van J. E. JASPER) en *Koloniaal Weekblad* van 6 Januari 1910. Nog zij gewezen op een korte necrologie van R. M. ISMANGOEN DANOE WINOTO, den Inspecteur van het inlandsch onderwijs in het *Tijdschrift van het Binnenlandsch Bestuur* XI blz. 5 en op de zich uitbreidende literatuur met betrekking tot de Javaansche regentsdochter RADEN ADJENG KARTINI. Een groot aantal mededeelingen omtrent inlandsche hoofden en ambtenaren bevat ook wel materiaal, maar psychische analyse blijft zeldzaam.

dat uit de menigte opgekomen individuen een heerschende rol in hunne omgeving konden gaan spelen, en nopens het voorkomen van die eigenschappen bij het nageslacht¹⁾ van dergelijke individuen, vooral wanneer ook mededeelingen voorhanden zijn met betrekking tot de vrouwen, met welke de mannen van het heerschende geslacht huwden.

Voor de inlandsche wereld van onze koloniën is het aangeduide terrein nog zoo goed als geheel onontgonnen en toch zou een zoo nauwkeurig mogelijke aantekening van hetgeen in den dagelijkschen omgang met en uit de gevolgde gedragslijn door inlanders blijkt kunnen bijdragen tot een inzicht in het temperament, de deugden en de ondeugden, de begaafdheid en de richting van smaak en belangstelling van de inboorlingen; gegevens, die waarde hebben voor ieder, die met inlanders moet omgaan of hen zal te leiden hebben. Dergelijke gegevens, mits zonder een vooropgestelde meening verzameld, zouden licht kunnen geven omtrent menige vraag, waarop thans slechts een subjectief en dan veelal weinig waardevol antwoord te geven is. Dergelijke subjectieve oordeelvellingen nopens de moreele eigenschappen van inlanders worden in de ethnographische literatuur veelvuldig aangetroffen en behoeven steeds critische beschouwing met het oog op de omstandigheden, die zoowel gelegen kunnen zijn in den persoon van den beoordeelaar (zijn kennis van inheemsche talen en toestanden, zijn gemoedstoestand, enz.) als daarbuiten (de oorzaak van zijne aanraking met inlanders; het licht, waarin de inlanders hem bezagen, enz.)

Het ontoereikende van onze kennis van de moreele waarde der inlanders komt vooral uit, wanneer enkele mededeelingen

---

¹⁾ Over dit vraagstuk zie men o. a. ROBERT SOMMER, *Familienforschung und Vererbungslehre*. Leipzig 1907.

daaromtrent met elkaar worden vergeleken. Wanneer, om enkele voorbeelden te noemen, dr. KOHLBRUGGE met betrekking tot sommige Javaansche karaktereigenschappen ons vergunt eenige blikken te slaan in het zieleleven van den Javaan (Leiden 1907) vraagt prof. SNOUCK HURGRONJE „of het open-geslagen boek, waarin de heer KOHLBRUGGE zegt gelezen te hebben, wel dat der Javaansche psyche is geweest?” (*De Gids* 1908 III, blz. 428). Als b.v. beweerd wordt, dat de inlanders geen economisch besef zouden hebben, kan daarnaast gevraagd worden, wanneer zij in hunne afzondering ooit een behoorlijke kans zouden hebben gehad om zich op te werken? ¹⁾ Wanneer gezegd wordt ²⁾, dat de zoogenaamde mindere welvaart van den Javaan een uitvloeisel is van de geringe waarde van het „intellectueel summum” en „impotentie voor hoogere kultuur”, kan onder de oogen worden gezien of de onmacht van enkele van nature begaafde individuen om het volk mee omhoog te trekken ook gelegen is in de thans nog te log ontwikkelde massa van dat volk in vergelijking met de zeer kleine machtontwikkeling van de enkelingen, die het tot een betrekkelijk hoogen graad van ontwikkeling brachten. Wanneer de meening wordt verkondigd, dat de inlander wel goedleersch is ³⁾, doch dat hij in de hoogere klassen en bij eigen werk tegenvalt, omdat hij alleen maar een goed geheugen en een passieven geest zou hebben, schijnt de vraag gewettigd of één volk, waarvan eerst één geslacht het laagste schoolonderwijs krijgt, nu reeds denkers en werkers bij honderdtallen zou moeten kunnen aanwijzen?

---

¹⁾ P. J. C. VAN DER STOK. *Gouvernementsexploitation in Ned.-Indie*. Proefschrift Leiden 1913, blz. 324.

²⁾ R. E. KALTOFEN in *Tijdschrift Geschiedenis, Land- en Volkenkunde* 1912, blz. 280 e.v.

³⁾ J. H. BOEKE, t. a. p. blz. 5.

KAJAN-OPPERHOOFD VAN BORNEO.

coll. Delprat.

phot. Harrison Smith.

Wanneer ons in ernst wordt voorgehouden, dat het nooit gelukken zal den tropenbewoner te doordringen met onze denkbeelden van eerlijkheid, voortvarendheid, plichtsgevoel, gemeenschapsgevoel, philanthropie¹⁾ en dergelijke, dan kan men daar tegenover stellen, dat in menig gebod of verbod van het adatrecht en in menig verhaal van de letterkunde een zoo belangrijke kiem van zedelijkheid, eerlijkheid, plichts- en gemeenschapsgevoel is te vinden, dat bij de ontwikkeling van den onbeschaafden²⁾ of halfbeschaafden inlander tot ons beschavingsstadium wellicht zielevruchten zullen rijpen, die in menig opzicht de vergelijking met die van de West-Europeesche beschaving kunnen doorstaan, zooals de karaktereigenschappen van menig verstandelijk en zedelijk ontwikkeld inlander reeds uitwijzen. Ieder, die gedurende langen tijd met inlanders heeft samengewerkt, kan wel sommige onder hen aanwijzen, die wat plichtsbef en helder oordeel betreft, in zijne achting niet onderdoen voor den gemiddelden Europeaan in Indië. Wanneer de zoogenaamd minderwaardige eigenschappen van den Javaan worden opgesomd³⁾, behoeft dan ook niemand de handen zelfgenoegzaam in een te slaan over zooveel verdorvenheid, omdat die eigenschappen veelal volstrekt niet specifiek Javaansch zijn, doch in hoofdzaak ook worden aangetroffen bij dat zeer groote deel van de menschheid, dat nog in onbeschaafden of halfbeschaafden toestand verkeert en bij die individuen of groepen van individuen onder de beschaafde volken, welke nog in menig opzicht de sporen vertoonen van een vroegeren beschavingstoestand. Hetgeen de volkenkunde leeren kan.

¹⁾ KOHLBRUGGE in *Indisch Genootschap* 12 Febr. 1907, blz. 200.

²⁾ Bij wie b.v. in eere zijn: dapperheid en mildheid (zie Dr. ALB. C. KRUYT, *Het Animisme* 1906, blz. 364).

³⁾ Zie b.v. NOTO SOEROTO in *N. R. Ct.* 22 April 1910.

Welke zouden dan die minderwaardige eigenschappen zijn?

De inlander is zorgeloos en toont gemis aan spaarzaamheid,¹⁾ zegt de regeering aan de Eerste Kamer (*Mem. v. Antw. Ind. Begr.* 1913, blz. 3); traagheid en zorgeloosheid zijn nu eenmaal eigenschappen, welke de bevolking van Nederlandsch-Indië in hooge mate eigen zijn, deelt minister COLIJN mede in *Nord und Süd* (Sept. 1913, blz. 273), eene mededeeling, die ten deele reeds bevestiging vindt in de instructie van 9 Maart 1633 voor den commandeur JOCHEM ROELOFSZ VAN DEUTECOM, die den Coninck van Bali had aan te zetten om een veldtocht te ondernemen tegen „den Mataram“, die vijand van de Compagnie en vriend der Portugeezen was. „Hoe alle Indische Coningen ende volckeren treach sijn“, zoo heet het daar, „in haere aen te vangen saeken, leert ons d'ervarentheyt; ende om dese traecheyt, soo die by den Coninck van Baly mede mocht wesen, voor te comen, sal UEd. met alle doorsichtigheyt, heuschheyt ende modestie ende gauwigheyt denselven Coninck soeken te alligeren ende aen te porren, met soodanige ende diergelycke redenen, als hiervoren aangeroert syn. Echter ordonneren wy UEd. wel expresselyk by dezen, dat UEd. sult draegen statich, seedich ende nederich, met al sulke respectdraegentheyt aen den Coninck en syne grooten, dat hare gunst ende negentheyt t'uaerts sulcx mochte verbinden ende verobligeren, als in dusdaenige gelegentheyt vereyscht wert. . . .”

Tusschen 1633 en 1913 is die traagheid en zorgeloosheid zoo veelvuldig opgemerkt door de buiten de inlandsche

---

¹⁾ Bij verschillende volken in den Archipel zijn echter vele gevallen van spaarzaamheid en gierigheid opgemerkt; voorzoover deze niet betrekking hebben op het begraven van geldswaarden in den grond, betroffen zij veelal het houden van veel vee, het verfraaien van de woning en andere uiterlijkheden.

maatschappij staande waarnemers, dat aan die eigenschappen, beoordeeld naar Europeeschen maatstaf, haast niet kan worden getwijfeld, wanneer men ze omschrijft als „een zekere lakschheid om zich aan te grijpen” en „gebrek aan plichtsgevoel om zich met opoffering van eigen gemak te schikken naar voor het algemeen belang (en ook voor het welbegrepen eigenbelang) noodige orde en regel.” (Joustra). Te minder, nu een aantal inlanders zich daarover heeft uitgelaten ¹⁾ en uit hunne mededeelingen blijkt, dat zij het inzicht zijn toegedaan, dat gebrek aan kennis, aan verstandelijke, zedelijke en technische ontwikkeling de hoofdoorzaak is voor het euvel, zoodat dan ook kon worden verklaard, dat de bedoeling en de pogingen der overheid en in vele opzichten ook die der door haar gesteunde bijzondere vereenigingen en genootschappen in hoofdzaak parallel gaan met de ontwakende wenschen en behoeften van het volk, zich openbarende bij monde of geschrifte van zijne meest ontwikkelde woordvoerders.

Eene dergelijke beschouwing houdt geen rekening met de kenmerken van het ras en wie met TOPINARD van meening is, dat „les races sont des types héréditaires”, zal dus niet alles verwachten van een betere ontwikkeling, welke van buitenaf wordt aangebracht, doch hij zal zich afvragen in hoever die ontwikkeling zal worden ten nutte gemaakt in verband met de geestelijke en zedelijke vermogens, welke als raskenmerken van de inlanders kunnen worden aangemerkt.

Bij gemis aan juiste gegevens daaromtrent komt men soms den inlanders veelal op uiterst zwakke gronden allerlei gebreken ten laste leggen. Gebrek aan waarheidszin, dank-

---

¹⁾ *Inlanische stemmen over de laksheid van den inlander*. Onderzoek naar de mindere welvaart, Stuk IXe, Batavia 1912, vooral blz. 14.

baarheid, medelijden, opoffering, liefde, onbaatzuchtigheid; al deze tekortkomingen kan men den inlander hooren verwijten, veelal door degenen, die zichzelf de bevoegdheid toekennen een oordeel over het volkskarakter te uiten zonder te bedenken hoe uiterst moeilijk dat is, terwijl de door de studie van de taal en van het volk waarlijk bevoegden inderdaad zeer voorzichtig zijn met het uitspreken van hun oordeel. Vooreerst, omdat zij streven naar objectiviteit in vergelijking met andere menschen en maatschappijen; vervolgens, omdat degelijke kennisneming leidde tot begrijpen en verklaren, die juiste waardeering met zich brengen; vooral ook, omdat hun oog niet gericht was op enkele individuen in hunne omgeving, maar zoo ruim mogelijk trachtte te zien en dus ook ontwaarde hoe gunstig de betere (lees: beter ontwikkelde, hooger beschaafde) standen van de inlandsche maatschappij zich in menig opzicht onderscheiden. In dat opzicht is de kennisneming van de uitspraken over het karakter van verschillende volken in den Indischen Archipel niet geheel vruchteloos; er blijkt uit, dat langer en beter kennismaking tot milder en voorzichtiger oordeel aanleiding was ¹⁾. Uit de literatuur nopens den Indischen Archipel is thans zelfs een lijstje te maken van drie volken (de Talauereezen, de Baliërs, de Minangkabauers), die elk door een anderen beschrijver als het „energiekste” worden gekenschetst, hetgeen natuurlijk niet anders zeggen wil dan dat ieder der

---

¹⁾ Omtrent de Javanen, zie VETH, *Java* IV blz. 39 e.v.; voor de Atjehers vergelijk J. A. KRUYT in *Atjeh en de Atjehers* van 1877 en VAN LANGEN (in *Tijdschrift K. N. Aardr. Genootschap*, Serie 2, Dl. V, blz. 446) met de voorzichtige gegevens van prof. SNOUCK HURGRONJE in: *De Atjehers*. Omtrent de eertijds zoo beruchte Alfoeren van Ceram's binnenland heette het onlangs in een ambtelijk stuk (1909), dat zij over het algemeen waren gewillig, zacht en arbeidzaam.

beschrijvers individuen onder elk der volken heeft opgemerkt, die zijne verwachtingen met betrekking tot de energie van den doorsnee-inlander hebben overtroffen. De subjectiviteit ligt hier zoo dik op, dat zij tot omzichtigheid maant ¹⁾, hetgeen vooral uitkomt, wanneer men eens de karakterbeschrijvingen van verscheiden Indische volken vergelijkt. Doet men dat, dan blijkt hetzelfde wat ten aanzien van de vergelijking tusschen verschillende tijdstippen van beoordeeling opviel, te weten, dat hoe beter kenner van den inlander, hoe milder het oordeel over diens karaktereigenschappen luidt. Bovendien komt dan aan het licht, dat in gevallen, waarin beoordeeling plaats had door een buitenstaander, en karaktereigenschappen werden beschreven van een volk, dat niet voldoende was waargenomen, de beoordeeling veelal ongunstig uitviel. Het zou echter onjuist zijn te zeggen, dat de bekende beoordeelingen met voorliefde den nadruk leggen op ongunstige karaktereigenschappen. Het tegendeel is waar; over het algemeen schijnt vooral ook het licht op het vele goede, dat is opgemerkt, en wanneer men een reeks van oordeelvellingen over inlandsche volken overziet, komt men onder den indruk van de waardeering, welke over het algemeen den Europeaan voor den inlander bezielt. Kalmte, zachtheid,

---

¹⁾ Een voorbeeld waarnit het persoonlijke van dergelijke oordeelvellingen blijken kan, is te vinden in *Tijdschrift K. N. A. G.* 1912 blz. 90. VAN HASSELT (*Volksbeschrijving* 1882 blz. 34) geeft een ongunstige beschrijving van de karaktereigenschappen der Minangkabausche Maleiers. WILLINCK (*de Indiers en de nieuwe grondwet* 1910 blz. 23) is daaromtrent een veel gunstiger meening toegedaan. Merkwaardig is het echter, dat VAN HASSELT den Minangkabauer „diplomaat van natuur” acht, terwijl WILLINCK van meening is, dat de Minangkabausche Maleier „voor diplomaat nimmer in den wieg werd gelegd”. Wel zegt WILLINCK, dat hij is: „levendig van natuur en zeer welbespraakt; hij laat terstond zien wat men aan hem heeft”, waartegenover weer staat, dat MAASS (*Durch Zentral-Sumatra*, 1910) zegt, dat hij „gesloten” is.

gulheid, gastvrijheid, goedhartigheid, hoffelijkheid, goed van verstandelijken aanleg, zin voor rechtvaardigheid, eergevoelighed, matigheid zijn eigenschappen, die over het algemeen dikwerf worden vermeld. Daarnaast wraakzucht, vooral opgewekt bij vernedering in bijzijn van anderen, neiging tot vleierij, gesteldheid op uiterlijk vertoon, domheid en bijge-loovigheid.

Doch het is en blijft altijd zeer moeilijk het karakter, het innerlijk leven en de openbaring daarvan in het dagelijksch leven in algemeene trekken te beschrijven en daarbij toch zoo getrouw en waar mogelijk te blijven, zonder tot overdrijving, in welke richting ook, te vervallen.¹⁾ Wat niet weglaat, dat volkomen belangstelling noodzaak is, wanneer de kenners van het inlandsche volkskarakter aan het woord zijn. Vooral wanneer blijken mocht, dat hunne meening steun geeft aan op andere wijze verkregen uitkomsten. Zoo bijv. wanneer de volgens het regeeringsinzicht bestaande volkseigenschappen blijken overeen te komen met de schildering, die een kenner der inlanders als Radja BROOKE geeft en die op het volgende neerkomt²⁾: „Het kan nooit genoeg herhaald worden, dat voorkomendheid de eenige juiste gedragslijn ten opzichte van Maleiers is. Een harde waarheid, een streng bevel hebben zij nooit van hun leven gehoord, en die voor het eerst hoorende, kunnen zij haast niet vriendschappelijk gezind blijven; want ieder, die ook maar de geringste kennis van het inlandsch karakter bezit, kent hunne teergevoelighed op het punt van valsche schaamte. De eerste voorwaarde voor een goeden

¹⁾ *Encycl. v. N.-I.* s. v. Soendaneezen.

²⁾ DE WAAL. *Onze Indische Financien*, IX en X, 's Gravenhage 1907, blz. 331. Vergelijk Radja BROOKE bij Sir SPENCER ST. JOHN. London 1899, p. XV. „The peculiarity of the Rajah's system was to treat the natives as far as possible as equals; not only equals before the law, but in society.”

omgang met Maleiers is eene vriendelijke en zachte wijze van doen; want de hun eigen beleefdheid is van dien aard, dat zij zich gekwetst gevoelen door het kort aangebundene van den Europeaan. Wanneer wij een volk wenschen te verbeteren en op te heffen, hoe onverstandig zou het dan zijn om toe te geven aan den eersten aandrang van den menschelijken geest om het als een lager staand ras te bejegenen. Toch is er een grens aan de gemeenzaamheid in den omgang met inlanders, die niet mag worden overschreden, aangezien in dat geval, zoo al niet geringschatting wordt gekweekt, dan toch gebrek aan achting er het gevolg van is."

Uit het bovenstaande blijkt wel, dat onze beoordeeling van de geestelijke en vooral van de moreele eigenschappen van den inlander nog zeer gebrekkig is en nog vele louter persoonlijke en vaak onkundige elementen bevat. Een concrete psychische analyse doet zich dan ook als een behoefte gevoelen, vooral ook om klaarheid te geven omtrent het antwoord op de vraag, welke eigenschappen van het volkskarakter der inlanders het gevolg zijn van de omgeving, de koloniale geschiedenis in haar ruimste beteekenis, en welke eigenschappen als kenmerken van het ras moeten worden aangemerkt. Zoo lang het verband tusschen de somatische raskenmerken en daarmede wellicht gepaard gaande geestelijke eigenschappen niet vaststaat, is de studie van de volkenkunde in haar uitgebreidste beteekenis voorshands de weg om te komen tot eene meening nopens den geestelijken aanleg van een volk in verband met zijne omgeving, zijn maatschappelijke ontwikkeling en zijn geestelijk en stoffelijk beschavingsbezit in den ruimsten zin: de woningtoestanden, de lichaamsbedekking en versiering, de voeding, het levensonderhoud, het huisraad en de huisdieren, de ornamentiek, de zeden en gewoonten, de maatschappelijke instellingen, de religieuze voorstellingen,

de taal. Uit alle ten dienste staande gegevens moet worden getracht een denkbeeld te vormen omtrent de begaafdheid en de psychische gesteldheid van de inlandsche volken; zonder dat daaromtrent een duidelijk begrip bestaat, kan men haast niet anders dan in den blinde en op goed geluk af arbeiden aan hunne opheffing uit den natuur- of den halfkultuur-staat. De behoefte aan ethno-psychologische studiën doet zich zoo- wel op wetenschappelijke als practische gronden gevoelen en het is daarom toe te juichen, dat zij in wijden kring de aandacht gaan trekken. Voor eenigen tijd is een boekje verschenen ¹⁾, dat denkbeelden ten beste geeft met betrekking tot het psychologisch onderzoek van primitieve menschen; denkbeelden, die sedert tot een begin van uitvoering zijn gekomen ²⁾. Het onderzoek betreft eigenschappen, welke verband houden met optische verschijnselen, kleurenzin, geheugen, suggestie, opvatting van tijd, het tellen, de uitdrukking van gemoedsbeweging, gebarentaal, kinderlijke uitdrukkingen, teekenen en kunst, overtuigingen en denkwijzen, sociologie en wereldbeschouwing, e.d.

Zulke onderzoekingen openen een verrijkt veld voor het verkrijgen van inzicht in de geestelijke eigenaardigheden van de inlandsche volken, d.w.z. in datgene, wat hen op geestelijk gebied van ons en van andere volken onderscheidt. Zulke onderzoekingen kunnen bijdragen tot de verdieping van hetgeen de volkenkunde ons thans reeds leert omtrent de verschillende volken, welke onze koloniën bewonen. En zij leggen er den nadruk op, dat slechts eene beoefening van de volkenkunde in den uitgebreidsten zin kan inlichten met betrekking

---

¹⁾ *Vorschläge zur psychologischen Untersuchung primitiver Menschen.* Leipzig 1912.

²⁾ Dr. R. THURNWALD. *Forschungen auf den Salomo-Inseln und dem Bismarck-Archipel.* Dl. 1 en 3, 1912.

tot hetgeen noodig is voor het begrijpen, de opvoeding en de opheffing van inlandsche menschen en maatschappijen.

Want ondanks de leemten in de bestaande kennis van de inlandsche karaktertrekken en den inlandschen geestelijken aanleg, kan de volkerenstudie als zoodanig het geloof vestigen aan het aanwezig zijn bij de inlanders van eigenschappen van hoofd en hart, die hen bij goede ontwikkeling kunnen vormen tot menschen, welke in beschaving, in integriteit en in doorzetting van wil eene belangrijke hoogte kunnen bereiken. Dat geloof behoeft dan niet te zijn een geloof zonder meer, het kan gegrondvest zijn op hetgeen de inlanders te zien geven in de uitingen van hunnen geest en op de uitkomsten, die zijn verkregen, wanneer sommige hunner onder goede leiding in de gelegenheid waren gesteld zich te ontwikkelen. Namen behoeven thans niet meer te worden gezocht. Inlandsche intellectueelen zagen hunne namen vanzelf wel bekend worden, wanneer zij zooals enkelen hunner goed werk leverden, dat moest opvallen in een tijd, waarin het vraagstuk van de ontwikkeling der inlanders zoozeer de aandacht had; vooral ook, omdat de beschaafde elementen de aangewezen voorgangers en leiders zijn van die groote massa, die eerst langzaam ontwaken kan.

Om het geheele inlandsche ontwikkelingsproces te begrijpen blijft de studie van de taal en de studie van de volkenkunde onontbeerlijk.

De volkenkunde, die waardeering wekt voor den medemensch en vertrouwen kan geven in menschenwaarde en volkeren-toekomst, kan hare zoeklichten richten òf op hetgeen voor de geheele menschheid geldt, òf op de verschillen onder de menschelijke uitingen, en het waren zeker in de eerste plaats deze verschillen tusschen mensch en mensch, die tot nadenken over de menschheid aanleiding gaven. Want ook al heeft

dé volkenkunde gevoerd tot de overtuiging omtrent eene in vele opzichten lichamelijke en geestelijke essentieele overeenkomst bij al wat mensch is, zij heeft niet minder in de ontwikkeling van zijne maatschappij, zijne zeden, zijn recht, zijn kunst, zijn religie, in al de uitingen van het menschelijk denken en gevoelen een verscheidenheid doen zien, die echter toch immer blijft wijzen op echt menschelijke gemoedsstemmingen, op echt menschelijk innerlijk leven, op echt menschelijke behoefte aan zedelijke en maatschappelijke verheffing en op een algemeen streven naar meer welvaart en meer geluk. Want ook bij den geringste in beschaving vinden wij ethische gemoedsbehoeften en causaliteitsdrang, al leiden zij ook naar goden en demonen, wier vriendschap moet worden gekocht, wier toorn moet worden gestild, en wier organisatie gaarne zoo gedacht wordt, dat de bevriende geesten de vijandige in toom houden. Zulk een gedachtenstelsel kan alleen door verdere ontwikkeling van hoofd en hart aan kracht verliezen, want dan komen de natuurlijke oorzaken der verschijnselen op den voorgrond ten koste van de gevreesde goden en demonen, zoodat ten slotte een verhelderd begrip van Schepper en schepsel overblijft, dat ruimschoots vergoedt wat het leven door het verkeer met de alom heerschende geestenwereld verloor.

Er moge voor ons bij de beschouwing van de bevolking van onze koloniën in de dan aan den dag tredende gemeenschappelijkheid van de uitingen der gedachten van de geheele menschheid iets geruststellends, iets zekerheidgevends gelegen zijn, aan den anderen kant zijn het ook de geprononceerde verschillen in denkuitingen, welke eene groote charme uitoefenen en die het belangwekkende van de inlandsche volkenstudie uitmaken. Want daarin vindt men telkens terug het zelfstandige, het eigene van de verschillende menschen-

groepen, dat een stempel van eigen karakter, van eigen beschavingstoestand, van eigen omgeving, van eigen persoonlijkheid draagt. Dat eigene boeit ons te meer, omdat daarin toch ook weer algemeene nooden en algemeene vreugden tot uiting komen, zij het dan in persoonlijke klanken, vormen en kleuren, gebeden en vervloekingen, ceremoniën en offeranden. Met de vermoede oorspronkelijke eenheid der menschheid als achtergrond komt de rijkdom der verscheidenheden des te schooner uit. Bij de universeele behoefte van de menschheid om gebonden te zijn aan een hogere macht als leidend motief, verkrijgen de eindelooze variaties van de uitingen van den menschelijken geest ter voldoening aan die behoefte eene groote bekoring, omdat zij ten slotte toch weder samenklinken in het koor van de verbroedering met den medemensch. Verkeer, vreemde bestuursuitoefening en zending mogen er naar streven om hoe langer hoe meer te effenen en aanpassend te doen vergroeien, desnoods te vernietigen, de wetenschap van den mensch streeft naar inzicht in die bonte menigvuldigheid in leven en denken; zij wil de groote verscheidenheid van de verschijnselen ordenen en verbinden, begrijpen en verklaren. Wordt de volkenkunde bij dit zoeken naar waarheid beoefend om haar zelfs wille, niet minder dient zij dengene te boeien, die aan vreemde volken iets wil brengen van eigen welzijn: godsdienst, beschaving, orde, welvaart, rechtvaardigheid, gezondheid; niet minder dengene, die met hen in aanraking komt bij het streven naar den bloei van handel, nijverheid, landbouw en bedrijf. Bij alle westerlingen in verre koloniën dringt de volkenkunde zich als het ware vanzelf op als onontbeerlijk hulpmiddel voor de aanpassing van eigen aan vreemd, later als toetssteen bij de beoordeeling van het nieuwe en verkieslijke, dat baan moet breken in oude verwerpelijke denkbeelden en

toestanden. Nog vóór de volkenkunde als wetenschap beoefening vond, stond zij reeds als hulp naast hem, bij wien de drang naar kolonialen arbeid vergezeld ging met waarlijk of vermeend gebrek aan eigen kracht.

Hoe meer zwakheid bij hem, die beoogde aanvankelijk iets tot stand te brengen in eene inlandsche maatschappij, hoe meer inspanning ook om te ontzien, om te voorkomen wat kwetsen kan, om tegemoet te komen aan de neigingen van de leden dier maatschappij. Maar ook: hoe meer domme kracht om eigen wil door te zetten, hoe minder aanvankelijk werd omgezien naar te vermijden kwetsbare plekken, naar gemakkelijk te leiden afwijkingen, naar tot bloei te brengen aanwezige kiemen. Eerst later kwamen het wijs beleid en het evenwicht: de kracht om na rijp beraad te doen wat wenschelijk is en noodig, getemperd door den wensch om te ontzien, om aan te passen, om te doen vergroeien, om te leiden. Nog niet immer heerscht de overtuiging, dat eerst dan zegen te wachten is van het nieuwe, wanneer dat geplant is in den bodem van weldoorgronde kennis van hem, wiens welzijn wordt beoogd en wanneer het zaad oordeelkundig gestrooid wordt in het goed verkende terrein, dat wasdom belooft. Eerst als die overtuiging heerscht, komt voor westerling en oosterling het evenwicht. Hoe ver kan ik gaan met mijne maatregelen? Waar houdt de medewerking van de bevolking op? Waar verkeert goede bedoeling in slechte uitkomst? En aan den anderen kant: worden mijne menschelijke gevoelens nog ontzien? Geeft men mij steenen voor brood? Beoogt men mijne opvoeding of mijn ondergang?

Wij westerlingen met eigenschappen, die bij den op lageren trap van ontwikkeling staanden mensch nog sluimeren of die soms bij hem tot grooter ontwikkeling kwamen dan bij ons, (geheugen, zin voor plaats en richting) hebben in

ZEEMAN VAN DE LOMBOK-KUST.

coll. Delfout.

phot. Harriston Smith.

sommig opzicht niet vele eeuwen terug te gaan in onze eigen maatschappij om gelijksoortige denkbeelden, gevoelens en verlangens terug te vinden als thans bij de inheemsche bevolking onzer koloniën worden aangetroffen. Welke reden zou er dan kunnen bestaan om daarmee geen rekening te houden? Welk onverstand zou ze opzettelijk willen voorbijzien? Welke politiek zou niet de vruchten wenschen te plukken van de beoefening der volkenkunde, die critisch en ordenend zoekt naar inzicht, begrip en verklaring met betrekking tot menschen en maatschappijen. In de veelheid der verschijnselen vond zij de eenheid van kern, die aan de verscheidenheid de bekoring geeft, en zij geeft bij haar zoeken naar waarheid als dadelijk te gebruiken uitkomst antwoord op de vraag naar de gedragslijn ten aanzien van volksgroepen, omdat die gedragslijn bestaande toestanden tot uitgangspunt dient te hebben en gericht moet zijn op het geven van leiding aan eigen streven en kunnen ten aanzien van de leniging van gevoelde nooden en tot vervulling van bestaande behoeften.

De volkenkunde bebouwt dus den wereldakker der menschheid in zijn eenheid en zijn veelkleurigheid om te oogsten voor wetenschap en levenspraktijk, al naarmate hare beoefenaren gevoelen voor de wetenschap om haar zelfs wil, voor de macht, die kennis geeft, of voor de wetenschap en hare toepassing in onderling verband. Zij mag bij de onderscheiding tusschen hooger en lager staande volken nimmer de gebleken overeenstemming over het hoofd zien en zich niet verdiepen in de verschillen, zonder zich immer door degelijk bewust te zijn, dat zij behandelt leden van de menschheid, zij het dan dat er naast het verschil in ontwikkelingshoogte speciale trekken zijn waar te nemen bij elk ras, elke groep van volken en ook weer bij elk volk.¹⁾

¹⁾ STEINMETZ. *De studie der Volkenkunde*. 's Gravenhage 1907, blz. 48.

Waar bij in verschillende streken levende volken gelijke beschavingsuitingen worden aangetroffen, kan men de verklaring van dat verschijnsel hoofdzakelijk ¹⁾ in vier oorzaken zoeken.

Men kan vooreerst denken aan een gemeenschappelijk uitgangspunt, van waar elk van die volken een bepaald kultuurbezit medenam; men kan in de tweede plaats rekening houden met de psychische theorie van ADOLF BASTIAN, die verkondigt, dat uit de oorspronkelijke psychische eenheid van het menschengeslacht voortvloeiende grondgedachten onder den invloed van het „milieu” plaatselijke variaties ondergaan, doch in hun wezen gelijk blijven; in de derde plaats kan gedacht worden aan de overnemingstheorie van FRIEDRICH RATZEL, die de overeenstemming vooral in verband brengt met mededeeling van buitenaf en dus met het vraagstuk van het verkeer; in de vierde plaats kan men ter verklaring van de overeenkomst denken aan de sociologische theorie, die vooral den nadruk legt op de beteekenis van eene gelijke maatschappelijke ontwikkeling.

De eerstgenoemde wijze van verklaring lag ten grondslag aan prof. KERN's, op grond van taalkundige gegevens getrokken conclusie, dat het stamland der Maleisch-Polynesische volken is te zoeken in Oost-Azië tusschen de keerkringen aan zee òf in Indonesië òf op de Oostkust van Achter-Indië met als noordelijke grens de Zuid-grens van China ongeveer onder den keerkring van de kreeft en ten Zuiden in geen geval verder dan Java op ongeveer 8° zuiderbreedte, en wel waarschijnlijk in Tjampa, Cochin-China, Cambodja en aangrenzende kuststreken (*Verlagen en mededeelingen Kon. Akad. van Wetenschappen. Afd. Letterkunde. 3e Rks. Dl. VI, 1889*).

---

¹⁾ Over eene verklaring door convergentie zie o. a. F. GRAEBNER, *Methode der Ethnologie*, Heidelberg 1911, s. 94.

Het zijn vooral de theorieën van BASTIAN en RATZEL, die onder de deskundigen een heftig strijdgewoel hebben veroorzaakt en talentvolle kampvechters in het krijt hebben doen treden. Vóórdat over die beide theorieën iets naders gezegd wordt, schijnt het echter al dadelijk noodig te zijn er met nadruk op te wijzen, dat bij de behandeling van deze quaestie vooral in het oog moet worden gehouden of men te doen heeft met een deel van het stoffelijk dan wel van het geestelijk beschavingsbezit. Het spreekt toch haast van zelf, dat bij voorwerpen veel eerder gedacht kan worden aan overdracht langs de verkeerswegen dan bij denkbeelden, mythen, rechtsbegrippen en godsdienstige voorstellingen. „Ijzeren pijlspitsen laten zich al heel gemakkelijk overnemen en motieven van versiering eveneens, maar een psychisch en sociaal diep geworteld product kan niet worden overgenomen, als de bodem niet reeds geheel gelijk is en geschikt om dezelfde vrucht spoedig spontaan voort te brengen” ¹⁾. Daarom wordt hier in de eerste plaats een voorbeeld aangehaald, waarbij de overneming van een deel van het stoffelijk beschavingsbezit uit den Indischen Archipel in het oog valt, terwijl daarna een voorbeeld wordt medegedeeld van een parallel met betrekking tot het geestelijk beschavingsbezit van de menschheid.

SPENCER en GILLEN, de groote kenners van de stammen die Centraal-Australië bewonen, deelen omtrent de tegenwoordige bewoners van het vaste land van Australië mede, dat zij, behalve in een klein gebied in het Noord-Oosten, buiten den invloed van vreemde volken zijn gebleven ²⁾. Zelfs

¹⁾ STEINMETZ. *Endokannibalismus*, Mitth. der Anthropol. Gesellschaft, Wien. XXVI s. 56, aangehaald bij dr. J. EISENSTÄDTER, *Elementargedanke und Uebertragungstheorie in der Völkerkunde*, Stuttgart 1912.

²⁾ *The northern tribes of Central Australia* by BALDWIN SPENCER and F. J. GILLEN. London 1904, p. 17, 53, 680.

aan de Westzijde van de golf van Carpentaria, waar veelvuldige aanraking met de Maleiers uit den Indischen Archipel plaats vond, schijnt die aanraking geen invloed gehad te hebben op de inheemsche gewoonten, het volksgeloof en het uiterlijk van de oorspronkelijke bewoners. Ondanks al de berichten omtrent Maleische invloeden in deze streken is de bevinding van de genoemde schrijvers, dat van die invloeden niets is te bemerken, al is het juist, dat hier met de Maleiers ruilhandel in schildpad en dergelijke artikelen wordt gedreven. Wel troffen de schrijvers in de streken, waar de zoogenaamde Maleische invloed het sterkst zou hebben gegolden, het meeste kroeshaar aan, evenals dat ook veel voorkomt in sommige andere Noordelijke kuststreken, b.v. bij de Anula en de Mara aan den Zuid-westelijken inham van de golf van Carpentaria, waar ook kannibalisme en het opeten van de lijken van sommige overledenen plaats heeft. Daar schrijft men het wollige kroeshaar toe aan vermenging met Papoea-bloed en de invloed van Papoea's in deze streken zou dan ook volgens SPENCER en GILLEN het eenige spoor van vreemden invloed zijn, die in het uiterlijk van de bevolking zou zijn waar te nemen.

Intusschen komen langs de golf van Carpentaria, langs de kust van kaap York en westwaarts naar Port-Darwin twee soorten van prauwen voor, één soort van aaneengenaaide stukken boombast en één van uitgehouwen boomstammen. De laatstgenoemde soort wordt niet door de inboorlingen gemaakt; zij zeggen, dat zij die ruilen van de Maleiers, die hier komen om ruilhandel te drijven in schildpad en tripang. De berichten omtrent deze Maleische prauwen in de golf van Carpentaria zijn al van ouderen datum. MATTHEW FLINDERS,¹⁾ die deze streken in 1792 en 1802 bezocht, vond op de Pellew-

---

¹⁾ *A voyage to terra Australis*. London 1814.

eilanden sporen van de Boegineezen of andere Indonesiërs, met name hunne prauwen¹⁾ en ook PHILLIP KING¹⁾ zegt sporen van de Maleiers op de Noordwestkust van Australië te hebben gevonden²⁾. BROUGH SMYTH³⁾ is van meening, dat de Maleiers waarschijnlijk reeds sedert eeuwen op de Noordwestkust van Australië komen om tripang te zoeken; niet alleen vond hij prauwen van de Maleiers in Port Essington, maar ook eenig aardewerk zou op den invloed van „Macassar People” wijzen. LUMHOLTZ is echter de meening toegedaan, dat de volgens hem vaststaande invloed van Maleiers op het York-schiereiland van den nieuweren tijd is en dat de aanrakingen van Maleiers en Australiërs in een recente periode moet hebben plaats gehad⁴⁾. Wat hiervan zij, uit al de berichten⁵⁾ schijnt wel te blijken, dat inderdaad Maleische prauwen zijn aange troffen in Noordwest-Australië, hetgeen volstrekt niet verwonderlijk moet heeten met het oog op de geregelde tochten, die ook nog in de laatste jaren door visschers uit Timor en Makassar naar Australië werden ondernomen. Wanneer de Noordwest-Australiërs deze van de bewoners van den Indischen Archipel geruilde prauwen in voldoende hoeveelheid kunnen

¹⁾ *Voyage to Torres-Straits in search of the survivors of the ship „Charles Isabella”, C. M. LEWIS Commander; arranged from the Journal and Log Book of the Commander.* Sydney 1837.

²⁾ RATZEL. *Völkerkunde* (1894) I, s. 331.

³⁾ R. BROUGH SMYTH. *The aborigines of Victoria.* London 1878. I, p. 407, 422.

⁴⁾ C. LUMHOLTZ. *Among Cannibals.* London 1889, p. 354.

⁵⁾ Zie ook J. MACCILLVRAY. *Narrative of the voyage of H. Ms. Rattlesnake,* London 1852, aangehaald bij Sir JOHN LUBBOCK, *The origin of civilisation and the primitive condition of man,* London 1875, p. 472, waar sprake is van „canoes hollowed out of the trunk of a tree which they (the Australians of Port-Essington) buy from the Malays.”

namaken, zoodat zij een belangrijk deel van hun stoffelijk beschavingsbezit gaan uitmaken, zullen de oudere berichten toch immer kunnen uitwijzen, dat hier een geval van overneming van kultuurgoederen heeft plaats gehad, en wel een zeer begrijpelijk geval, omdat het voor de hand lag, dat in den strijd om het bestaan met graagte werd gebruik gemaakt van het meer volmaakte vaartuig in plaats van dat van boombast, dat voor de kustvaart of kustvischvangst niet zoo goed moest voldoen als de uitgehouwen boomstam der vreemdelingen.

Geheel anders is het gesteld ten aanzien van een ander voorbeeld van overeenkomend beschavingsbezit, dat hier nu nog wordt vermeld en dat een illustratie kan geven van den overeenkomstigen geestelijken aanleg van de menschheid over een groot deel van de aarde, overeenkomst, die vooral blijken kan bij het beschouwen van de op animistischen grondslag berustende gebruiken, denkbeelden en bespiegelingen, welke verband houden met geboorte, ziekte, dood en rouw. Vooral de rouwgebruiken leveren in dit opzicht treffende parallellen, waarvan er hier één moge worden aangehaald.

Op 7 Maart 1437 sneed HENDRICK VAN ROODE, gevangene van den baljuw van den Hage zich op de gevangenpoort in den Haag met een potscherf de keel af; hij overleed den volgenden dag. De portier AERNT NAYER of NAYDE bemerkte het natuurlijk te laat; de chirurgijns Mrs. MATHEEUSZ en PIET VAN HOIRTICH constateerden als deskundigen het zich aan den lijve vergrijpen. *Volgens 's lands gebruiken moest er nu een gat in den muur van de Poort worden gemaakt, waardoor men het lijk had uit te slepen op een horde, tusschen twee honden hangende en wel „ter duinen ter galgen toe.”* VAN ROODE had echter vermogende vrienden en bloedverwanten, aan welke op verzoek het lijk werd afgestaan

om er naar vrijen wil en goedvinden mede te handelen.¹⁾

Volgens 's lands gebruiken een gat in den muur, waardoor het lijk werd naar buiten gebracht. Wat waren dat voor gebruiken, wat beduidden zij?

Twée eeuwen later, in 1633, gedurende de regeering van den gouverneur-generaal HENDRIK BROUWER kwam een Nederlandsch gezantschap op Bali en het was daar getuige van de plechtigheden ter gelegenheid van het overlijden van de moeder van den Dewa-agoeng van Kloengkoeng. „Aen de rechter syde van de poorte des huyses was een gat in de muur gebroocken, ende daer werdt het lyck uytgedragen, alsoo haer lycken ofte dooden nimmermeer de rechte deure uyt draegen.”²⁾

Een Haagsche misdadiger, die zelfmoord pleegt, en een Balische vorstenmoeder; wonderlijk samentreffen. Het gezelschap wordt echter nog gemengder. De Groenlanders dragen de lijken niet door den ingang van het huis naar buiten, maar door de vensters, of wel zij maken aan den achterkant van de tent een vel los en schuiven het zoo naar buiten. Daar zwaait een vrouw een brandende spaander heen en weder en zegt: „hier is niets meer te krijgen”. De Samoeden zullen de dooden nimmer door de deur van hun hut naar buiten dragen; zij maken voor dat doel een afzonderlijke opening, die zij later zorgvuldig dichtplakken, in de meening, dat de ziel den terugweg nu niet meer kan vinden. Bij de Sitkas-Indianen wordt het lijk voor de verbranding door den weggenomen achterwand van het huis naar buiten gedragen³⁾.

En zoo kan men doorgaan: bij de oude Noorsche volken . . . . .; in Saksen . . . . .; in Lotharingen . . . . .; in

¹⁾ Jaarboekje „Die Haghe” 1906, blz. 15; de cursiveering is aangebracht.

²⁾ WILKEN's *Verspreide geschriften*. III, blz. 406.

³⁾ ROBINSON. *Psychologie der Naturvölker*, blz. 45.

Duitschland zoowat overal.....; bij de Germanen in het algemeen.....; enz. Maar ook buiten Europa en buiten Amerika was of is hetzelfde gebruik in zwang. De volgelingen van ZOROASTER in Perzië ¹⁾ „lieten (en laten) namelijk de lijken ten prooi aan de roofvogels, de gieren, en legden ze op hoog gelegen plaatsen in opzettelijk daartoe ingerichte van boven opene cirkelvormige constructies neer (dakhmas, thans in Britsch-Indië „towers of silence” geheeten.”) Naar deze plaats wordt de doode — *oudtijds door een bres in de muur der woning heen* — op een ijzeren draagbaar door minstens twee lijkdragers gebracht, gevolgd door de priesters en de familieleden, die twee aan twee gaan.

Ook in Siam en op de Fidji-eilanden kwam het gebruik voor, doch eerst recht algemeen zou men het kunnen noemen in den Indischen Archipel.

Bij de heidenen van het distrikt Tonsawang in de Minahassa ²⁾, de Makassaren en de Boegineezen, de Toradja's van Midden-Celebes, de Papoea's van Windesi, de Kajan-en de Kenja-dajaks, de Toba-bataks, bij de Niassers en op Halmaheira ³⁾ is dat gebruik bekend en sommige schrijvers laten niet na te vermelden, wat de beteekenis er van is.

Het hooger vermelde gezantschap van 1633 zei het reeds zeer duidelijk: „om dat den duyvel (die de passagie van de rechte deure bekend is en het besyden gebroocken gat niet en weet) niet en soude ontmoeten”. Anderen maken er uitdrukkelijk gewag van, dat men bedoelde de ziel van den doode te verhinderen den terugweg te vinden; daarom werd het voor deze gelegenheid gemaakte gat in de muur of de omwanding zoo spoedig mogelijk weder gesloten, en

¹⁾ *Het Parsisme*, door Dr. W. CALAND. Baarn 1913, blz. 24.

²⁾ WILKEN t. a. p.

³⁾ ALB. C. KRUYT. *Het animisme*, 's Gravenhage 1906, blz. 264 e.v.

zegt de vrouw op Groenland: „hier is niets meer te krijgen”. Het gebruik is dus te rangschikken onder de reeks van over de geheele aarde verspreide handelingen, welke ten doel hebben om de nagelaten betrekkingen of de overlevenden in het algemeen te beschermen tegen ongewenschte bezoeken van de zielen der afgestorvenen.

In de eerste plaats van dooden, die men tijdens het leven bijzonder vreesde, zooals misdadigers (Den Haag, Duitschland) of hooggeplaatste machtigen der aarde (Bali, Toba, Fidji), of die, aan wie men een bijzonder wraakzuchtige ziel toeschreef, zooals de in het kraambed overledene vrouwen (Nias). Er is dan ook in al deze gebruiken een element van doodenvrees te ontdekken en van onzekerheid ten aanzien van de zielen van afgestorvenen, die men, zoo het de naaste familieleden gold, uiteraard niet wraakzuchtig denken kon, tenzij het aan vereering — en zie hier een element van eerbied in de gebruiken — van de zijde der overlevenden en aan met die vereering gepaard gaande offers mangelen mocht.

Er is echter nog een ander element, dat zich in deze gebruiken laat onderkennen, te weten het algemeen heerschend volksgeloof, dat een geest, de ziel van een overledene, spoken komt op de plaats waar hij overleed. Vandaar verwoest men bij een groot aantal volken het huis van den overledene, of wel men laat de zieken buiten hunne huizen sterven, of wel men verplaatst eene nederzetting, wanneer een sterfgeval is voorgekomen.

Elders draagt men het lijk eenige malen om het huis of om de begraafplaats of men draaft er snel mede naar het graf, dat ijlings wordt gesloten, of wel men begraaft des nachts heimelijk. Al zulke gebruiken zijn listen om de ziel van den overledene de terugkeer moeilijk of onmogelijk te maken.

WILKEN herinnert aan de woorden, die GOETHE Mephistopheles in den mond legt:

„'s ist ein Gesetz der Teufel und Gespenster:

Wo sie hereingeschlüpft, da müssen sie hinaus.

Das Erste steht uns frei, beim Zweiten sind wir Knechte.”

Dergelijke, bij een groot aantal over de geheele aarde wonende volken voorkomende handelingen en denkbeelden te willen toeschrijven aan overneming, schijnt wel zeer vermetel en het ligt dan ook voor de hand, dat bij zulke gevallen in de eerste plaats gedacht wordt aan gelijke reacties op het in den grond overeenkomend psychisch leven van al die volken, hoezeer zij ook in een verschillend milieu leven, en zelfs erfelijke divergenties van hun zieleleven kunnen vertoonen.

Wat nu de overnemingstheorie betreft, het spreekt van zelf, dat in een eilandenrijk als de Nederlandsch-Indische Archipel en langs de kusten van de vastlanden, die door de aangrenzende oceanen worden omspoeld, op vrij gemakkelijke wijze verkeer kon plaats hebben, omdat de zee daarvoor gunstige voorwaarden aanbod. Onder de Aziatische zeevarende volken van Arabië tot Japan zijn het dan ook vooral de bewoners van Insulinde en de oostelijk daarvan liggende eilandengroepen, die reeds voor vele eeuwen als koene zeevaarders hun beschavingsbezit hebben verbreid van Madagascar tot Paasch-eiland en misschien nog wel verder. In hun slanke en vaak van uitleggers voorziene en tegen omslaan behoevende booten, die nu eens geroeid werden en dan weder met haar mattenzeilen door den wind werden voortgestuwd, hebben de Maleisch-Polynesische volken als een der uitnemendste zeevolken van den ouden tijd de oceanen bevaren. Nog tegenwoordig grenzen de tochten van zulke eilandbewoners soms aan het ongelooflijke. Zoo gaan de menschen van de Carolinen met hunne prauwtjes wel naar de Philippijnen en in 1909

kwam zelfs zulk een prauwtje van het eiland Olear (Carolinen) te Sjanghai terecht ¹⁾. De vijf opvarenden, die door een storm waren overvallen, hadden 97 dagen op zee doorgebracht en honderden zeemijlen afgelegd, zich voedende met visschen, die zij 's nachts vingen, en met regenwater. Regent het niet, dan duiken die lieden lang onder water, opdat de huid vocht opzuigt; visschen en schildpadden speuren zij op grooten afstand aan de beweging van het water en dolfijnen lokken zij door met de handen het water in beweging te brengen. Bij een storm gaan zij te water en houden zich zwemmende aan hun prauwtje vast en de ervaren zeelieden onder hen sturen zonder compas volgens de zon en de sterren en zijn met de wisselende stroomingen, de passaatwinden en de ligging van eilanden, riffen, ondiepten en de plaatsen, waar visschen en schildpadden zich ophouden, goed bekend. Dat dergelijke zeevaarders volksverhuizingen van de eene eilandengroep naar de andere kunnen ondernemen, behoeft niemand te verwonderen.

Het algemeen verschilpunt tusschen de overnemingstheorie en de psychologische theorie heeft intusschen niet alleen betrekking op zulke eilandenbewoners, doch op alle volken, welke de aarde bewonen, en ten aanzien van dat vraagstuk in zijn geheelen omvang kan dan ook wel gezegd worden, dat de theorie betreffende de ontwikkeling van bepaalde beschavingsuitingen op verschillende plaatsen ten gevolge van de oorspronkelijke psychische gelijkheid van de menselijke natuur hoe langer hoe meer veld wint. ²⁾

Een vierde wijze van verklaring voor de overeenstemmende uitingen van het denken van ver van elkander verwijderde ethnische groepen meenen sommigen gevonden

¹⁾ *Deutsches Kolonialblatt* 1910, s. 389.

²⁾ Van dit vraagstuk geeft een goed overzicht EISENSTÄDTER, *Elementargedanke und Uebertragungstheorie in der Völkerkunde*. Stuttgart, 1912.

te hebben in de gelijkheid van hare maatschappelijke ontwikkeling, voorzoover die zich uit in algemeen heerschende denkbeelden. Deze verklaring, die men wel als de sociologische heeft aangemerkt, heeft vooral in LEVY-BRUHL in zijn reeds genoemd boek een levendig woordvoerder gevonden. Hij is de meening toegedaan, dat men zich, om het mechanisme van maatschappelijke instellingen te begrijpen, moet losmaken van het denkbeeld als zouden algemeen heerschende voorstellingen gehoorzamen aan de regelen van de individueele psychologie, een denkbeeld dat vooral dan tot verkeerde uitkomsten leiden zou, wanneer het betreft de bestudeering van de zoogenaamde primitieve maatschappijen door iemand, die tot een kultuurvolk behoort. Men zou de uitingen van natuurvolken niet mogen toetsen aan het voor vele ethnologen als een axioma vaststaand geloof aan een gelijkvormigen „menschelijken geest”, die door alle tijden heen en overal uit een oogpunt van logica dezelfde zou zijn, vooral niet, omdat de algemeene volksopvattingen, instellingen, geloofspraktijken, enz. juist in verband met hare algemeenheid zich aan het individu opdringen als een onderwerp van aangenomen geloof en niet als gevolg van individueele redeneering. Zoodat vooral in primitieve maatschappijen, in welke de algemeen heerschende denkbeelden een invloedrijke rol spelen, haast geen plaats zou zijn voor het individueele „hoe en waarom?”. Het zou dan ook uiterst moeilijk zijn om met *onzen* gewonen gedachtengang, volgens *onze* verstandelijke methodes, met *onze* logica, de denkwijze van onbeschaafde volken te volgen en te beoordeelen, want het zoeken van punten van overeenkomst tusschen die denkwijze en de *onze* zou dan reeds op de *à priori* geenszins vaststaande veronderstelling berusten, dat hetzelfde denkmechanisme aan beide zijden zou werken, hetgeen *hierom* reeds onwaarschijnlijk

PRAHOE MAJANGAN VAN DEMAK.

coll. Kon. Institu. T. I. en V. k.

phot. Regent van Demak.

zou zijn, omdat vooral in primitieve maatschappijen het geestelijk leven van het individu zeer sterk onder den invloed van gemeenschappelijke opvattingen van de groep staat. De aldus in het geding gebrachte „praelogica” leidt tot eene verklaring van overeenstemmend geloof en overeenstemmende gebruiken, als gevolg van gemeenschappelijke voorstellingen en handelingen, die machtiger zouden zijn dan de persoonlijkheid.

Het kan niet worden ontkend, dat er in een deel van deze redeneering iets aantrekkelijks is, voorzooer zij den nadruk bedoelt te leggen op de beteekenis van den mensch in verband met zijne maatschappelijke omgeving en voorzooer zij wenscht te betoogen, dat er een onverbreekbaar verband bestaat tusschen het geestelijk leven van een gemeenschap en de tot die gemeenschap behorende individuen. Maar zoo zij gevraagd: is het „maatschappelijk bewustzijn”, om het zoo maar eens te noemen, de bodem van het persoonlijke of resulteren niet veeleer alle geestelijke uitingen, die wij aan de gemeenschap toeschrijven, uit individueele denkbeelden? Een bevestigend antwoord op die laatste vraag sluit volstrekt niet uit, dat men in het oog houdt, dat er een wisselwerking bestaat tusschen gemeenschap en individu. Dat zulk een wisselwerking tengevolge zou hebben gehad, dat uit de „praelogica” een logica van geheel anderen aard zou zijn ontstaan, die niet meer in staat zou zijn haar voorgangster te doorgronden, is gemakkelijker te beweren dan te bewijzen.¹⁾

Zou er niet in deze „praelogica” veeleer een graadverschil met onze logica gezien moeten worden dan een geheel ander soort van menschelijk bewustzijn, zooals men wil doen gelooven? En zou dat graadverschil niet vooral verklaring

1) GOBLET D'ALVIELLA, *Histoire de la Science des Religions*. 1911, p. 37.

vinden in twee omstandigheden, die nauw samenhangen, te weten de groote rol, die de mystiek in het denken van den onbeschaafden mensch speelt en de kleine plaats, die wordt ingenomen door juiste feitenkennis? Men kan volkomen toegeven, dat de onbeschaafde bij veel in zijn omgeving, dat hem alledaagsch, gewoon, vanzelfsprekend voorkomt (zooals vele periodieke natuurverschijnselen) niet vraagt naar het hoe of waarom, zonder dat men daarom behoeft te belanden bij gemeenschapsdenkbeelden, aan welke de denkbeelden der individuen ondergeschikt zouden zijn in zulk eene mate, dat die „tooverlogica” (het woord is van WUNDT) door de kultuurmensch niet naar haar rechte waarde zou kunnen worden geschat. Wanneer de primitieve mensch op grond van zijn mythologisch denken minder behoefte heeft aan verklaring van oorzaak en gevolg dan degene, die slechts oordeelt op empirische gronden, behoeft men toch niet te denken aan eene denkwijze, welke van de onze door een onoverkomelijke afgrond zou zijn gescheiden?

Het verschil in denkwijze tusschen de zoogenaamde onbeschaafde volken en de wetenschappelijk ontwikkelde maatschappijen schijnt dan ook voor een groot deel veeleer te moeten worden gezocht in de foutieve praemissen van de redeneering dan in die redeneering zelf, die bij den primitieven mensch evenzo goed behoefte heeft aan sluitende conclusies als bij wetenschappelijk vorschcn, doch die uitgaat van het bestaan van wezens, welke nog luimiger van aard zijn dan de luimigst bekende mensch uit de omgeving. Ook bij ons blijkt de waarheid van heden niet zelden de dwaling van morgen te zijn, niet omdat die waarheid het product was van minder logisch denken, maar omdat meer en beter gegevens hetzelfde denkproces tot andere uitkomsten brachten; de dwaling is dan ook betrekkelijk, wijl niet in het denken de fout zit, maar

in de empirische voorstellingen.¹⁾ Daarom kunnen wij de redeneering der inlanders alleen dan volkomen volgen, wanneer wij uitgaan van de hun ten dienste staande gegevens. Daarom geeft eenerzijds ook hunne verstandelijke en zedelijke ontwikkeling de hoop op een beter wederzijdsch begripen en leidt aan den anderen kant de volkenkunde tot waardeering van het inlandsch standpunt. Het probleem: wat is het leven, wat is ziekte, beteekent immer: in welke betrekking moeten de levens-en ziekteverschijnselen tot de ons bekend geworden organen en krachten worden gedacht? Waar nu bij den inlander even weinig kennis bestaat omtrent die organen als omtrent die krachten, kan het niet anders of er gaapt een diepe kloof tusschen oorzaak en gevolg, die hij aanvult met den invloed van bovenmenschenlijke machten. Zoodra de vragen naar de oorzaken worden gesteld, is de dorst naar weten bij den primitieven mensch spoedig gestild; het antwoord ligt bij hem immers in zeer beperkte omgeving, nl. bij de bovennatuurlijke machten en krachten, welke daar werkzaam zijn. Hij zoekt dat antwoord bij de onzichtbare geestenwereld, die alle lust tot verder weten bevredigt, en die ieder individu verder kan uitwerken naar eigen practischen aanleg, met paleizen boven het uitspansel of vuren in de duistere aarde, of met godenverblijven op de bergen en met demonenmaatschappijen. Dat deze op alles antwoord gevende geestenwereld de lust tot zoeken en nadenken niet aanwakkert, spreekt van zelf, en dit vooral in verband met de weinige verschijnselen, die de natuurmensch waarneemt; te verwonderen is het dan ook niet, wanneer (niet alleen bij natuurmenschen) bij juist logisch denken in de aanwijzing van

---

¹⁾ Dr. R. P. MEES. *Opmerkingen over de vorming en den aard onzer kennis*, 's Gravenhage 1897. 2de druk, blz. 54.

de oorzaak zelve fouten worden gemaakt. BASTIAN ¹⁾ noemt een voorbeeld: een wandelaar ontmoet een opvallend uitziende vrouw; eenige schreden verder struikelt hij over een boomstam en breekt een been. Op zijn ziekbed combineert hij den indruk van de oude „heks" (of haar toornigen blik in het bijzonder) met de daarop volgende gebeurtenis tot het „post hoc, ergo propter hoc", terwijl een nauwkeuriger analyseerend denken de oorzaak van het breken der harde beenderen-zelfstandigheid in den val over het in scheeve richting liggende stuk hout erkent, en een dusdanig in „calcul des probabilités" geoefend denker zoo de causaliteit liever daarheen verplaatst, zoowel ten bate van het maatschappelijk leven als in het eigen belang om voortaan behoedzamer te zijn. Zulke voorbeelden liggen voor het grijpen.

In het algemeen gelooven inlanders b.v., dat telkens wanneer een lijder aan eene besmettelijke ziekte een ander aangestoken heeft, dit hemzelf geheele of gedeeltelijke genezing verschaft. Vandaar het door inlanders tegen geslachtsziekten veelal probaat geachte middel, bestaande in sexueelen omgang met eene gezonde vrouw ²⁾. Zelfs bij ziekten, die dagelijks voorkomen en waar van de natuurlijke oorzaak den Atjeher in het oog springt, denkt hij toch liefst aan onzichtbare machten, die de ziekte hebben te weeg gebracht; en dit te eerder, omdat hij zelf dergelijke machten werkzaam doet zijn om langs den weg van toovermiddelen ziekte en onheil te doen ontstaan. Een op den weg of onder aan de huistrap van een slachtoffer begraven bamboekoker gevuld met haren,

¹⁾ *Zur Verständigung über Zeit- und Streitfragen in der Lehre vom Menschen*, Berlin 1898 s. 19.

²⁾ SNOUCK HURGRONJE. *De Atjehers*, Batavia 1893, I, blz. 139. Ten aanzien van huidziekten bestaat een dergelijk geloof; zie KRUYT, *Het animisme*, Den Haag 1906, blz. 65.

nagels en allerlei ander tuig zal verderf aanbrengen, enz. ¹⁾.

In den geheelen Indischen Archipel berust de inlandsche geneeskunde nog grootendeels op bijgeloof en is de eenvoudige aanwending van een natuurlijk geneesmiddel zonder hocus-pocus zelfs bij de meest gewone en algemeen bekende ongesteldheden eene zeldzame uitzondering en worden tal van ziekten met hocus-pocus bestreden ²⁾.

Zoo beschouwt de inlander ook den dood als een onnatuurlijke zaak. In Midden-Sumatra worden de lijkenvlekken toegeschreven aan het knijpen der booze geesten (KLEIWEDE DE ZWAAN). Bij de Toradja's zijn verschillende verhalen en legenden in omloop, die ter verklaring moeten dienen voor het ontstaan van den dood: de eerste menschen kregen door een toeval geen eeuwigdurenden adem; zij aten de vrucht van een zeer tijdelijk gewas in plaats van een eeuwigdurenden steen, enz. ³⁾. Om het leven te verlengen vindt men dan ook de naar onze schatting zonderlingste middelen in zwang. Een Dajak-stam aan de Kapoeas in Borneo, zou vroeger bij den naderenden dood van een jongen zijn jongere zuster (meisjes zijn een minder op prijs gesteld bezit dan jongens) hebben gedood, teneinde den stervende door het eten van een stukje van haar vleesch te doen opleven ⁴⁾.

¹⁾ SNOUCK HURGRONJE, t. a. p. blz. 458 en 459.

²⁾ SNOUCK HURGRONJE, t. a. p. II, blz. 49. Dr. J. J. VAN LOGHEM (*Geneesk. Tijdschr. voor N.-I.* Dl. 52 afl. 2 blz. 176) is dan ook van meening, dat de inlandsche geschiedschrijver van de pestepidemie, die in het begin van de twintigste eeuw op Java is uitgebroken, zonder toedoen van de Europeesche geneeskunde niet aan een afhankelijkverband tusschen ziekte van mensch en ziekte van rat zou hebben gedacht.

³⁾ KRUYT, *De Baré'sprekende Toradja's van Midden-Celebes*, Batavia 1912, II, blz. 82.

⁴⁾ HOSE & McDOUGALL, *The pagan tribes of Borneo*, London 1912, II, blz. 9 noot.

Met datzelfde doel, nl. om hun levenskracht te versterken, hebben ouden van dagen soms jeugdige vrouwen of meisjes tot gezelschap. Zoo wordt b.v. medegedeeld, dat OLIVIER VAN NOORT op zijn (eerste reis der Nederlanders) om de wereld (1598—1601) in Oost-Java vernam van den „opperste(n) priester der Indianen op Java", die wel 120 jaar oud was, „dies niet-tegenstaande hield toch veel vrouwen, die hem moesten verwarmen ende voeden met hare melck, want hij ouderdomshalven geen andere spysen nutte noch elders bij leven konde" ¹⁾.

Dit laatste buiten beschouwing latende, vindt men in dit bericht een gebruik terug, dat ook elders in den Archipel voorkomt; omtrent den laatsten ouden vorst van Lombok wordt verhaald, dat hij zijn slaapplaats deelde met jeugdige bijzitten om aldus zijn leven te verlengen.

Dergelijke denkfouten zullen dus veelal te verklaren zijn uit den beschavingstoestand van den primitieven mensch zelf, die in zich bevat: minder juiste waarneming, geringen gezichtskring en minder juist analyseerend nadenken. Hoe meer vooruitgang in kennis van de natuur en de menschheid, hoe meer vooruitgang ook in het beter herkennen van oorzaken. Toegerust met die wapenen zal de mensch zich steeds meer en meer onafhankelijk gaan gevoelen van de met onheil dreigende geestenwereld en over de dogmen heen een vrij standpunt innemen, slechts gebonden door de religie des harten. De kinderlijke wijsbegeerte, die alle verschijnselen in en om den mensch meende te kunnen verklaren door aan te nemen, dat alles wat leeft, en alles dat zich als leven voordoet — hetzij

---

¹⁾ Wonderlyke voyagie by de Hollanders ghedaen door de Strate Magalanes ende voorts den gantschen klood des Aerdbodems om, met vier schepen: onder den Admiraal OLIVIER VAN NOORT van Utrecht, Uytgevaeren Anno 1598. t'Utrecht by LUCAS DE VRIES, Boeckverkooper in de Snippevlucht 1652, blz. 63.

door zich te bewegen, hetzij doordat er kracht van heet te zijn uitgegaan — bezielde is door een denkende, gevoelende, willende geest, van de menschelijke alleen in graad en macht verschillend, kan men eigenlijk slechts in zoover eene verwarring noemen als het gebrekkig inzicht tot verwarring aanleiding is. Want ook de natuurmensch zoekt rust bij het nadenken over het verband tusschen het bekende (hoe gebrekkig dat in ons oog ook is) en het onbekende, dat om oplossing vraagt.

Van inzicht in het causale verband der dingen, zooals strenge waarnemingen en reflectie die verschaffen, is bij de massa van de Javanen geen sprake.¹⁾ „Zij zien in de wereld om zich heen een bonte menigte van onbegrijpelijk werkende machten, en ieder hunner tracht die te zijnen gunste, of althans niet te zijnen nadeele, te doen ageeren..... Bij die kleine lieden, wier materiele levensvoorwaarden eeuwenlang zoo goed als ongewijzigd bleven, hebben de hoogere beschavingsvormen, die Hindoes en Mohammedanen achtereenvolgens in hun land invoerden, weinig wijziging in de beschouwing van leven en wereld gebracht. Onder nieuwe namen bleef veel van het oude voortbestaan.”

Zoo is het eigenlijk vrijwel ook gesteld met de groote massa van het volk in den geheelen Indischen Archipel; voorzoover de beschavingshoogte blijkt uit het vormen van logische gevolgtrekkingen, vertoont de massa der inlanders over het algemeen nog het beeld van den onbeschaafden mensch, zooals die ook van elders, men kan wel zeggen van over de geheele aarde, bekend is. De overeenkomst in dat opzicht met over de geheele wereld verspreid wonende menschen wijst er wel op, dat wij de Indische volken niet hebben te zien als levende op onbereikbare eilanden van geestelijk leven, waarvan geen ontkomen mogelijk zou zijn, maar dat wij hen hebben te beschouwen als mede-

¹⁾ SNOUCK HURGRONJE in *De Gids*, September 1908, blz. 430.

bewoners van hetzelfde huis, met wie wij gemakkelijk op een goeden voet van verstandhouding geraken, wanneer wij ons maar inspannen willen om hun denken en streven te begrijpen.

Dat *moeten* wij Nederlanders willen, omdat voor ons de grootsche taak is weggelegd met veertig millioen inlanders mede te werken aan hunne maatschappelijke, geestelijke en zedelijke verheffing.

In den aanvang werd gesproken van het aan te kweken besef van saamhoorigheid, verdraagzaamheid en onderlinge waardeering der rassen, die in onze koloniën voorkomen.

De vraag werd in het voorafgaande behandeld, hoe die saamhoorigheid, die verdraagzaamheid, die onderlinge waardeering kan worden bevorderd.

Welk antwoord vonden wij op die vraag?

Een heel eenvoudig antwoord. Slechts één ding is noodig: een juist oordeel omtrent hen, met wie wij samenwerken.

Wordt gevraagd: hoe zou het mij passen over hen, die buiten onzen kring zijn, te oordeelen (1 Kor. V: 12), dan geldt het bescheid van den Indischen dichter RABINDRANATH TAGORE in een zijner Wijzangen (12): de reiziger moet aan iedere vreemde deur kloppen om zijn eigene te vinden, en men moet de uiterste werelden doorkruist hebben om het innerlijk heiligdom te vinden.

Zoo moet ieder onderdaan van eene koloniale natie aan de deur van de Wetenschap van menschen en maatschappijen kloppen, niet alleen om te ontdekken, waar hij zelf staat onder de menschheid, maar ook om te ondervinden en te doorleven, hoe moeilijk het is een oordeel te vellen over hen, die buiten onzen kring staan en met wie wij ons ter bereiking van hetzelfde doel zooveel mogelijk één willen gevoelen in denken en handelen.

REGISTER.

Aanraking (met inlanders), blz. 1, 13 e.v.
 Achterdocht, blz. 83 e.v.
 Adatrecht, blz. 26 e.v., 32.
 Adatwijzer, blz. 81.
 Adriani (dr. N.), blz. 49, 85, 129.
 Afbeelding (van menschen), blz. 70.
 Alfoeren, blz. 89, 139, 148.
 Ambon (en Amboneezen), blz. 41, 104,
 107, 136.
 Arabieren, blz. 52, 89.
 Arbeidsinspectie, blz. 42, 68.
 Associatie, blz. 6, 44, 91, 134.
 Atjeh (en Atjehers), blz. 7, 20, bij 35,
 101, 119, 136, 148, 172.
 Australië, blz. 72, 159 e.v.
 Bali (en Baliërs), blz. bij den titel, 4,
 15, 52, 55, 59, 65, 70, bij 129, 146,
 148, 163, 165.
 Barros (Joan de), blz. 103.
 Bastian (dr. Adolf), blz. 58, 158, 159.
 172.
 Bataks, bij blz. 20, 49, 74, 123, 141,
 164, 165.
 Batikken, blz. 56.
 Beleid (koloniaal), blz. 55.

Bengkoelen, blz. 103.
 Beschaving (Europeesche), blz. 4, 61
 e.v., 76.
 Beschaving (inheemsche), blz. 4, 14, 52,
 e.v. 174, 175.
 Beschavingsuitingen (gelijke), blz. 158
 e.v.
 Bescherming (van den inlander), blz.
 92 e.v.
 Bestuurs-invloed, blz. 67, 73, 95, 128,
 138.
 Bestuurs-politiek, blz. 20 e.v. 89.
 „ -vestiging, blz. 69, 75.
 Bevan (Edwyn), blz. 10, 25.
 Boegineezen, zie Celebes.
 Booten, zie prauwen.
 Borneo (en bewoners van), blz. 5, 49,
 52 e.v., 71, 73, 74, 83, bij 145, 164,
 173.
 Boroboedoer, blz. 4, bij 54.
 Brandes (dr. J. L. A.), blz. 56, 96, 142.
 Brooke (Radja), blz. 150.
 Brouwer (gouv.-gen. Hendrik), blz. 100,
 163.
 Bijgeloof, blz. 70.

REGISTER.

- Caland (dr. W.), blz. 164.
Cambodja, blz. 158.
Cappellen (gouv.-gen. van der), blz. 107.
Carolinen, blz. 166 e.v.
Celebes (en bewoners van), blz. 45,
49, 71, 74, 85, 86, 90, 136, 161,
164, 173.
Ceram, blz. 52.
Ceram-Laoet, blz. 52, 148.
China (en Chineezen), blz. 5, 8, 56,
89, 137, 158.
Conservatisme, blz. 127.
Crawley (A. E.), blz. 40.
Daendels (gouv.-gen. Willem), blz. 106.
Dajaks, zie Borneo.
Dampier (William), blz. 103.
Day (Clive), blz. 25.
Desaschool, bij 106.
Despotisme, blz. 63, 66, 124.
Deventer (mr. C. Th. van), blz. 24.
Diponëgoro, blz. 102, 142.
Djajadiningrat (dr. Hoesein), blz. 96,
142.
Doodenvereering, blz. 34, 46, 51, 72,
74, 162 e.v.
Duikproef, blz. 27.
Eckhart (H. E. Steinmetz), blz. 39.
Eerbiediging (van inlandsche denk-
beelden), blz. 92, 122.
Eigenschappen (van den inlander), blz.
5, 90, 96 e.v., 106, 122 e.v., 136,
139, 140 e.v., 143 e.v., 149 e.v.,
156 e.v.
Eisenstädter (dr. J.), blz. 159, 167.
Engelhard (Nicolaus), blz. 105.
Erfelijkheid, blz. 89 e.v., 125, 143, 147.
Europeanen (beoordeelen inlanders),
blz. 1 e.v., 98, 148, 176.
Europeanen (door inlanders beoor-
deeld), blz. 39, 76, 83 e.v.
Ethische politiek, blz. 9, 98, 100.
Ethnografie, blz. 133.
Ethnologie, blz. 133.
Ethno-psychologie, blz. 152.
Familieonderzoek, blz. 142.
Fransen van de Putte (minister I. D.),
blz. 10, 68.
Fraser (J. G.), blz. 65, 70.
Fidji-eilanden, blz. 164, 165.
Flores, blz. 32, 83.
Gajo's, blz. 27, 49.
Geestenwereld, blz. 51, 171, 175.
Gehoorzaamheid (der inlanders), blz.
121.
Gemeente-ordonnantie, blz. 23.
Geneeskunde, blz. 173.
Goblet d'Alviella (Comte), blz. 169.
Goram-eilanden, blz. 52.
Graebner (F.), blz. 158.
Haghen (Steven van der), blz. 104.
Halmahera, blz. 164.
Hasselmann (C. J.), blz. 132.
Heutsz (gouv.-gen. J. B. van), blz. 119.
Hindoeïsme, blz. 51 e.v., 56 e.v.,
64.
Hindoe-beschaving, blz. 56, 124, 141,
175 e.v.
Hogendorp (Dirk van), blz. 106.
Hose & Mc Dougall, blz. 66, 173.
Huwelijksgebruiken, blz. 33.
Hygiëne, blz. 49.
Ibn Batoetah, blz. 64 e.v.
Individualisme, blz. 138.
Industrieel, blz. 37.
Inlanders, zie aanraking, beschaving,
eigenschappen, Europeanen, gehoor-

- zaamheid, kennis, omgang, ontwikkelingshoogte.
- Islam, blz. 51 e.v., 58 e.v., 102, 124 e.v.
- Japanners, blz. 8, 83.
- Java (en Javanen), blz. 4 e.v., 8, 49, 56, 71, 86, 97, 108 e.v., 123, 136 e.v., 145, 148, 174 e.v.
- Java-oorlog, blz. 108.
- Kajan-opperhoofd bij 145.
- Karakter, zie eigenschappen.
- Kartini (Raden Adjeng), blz. 15, 142.
- Kei-eilanden, blz. 33.
- Kennis (van den inlander), blz. 17 e.v., 25, 32, 34 e.v., 47, 76, 87, 128.
- Kern (dr. H.), blz. 58, 142, 158.
- Koeboe's, blz. 15.
- Koelie's, blz. 42 e.v.
- Koetei, blz. 58.
- Kooplieden, blz. 36.
- Kruyt (dr. Alb. C.), blz. 33, 40, 46, 49, 71, 86, 145, 164, 172, 173.
- Laboratorium (te Medan) bij blz. 120.
- Leti, blz. 46.
- Levy-Brühl, blz. 80, 168.
- Liefrinck (F. A.), blz. 54, 59.
- Logica, blz. 170 e.v., 175.
- Lombok, blz. 7, 52, 54, 74, bij 156, 174.
- Loonarbeid, blz. 68.
- Lubbock (Sir John), blz. 161.
- Lumholtz (C.), blz. 161.
- Lijkverbranding, blz. 64, 70.
- Madagascar, blz. 5, 166.
- Madoereezen, blz. 123.
- Mahadewa, blz. 52.
- Makassaren, zie Celebes.
- Maleiers, blz. 5, 52 e.v., 89, 123, 136, 138, 139, 148, 149 e.v., 158, 160, 166.
- Menschenoffer, blz. 64.
- Mentawai-eilanders, bij 44.
- Middeleeuwsche beschaving, blz. 96.
- Minahassa, blz. 164.
- Minangkabauers, zie Maleiers.
- Mindanao, zie Philippijnen.
- Misbruiken, blz. 38 e.v., 114, 115, 116, 117.
- Mohammedanisme, zie Islam.
- Molukken, blz. 41, 52, 102.
- Moraal, zie eigenschappen.
- Naam, blz. 70, 71, 72.
- Nias, blz. 5, 45, 49, 164, 165.
- Nieuwenhuis (dr. A. W.), blz. 53, 66, 83.
- Nieuw-Guinea, zie Papoea.
- Noort (Olivier van), blz. 174.
- Noto Soeroto (Raden Mas), blz. 76, 142, 145.
- Omgang (met inlanders), blz. 10, 16 e.v., 24, 38 e.v., 68, 82, 87, 97 e.v., 122.
- Onderwijs, blz. 34 e.v., 75, 94.
- Onderzoek (deskundig), blz. 77 e.v., 139.
- Ontwikkelingshoogte (der inlanders), blz. 95, 96, 133.
- Ontwikkelingsproces, blz. 4, 19, 40, 43, 92, 94, 137, 153, 171, 174.
- Oost-Indische Compagnie, blz. 100 e.v., 146.
- Opleving (koloniale), blz. 3, 7 e.v.
- Overeenstemming (van beschavingsuitingen), blz. 158 e.v.
- Overnemingstheorie, blz. 158 e.v.
- Paasch-eiland, blz. 166.
- Padangsche Bovenlanden, zie Sumatra.
- Pakoe Boewono X, bij 27.
- Paniti Sastro, blz. 83.
- Papoea's, bij blz. 13, 15, 45, 46, 52, 53, 83, 85, 89, 136, 139, 160, 164.

REGISTER.

- Pemali, blz. 41.
 Philippijnen, blz. 8, 105, 166.
 Pidie, zie Atjeh.
 Planters, blz. 37.
 Poso, blz. 41.
 Potoe, blz. 41.
 Praeologica, blz. 169.
 Prauwen, 160, 166, bij 168.
 Proceslievendheid, blz. 27.
 Psychologie, blz. 135, 139, 158, 162, 167.
 Raffles (Sir Stamford), blz. 106.
 Rassencongressen, blz. 11.
     " politiek, blz. 88 e. v.
     " vraagstuk, blz. 90, 133 e. v.
 Ratzel (Friedrich), blz. 158, 159, 161.
 Rechtsbedeeling, blz. 26 e. v.
     " toestand, blz. 88.
 Regeeringsbemoeienis, blz. 92, 95.
     " inzicht, blz. 88, 97 e. v.
     " voorschriften, blz. 105 e. v.
 Regent, bij blz. 97.
 Reinsch (P. S.), blz. 10.
 Robinsohn (J.), blz. 46, 163.
 Roeckel (P.), blz. 10.
 Roode (Hendrick van), blz. 162.
 Saamhoorigheid, blz. 11, 45, 88, 91.
 Samenwerking (van Europeanen en inlanders), blz. 2, 68, 69, 92, bij 120, 134.
 Samter (E.), blz. 46.
 Sassaks, blz. 52 e. v.
 Schaduw, blz. 70, 71.
 Schedelvereering, blz. 32.
 Serang (regent van), blz. 39.
 Siam, blz. 164.
 Siwa, blz. 52, 58.
 Slaan, blz. 40 e. v.
 Snouck Hurgronje (dr. C.), blz. 20, 27, 59, 60, 123, 144, 148, 172, 173, 175.
 Sociologische verklaringstheorie, blz. 108, 168.
 Soemba, blz. 74.
 Soendaneezen, blz. 123.
 Sommer (Robbert), blz. 143.
 Spencer (Baldwin) & Gillen (F. J.), blz. 159, 160.
 Spencer (St. John), blz. 150.
 Steinmetz (mr. S. R.), blz. 81, 134, 157, 159.
 Sumatra, blz. 4, 32, 45, bij 64 en 75, 173.
 Taboe, blz. 41.
 Talauereezen, blz. 148.
 Technische bekwaamheid, blz. 137.
 Thurnwald (dr. R.), blz. 81, 152.
 Tidore, blz. 103.
 Timor, blz. 42, 74.
 Tjampa, blz. 158.
 Toradja's, zie Adriani, Celebes, Kruyt.
 Traagheid, blz. 146 e. v.
 Treub (dr. Melchior), blz. 126, 129.
 Troonrede (1913), blz. 11, 91.
 Uitgangspunt (gemeenschappelijk), blz. 158.
 Verbodsteekens, blz. 41.
 Verstandelijke aanleg, blz. 136.
 Verzoening (met ons bestuur), blz. 74.
 Volgzaamheid, blz. 123, 126.
 Volkenkunde, blz. 131, 145, 151, 153 e. v., 157, 171, 176.
 Volksaard, blz. 95, 143 e. v. (zie eigenschappen).
 Vollenhoven (mr. C. van), blz. 23, 26, 30, 79.
 Voorschriften, Oost-Indische Compagnie, blz. 100 e. v.

- Voorschriften Ambon, blz. 107 e.v.
       "   na Java-oorlog, blz.
       108 e.v.
 Voorschriften voor ambtenaren, blz.
       112 e.v.
 Voorschriften betreffende hormat, blz.
       114 e.v.
 Voorschriften gebruik Nederlandsch,
       blz. 116 e.v.
 Voorschriften Atjeh, blz. 119 e.v.
 Vreemdelingen (inlanders en-), blz. 45,
       e.v.
 Vreemde Oosterlingen, blz. 88 e.v.
 Vrees, blz. 50 e.v.
 Vrijmoedigheid, blz. 124.
 Wajang, blz. 36, 56.
 Weda's, blz. 52.
 Weerwolven, blz. 33.
 Wekken (v.e. slapende), blz. 72 e.v.
 Wetenschappelijk onderzoek, blz. 77
       e.v.
 Whetham (W. C. D. en C. D.), blz.
       135.
 Wilken (dr. G. A.), blz. 41, 46, 57,
       71, 106, 163, 164.
 Zeelieden, blz. 25, 36. bij 156, 166.
 Zelf besturen, blz. 21 e.v.
 Zending, blz. 30 e.v., 75.
 Ziekten, blz. 172 e.v.
 Zielenland, blz. 46.
 Zorgeloosheid, blz. 146.
 Zuidwester-eilanden, blz. 83.

CT
8/11/76

112

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY

GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI.

Please help us to keep the book
clean and moving.

S. B. 148. N. DELHI.